

Underlagsrapport 2021: Vägar till arbetslivet via grundläggande och högre utbildning i Malmö – en bred kartläggning och uppföljning av två elevkullar

Muvah
Slutversion 2021 12 07

Innehållsförteckning

VÄGAR TILL ARBETSLIVET VIA GRUNDLÄGGANDE OCH HÖGRE UTBILDNING I MALMÖ – EN BRED KARTLÄGGNING OCH UPPFÖLJNING AV TVÅ ELEVKULLAR.....	3
1. INLEDNING	3
1.1. Rapportens syfte och frågor.....	4
2. UNGAS ETABLERINGSVILLKOR OCH ARBETSLIVETS FÖRÄNDRINGAR – EN FORSKNINGSÖVERSIKT OCH NÅGRA UTGÅNGSPUNKTER.....	5
2.1. Social exkludering och etablering	6
2.2. De senaste årens förändrade etableringsvillkor – en bakgrund.....	7
2.3. Social kvalitet och lärande	8
2.4. Den tredje industriella revolutionen och nya välfärdspolitiska förutsättningar.....	9
2.5. Det postindustriella samhället och en tilltagande individualisering	11
2.6. Utbildning för ett aktivt medborgarskap.....	15
2.7. En avrundning om övergångsregimer	17
3. FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR UNGAS ÖVERGÅNGAR I MALMÖ – DET BREDA OCH LÅNGSIKTIGA PERSPEKTIVET ...	19
3.1. Befolkningsutvecklingen	19
3.2. Inkomstförhållanden.....	22
3.3. Låga inkomster och bidragsberoende.....	24
3.4. Studiedeltagande och utbildningsnivå.....	27
3.5. Villkoren på arbetsmarknaden.....	30
3.6. Vilka är utmaningarna?.....	34
4. EN ELEVUPPFÖLJNING – SJÄTTEKLASSARE OCH NIONDEKLASSARE FRÅN 2008	36
4.1. Sjätteklassarna från 2008.....	37
4.2. Familjebakgrund och utbildningsnivå.....	39
4.3. Föräldrarnas förankring på arbetsmarknaden.....	41
4.4. Utbildningsval och vägar genom gymnasieskolan.....	43
4.5. Sjätteklassarnas sysselsättnings- och försörjningsstatus.....	46
4.6. Niondeklassarnas vägar från skola till arbetsliv.....	55
4.7. Sjätteklassarnas övergångar till högre utbildning.....	60
4.8. Niondeklassarnas övergångar till högre utbildning.....	63
4.9. Övrig vuxenutbildning	72
5. SAMMANFATTANDE SLUTSATSER.....	75
5.1. Slutsatser av elevuppföljningen	76
5.2. Några rekommendationer	78
KÄLLOR OCH REFERENSER.....	81
Statistik	83

Vägar till arbetslivet via grundläggande och högre utbildning i Malmö – en bred kartläggning och uppföljning av två elevkullar

1. Inledning

Kunskapsalliansen *Malmöungdomars väg till arbetslivet via högre utbildning* (Muvah) baseras på ett samverkansavtal mellan Malmö universitet och Malmö stad. Kunskapsalliansen initierades år 2014 och omfattar olika former av kunskapsutveckling och kunskapsutbyte mellan universitetet och staden men inbegriper också andra aktörer. Nu föreligger rapporten för 2021. Rapporten bygger på olika delstudier som har tagits fram inom Muvah under det senaste året.¹

Rapporten syftar till att ge en överblick över ungas vägar från skolan till vuxenlivet i Malmö. Det sker till att börja med hjälp av publicerad statistik som ger möjligheter att beskriva ungas etableringsvillkor och karriärvägar i Malmö i ett längre tidsperspektiv och i relation till förhållanden på riksnivå. Men det sker också med hjälp av paneldata om skolelever i Malmö som har bearbetats i kunskapsalliansens egen databas. Med utgångspunkt från informationen i databasen kan vi följa grundskoleelevers karriärvägar från det att de lämnat grundskolan, via gymnasieskolan, eventuell eftergymnasial utbildning, vuxenutbildning och fram till inträdet på arbetsmarknaden. Vi har uppgifter om ungas utbildningsval och försörjningsförhållanden liksom om födelseland och socioekonomisk bakgrund. I rapporten utgår vi från eleverna som gick i sjätte klass respektive nionde klass år 2008 och följer ungdomarna fram till dess de var 22 respektive 26 år gamla.

Sverige har på senare år drabbats av flera ekonomiska och sociala kriser med återverkningar på ungas etablerings- och levnadsförhållanden. 1990-talets kris innebar inte bara ett hårt slag mot arbetsmarknaden utan medförde också betydande förändringar av institutionella välfärdssystem, inte minst på utbildningsområdet. Den så kallade finanskrisen 2008–2009 fick också återverkningar med fallande sysselsättning och stigande arbetslöshetstal bland unga i såväl Sverige som i Malmö, även om återverkningarna här inte blev fullt så stora som i många andra jämförbara länder. Nu befinner vi oss – förhoppningsvis! – i slutfasen av den kris som utlöstes våren 2020 i svallvågorna av spridningen av covid-19. Såväl internationella som svenska erfarenheter talar för att unga har drabbats hårdare av pandemins följdverkningar jämfört med medelålders och äldre, om än inte räknat i sjukdomsfall så åtminstone socialt och ekonomiskt. Övergången till mer av distansundervisning i gymnasieskolan och på eftergymnasial nivå har sannolikt särskilt påverkat utbildningsförutsättningarna för unga som kommer från mindre studievana hemmiljöer. Dessutom är unga sårbara när arbetskraftefterfrågan avtar. Det blir färre lediga jobb att söka för nyutträdande på arbetsmarknaden. Senioritetsprinciper i arbetslivet bidrar dessutom till att arbetskraft med längre anställningstid och därmed i allmänhet högre ålder är bättre skyddade mot arbetslöshet.

¹ Mer information om MUVAH:s seminarieverksamhet och tidigare studier finns på Malmö universitets hemsida: <https://mau.se/samverkan/samverkan-och-externa-relationer/plattformar-natverk-och-projekt/muvah>.

Den här gången bidrog också det förhållandet att krisen slog särskilt hårt mot branscher med en hög andel unga, bland annat handeln och besöksnäringen, till att missgynna yngre personer i arbetslivet. Arbetslöshet i unga år får långsiktiga konsekvenser för individers sysselsättnings- och inkomstutveckling (Engdahl & Nybom 2021). Ekonomer brukar tala om ”scarring” – eller ärrbildningseffekter på svenska. Det motiverar ett intresse för hur unga påverkas av den nuvarande pandemin – både kortsiktigt och långsiktigt. Det ska emellertid sägas att vi i den här rapporten inte har haft några möjligheter att synliggöra konsekvenserna för unga. Våra data om förhållandena i Malmö och i landet i stort sträcker sig inte tillräckligt långt fram i tiden. Men vi kommer naturligtvis att få anledning att återkomma till frågor om pandemins följdverkningar i kommande rapporter.

1.1. Rapportens syfte och frågor

Syftet med rapporten är att analysera etableringsförutsättningar för unga i Malmö, kopplat till både möjligheter och utmaningar. Rapporten kan förhoppningsvis fungera som ett underlag för fortsatta diskussioner och för beslutsfattande gällande de villkor unga i Malmö ställs inför i samband med övergången från skola till arbetsliv. Hur skiljer sig ungas villkor i Malmö från jämnårigas villkor i andra delar av landet? Vilka förändringar kan vi urskilja i ett längre tidsperspektiv? Vad har de förändrade sysselsättningsvillkoren på arbetsmarknaden inneburit och vilken betydelse har det ökade och förlängda utbildningsdeltagandet haft? Malmö är en hårt segregerad stad och segregationen följer både socioekonomiska och etniska linjer. På vilket sätt påverkar ungas bakgrundsförhållanden utbildningsval och försörjningsförhållanden under senare skeden i livet?

Förhållandena i Malmö skulle kunna beskrivas i termer av såväl utbildningsunderskott som utbildningsexpansion. En betydande andel unga har en ofullständig utbildning på grundläggande nivå samtidigt som andelen som väljer högskoleförberedande program i gymnasieskolan och som påbörjar eftergymnasial utbildning är stor, om än inte större än i de andra storstadsregionerna. Ofullständig utbildning på grundläggande nivå skapar överrisker för etablerings- och försörjningsproblem samtidigt som högskoleförberedande utbildning på gymnasiet och eftergymnasial utbildning inte självklart garanterar goda sysselsättnings- och försörjningsförhållanden, särskilt om utbildningen inte leder fram till en examen på eftergymnasial nivå. Hur kan utbildningsmönstret i Malmö utvecklas för att bli mer normbrytande och bättre anpassat till både enskilda individers och arbetslivets behov? Ett socialt inkluderingsperspektiv talar för att fler måste ges möjligheter att fullfölja utbildning på grundläggande nivå, men också för att utbildningsvägarna och etableringsförhållandena för de som väljer högskoleförberedande utbildning på gymnasiet bör uppmärksammas mer.

2. Ungas etableringsvillkor och arbetslivets förändringar – en forskningsöversikt och några utgångspunkter

Det är närmast lite tjatigt att säga att ungas etableringsvillkor påverkas av förändringar i arbetslivet. Det framhålls ständigt i det offentliga politiska samtalet och i olika utredningar. Utvecklingen framställs ofta som rätlinjig och enkelriktad, från nya förutsättningar i ekonomi och arbetsliv till nya krav på unga. Samtidigt är det viktigt att betona att de förändrade villkoren förstås bäst när vi belyser etableringsmönster kopplat till flera dimensioner och utifrån flera perspektiv. Unga utgör inte någon homogen grupp. Relationerna är mångfasetterade och ungas möjligheter att hantera förändringar i arbetslivet varierar från individ till individ. I det här inledande kapitlet i rapporten vill vi ge en översiktlig bild av synsätt och utgångspunkter som lyfts fram i forskningen om ungas övergångar. Vi vill också markera några ställningstaganden i relation till de perspektiv på ungas övergångsvillkor som forskningen på området erbjuder.

En viktig utgångspunkt i forskningen om ungas sociala villkor är att se möjligheter och konsekvenser för enskilda individer i relation till bredare samhällsförändringar, det vill säga strukturella förhållanden. Den amerikanske sociologen Charles Wright Mills (1997) talade om att samhällsvetenskaplig forskning bör ta sikte på skärningspunkten mellan historien och det biografiska, med andra ord hur individer i sin vardag påverkas av och hanterar grundläggande samhällsförändringar. Hur individer påverkas av och hanterar förändringar beror i hög grad på olika slags resurserstillgångar, allt från ekonomiska medel till kunskaper, färdigheter och sociala nätverk. Samtidigt har individrelaterade faktorer som hälsostatus naturligtvis också stor betydelse.

Men forskningen handlar inte bara om frågor om hur unga påverkas av förändringar i ekonomi och arbetsliv – eller som det ibland formuleras i politiska sammanhang: hur unga ska anpassas till arbetslivets behov. Det finns också anledning att resa frågor om hur unga kan påverka villkoren i arbetslivet. Syftet med utbildning och andra välfärdspolitiska insatser, bland annat inom arbetsmarknadspolitiken, är att individer via nya kvalifikationer och försörjningsmedel ska få större möjligheter att påverka sina förhållanden och bli mindre utlämnade åt det som ibland beskrivs som anonyma marknadskrafter, men som för den enskilde kan upplevas som strukturellt tvång och maktlöshet (Esping-Andersen 1990). Utbildningsinsatser syftar med en sådan utgångspunkt inte enbart till att underlätta arbetskraftsförsörjning och matchning utan också till att skapa förutsättningar för framtida lärande och större frihetsgrader för enskilda att forma sina framtida karriärvägar.

Det här perspektivet anknyter i sin tur till Amartya Sens begreppspar funktioner och förmågor. Enligt Sens välfärdsteoretiska utgångspunkter kan insatser för att omfördela resurser motiveras utifrån individers behov att stärka sina förmågor (capabilities) att påverka sin livssituation (se bland annat Sen 2006). Utgångspunkten är alla människors behov av och rätt att utveckla sin fulla potential, så länge dessa strävanden inte går ut över andra. Hinder för självförverkligande kopplat till ojämlika sociala och ekonomiska villkor bör så långt som möjligt undanröjas.

2.1. Social exkludering och etablering

Med social exkludering syftar vi på processer där individer och grupper marginaliseras och hamnar i underordnade positioner, det kan vara på arbetsmarknaden men också i andra sammanhang, till exempel kopplat till boende och förutsättningar för familjebildning. Det finns flera strömningar i diskussionen om social exkludering. Här ska två lyftas fram. I den ena diskursen om social exkludering, särskilt när man talar om rätten till sociala ersättningar och bidrag, brukar intresset främst riktas mot hur egenskaper och karaktärsdrag hos ”svagare” grupper behöver förändras för att underlätta egenförsörjning. Här ses unga i praktiken som objekt för myndigheters maktutövning. Kontroll står i fokus. Ambitionen är att ändra individens egenskaper och handlingsmönster i ett kortsiktigt perspektiv, oftast för att uppmuntra ett mer intensivt arbetssökande.

Vi menar att det är mer fruktbart att tala om behovet av politiska och institutionella förändringar för att förebygga exkludering. Det betyder att vi uppfattar fenomenet social exkludering som ett samhällsligt problem, inte som uttryck för individrelaterade problem (Veit-Wilson 1998). Social exkludering är relaterat till resursfördelning och påverkas därmed av maktrelationer på olika nivåer i samhället. Insatser för att förebygga social exkludering bör vara långsiktigt inriktade. Sociala investeringar för lärande och delaktighet ger bättre resultat än kontroll och krav som ofta bara stigmatiserar och förlamar den enskilde.

I det sammanhanget finns det också anledning att skärskåda uttrycket etablering. I forskningen om ungas övergångar ges etablering en bredare innebörd som omfattar möjligheter till försörjning såväl som skapande aktiviteter. Här är naturligtvis anknytningen till arbetslivet central, men uttrycket innefattar också existentiella dimensioner. Det handlar om att få utvecklas i sammanhang som ger utrymme för delaktighet och kontinuerligt lärande. Det har hävdats att ungdomstiden är den period i livet då individen definierar sig själv. Identitetssökande och identitetsskapande präglar uppväxtåren och mycket talar för att sökandet sträcker sig allt högre upp i åldrarna i takt med att ungdomstiden har blivit mer utdragen. Sökandet sker i en skärningspunkt mellan yttre (sociala) och inre (individrelaterade) faktorer, mellan utbildning, arbete och fritid. I en tid som rymmer så mycket av språngvisa förändringar i teknik, arbetsliv, sociala relationer och konsumtion blir sökandet för många en mer utmanande och krävande process.

Inom ungdoms- och arbetslivsforskning används ibland beteckningen Generation Y för unga vuxna som föddes mellan åren 1980 och 1995 (Parment 2008). De anses ha andra värderingar och förväntningar på arbetslivet jämfört med äldre. De individer som tillhör Generation Y, liksom de som föddes runt millenieskiftet (Generation Z), har generellt sett högre utbildning och ställer större krav på personliga och karriärmässiga utvecklingsmöjligheter än äldre. De förväntar sig större frihet och möjligheter att påverka sina arbetsuppgifter. De är mer benägna att byta jobb, det vill säga de är mindre lojala mot enskilda arbetsgivare än äldre årskullar, och fäster större vikt vid arbetets inre mening än vid lönefrågor. Föreställning om gemensamma värderingar hos individer födda under en viss tidsperiod bottnar i en uppfattning om att normer och värderingsmönster påverkas av de omständigheter och förhållanden som präglade uppväxtåren. Generation Y växte inte bara upp med MTV utan med persondatorer, internet och smartmobiler.

Men kategoriseringen är möjligen för grov. Positiva värderingar av flexibilitet och möjligheterna att fästa större vikt vid inre tillfredsställelse än ekonomisk trygghet förutsätter att individer har tillräckliga maktresurser att odla sådana värderingar. I praktiken är det inte alla förunnat. Villkoren för unga – oavsett hur man väljer att avgränsa gruppen i relation till födelseår – präglas av avgörande skillnader kopplade till klass, kön och etnicitet.

2.2. De senaste årens förändrade etableringsvillkor – en bakgrund

Förändringarna i ungas etableringsmönster har varit dramatiska under senare decennier, något vi återkommer till i nästa kapitel. En av de mest avgörande och synliga förändringarna är att en betydligt lägre andel i åldrarna under 25 år i dag förvärvsarbetar jämfört med förhållandena i slutet av 1980-talet. Utgår vi från åldersgruppen 20–24 år har andelen sysselsatta minskat från cirka 80 procent till 60 procent (SCB:s Arbetskraftsundersökningar). Samtidigt har andelen studerande fördubblats och andelen arbetslösa tredubblats. I det korta perspektivet kan konjunkturellt betingade fluktuationer urskiljas, men den långsiktiga trenden har varit att färre unga vuxna förvärvsarbetar, fler studerar och att arbetslösheten har ökat. Generellt sett har också yngre haft en svagare inkomstutveckling än medelålders och äldre. Utgår vi återigen från personer i åldrarna 20–24-åringar har den genomsnittliga disponibla inkomsten ökat med drygt 60 procent sedan slutet av 1990-talet jämfört med 80 procent för dem i åldrarna över 35 år (SCB:s Registerdata för integration), något som naturligtvis i hög grad hänger samman med att en mindre andel unga vuxna förvärvsarbetar.

Förutsättningarna påverkas av förändringar i befolkningssammansättningen. Andelen utrikes födda har vuxit snabbt på nationell nivå. Mellan åren 2000 och 2020 ökade andelen från 11 procent till 17 procent i åldersgruppen 15–19 och från 11 till 24 procent i åldersgruppen 20–24 år. Det kan till exempel noteras att andelen sysselsatta i stadsdelar som domineras av utrikes födda och präglas av stark social utsatthet är extremt låg. De svenska myndigheterna har sedan 2012 definierat femton områden i nio kommuner som särskilt utsatta. Här ingår bland annat Rinkeby i Stockholm och Herrgården i Malmö. I Rinkeby var andelen sysselsatta 20–24-åringar 53 procent vid det senaste mätillfället (2018) (SCB:s Registerdata för integration). I Herrgården var motsvarande uppgift 39 procent. Av de som gick ut grundskolan samma år var det över 25 procent som inte var behöriga till gymnasiet i Rinkeby och 45 procent i Herrgården. Dessa uppgifter kan jämföras med 15 procent på riksnivå. Skillnader mellan elever i hur många som uppnår gymnasiebehörighet är generellt sett mycket stora relaterat till föräldrars utbildningsnivå, mellan elever med eftergymnasialt utbildade föräldrar och elever med föräldrar som har lägre utbildning. Allt detta illustrerar en kolossal social och välfärdspolitisk utmaning.

Andelen som löper risk att drabbas av fattigdom och social utestängning är mycket större bland yngre än bland äldre, även om variationerna naturligtvis är stora inom ungdomsgruppen. Social utestängning är ett mått som används inom EU och är relaterat till personers relativa inkomster, materiell standard och arbetsintensitet (mindre än 20 procent av en heltidssysselsättning). Enligt SCB:s undersökningar är det 30 procent av de unga under 25 år i Sverige som lever under förhållanden som skapar risker för fattigdom och social utestängning (SCB. Undersökningarna av levnadsförhållanden). Det är en nästan dubbelt så stor andel som i befolkningen som helhet.

Den växande ohälsan framhålls ofta och vi vet att den är starkt relaterad till socioekonomiska villkor. Antalet unga som nybeviljas aktivitetsersättning (tidigare förtidspension) i åldrarna 19–29 år har enligt Försäkringskassans uppgifter tredubblats sedan 2003 (Försäkringskassan. Statistikdatabas). Även ohälsotalet i åldrarna 20–29 år har nästan tredubblats.² Cirka en tredjedel i åldersgruppen 16–24 år uppger i SCB:s undersökningar att de upplever besvär med oro, ångslan och ångest (SCB. Undersökningarna av levnadsförhållanden). Det är en högre andel än i andra åldersgrupper. Andelen har ökat sedan 2016 och mycket talar för att andelen har ökat ytterligare som ett resultat av coronapandemin.

I forskningen om ungas övergångar ligger mycket fokus på sociala utmaningar som inte på något sätt är unika för Sverige utan som tenderar att skapa allt större skillnader i levnadsvillkor i flertalet med Sverige jämförbara länder. I grunden är skillnaderna förknippade med en ekonomisk omvandling och en politikomläggning av globala mått som har gett marknadskrafter större frihetsgrader. De ökade variationerna i etableringsförutsättningar tar sig uttryck i ökade sociogeografiska skillnader och växande klyftor i levnadsomständigheter kopplat till utbildningsnivå och födelse-land.

2.3. Social kvalitet och lärande

Ogynnsamma förutsättningar hänger ofta samman med komplexa faktorer, en blandning av samhälls- och individrelaterade förhållanden, och de insatser som utformas bör därför vara tillräckligt mångfasetterade för att kunna möta olika behovs- och riskbilder. Erfarenheterna visar att framgångsrika insatser förutsätter att unga uppfattas som subjekt, inte som objekt för standardiserade åtgärder. Insatser för att inkludera unga med ogynnsamma förutsättningar som enbart tar sikte på ”anställningsbarhet”, i snäv bemärkelse, kan uppfattas som skuldbeläggande om problemen knyts till egenskaperna hos de berörda individerna snarare än villkoren i utbildningssystemet, på arbetsmarknaden eller resursfördelningen i samhället i stort. Insatserna bör i stället formas i dialog med deltagarna. Unga får då möjligheter att bidra med sina erfarenheter och kan tillsammans med ansvariga för insatserna, kommunerna, bland annat inom ESF-finansierade projekt³, och Arbetsförmedlingen, utveckla en förståelse för hur etableringssvårigheter bäst överbryggas.

I grunden är detta redan en viktig utgångspunkt för svensk ungdomspolitik liksom för de initiativ som har tagits om ungdomsfrågor på EU-nivå (till exempel Ungdomspakten⁴). Perspektiven är bland annat inspirerade av sentida forskning om social kvalitet. Alla ska ges möjligheter till självförverkligande (Walker & Van der Maesen 2012). I ett jämlikt samhälle skapas förutsättningar för alla att utveckla sin fulla potential. I samband med dessa strävanden utvecklar individen relationer med andra medborgare och med samhällsinstitutioner. Varierande och socialt betingade kollektiva identiteter utvecklas. Dessa kollektiva identiteter

² Ohälsotalet anger det totala antalet ersättningsdagar från socialförsäkringen fördelat per individ i den aktuella populationen. I åldersgruppen 20–24 år uppgår ohälsotalet till drygt 13 per individ och år.

³ ESF-rådet finansierar ungdomsprojekt via programområde 2 och programområde 3. I det första fallet handlar det om projekt för att underlätta övergången skola-arbetsliv, i det andra fallet om riktade sysselsättningsinsatser till områden med särskilt hög ungdomsarbetslöshet. Utgångspunkten är att ”insatser görs tillsammans med deltagarna och inte för dem. Alla talar med varandra och inte till varandra. Utmaningarna är gemensamma för de som finns i projektet och organisationerna som deltar.”

⁴ European Pact for Youth. Pakten antogs i november 2017 och kompletterar ett tidigare program (Youth Employment Initiative).

kan vara mer eller mindre fruktbara ur ett inkluderingsperspektiv. Men de är inte opåverkbara. De kan utvecklas genom individanpassade insatser och lärande.

Unga med en historia av svårigheter i grundskolan och gymnasieskolan behöver möjligheter till lärande i anpassade former. I forskningen används ibland begreppet situerat lärande för att karakterisera ett lärande där erfarenheter och kompetenser tillägnas kopplat till en social process i ett bestämt rumsligt sammanhang (Colley m.fl. 2007). Det handlar alltså om att betona betydelsen av delaktighet och medansvar, något som förutsätter engagemang och motivation. Engagemang och motivation uppmuntras bland annat via en kombination av skol- och arbetsplatsförlagt lärande.

Lärandet sägs ibland ha fyra dimensioner: att göra, att erfara, att tillhöra och att bli. Erfarenheten visar att möjligheterna att delta i verklighetsnära arbetsprocesser bidrar till ansvarstagande och engagemang. Att arbeta tillsammans med andra, äldre och mer erfarna personer, gör resultaten av lärandet mer synliga. I sådana miljöer är det också möjligt att utveckla egenskaper som värderas högt i arbetslivet, som noggrannhet, artighet och pålitlighet.

I grunden är utvecklingsmöjligheterna inte relaterade till ålder eller plats, något som också framgår av den politiska ambitionen att möjliggöra livslångt lärande. Lärande sker i alla åldrar och i olika sammanhang. Betingelserna för lärande är viktiga för att skapa rätta förutsättningar och tillräcklig motivation. I arbetslivet uppmuntras lärande om man skapar förutsättningar för varierade arbetsuppgifter, möjligheter att påverka arbetets utförande och därmed också en viss självständighet. Samma sak gäller lärande i andra miljöer. Vi har lättare att lära och utvecklas i sammanhang som upplevs som meningsfulla, där vi har både ansvar och inflytandemöjligheter. Alla har möjligheter att utvecklas, om än från olika utgångsnivåer (Felsted & Unwin 2016). De avgörande förutsättningarna är relaterade till resurser, anpassning och stöd.

Både i samhällslivet i stort och arbetslivet finns det ett samband mellan lärande och engagemang. Engagemang kan definieras som en vilja att avsätta emotionella och intellektuella resurser för att samarbeta och påverka omgivningen. Förutsättningarna för engagemang hänger, som just framhållits, samman med att individer uppfattar sammanhanget som meningsfullt och att det finns möjligheter att utöva inflytande. En nyckelfaktor är att den som deltar i en aktivitet kan tillägna sig en överblick och en helhetssyn; vad betyder min insats som en del av helheten (CIPD 2011)? Både lärande och möjligheter till inflytande (voice) är alltså centrala för att motverka passivitet och främlingskap, och i förlängningen utanförskap. Vi ska återkomma till detta när vi diskuterar begreppet alienation i relation till välfärdspolitik och utbildning.

2.4. Den tredje industriella revolutionen och nya välfärdspolitiska förutsättningar

Ungas etableringsförutsättningar är relaterade till villkoren på olika arenor, inte bara arbetsmarknaden utan också utbildningssystemet, boendemiljöer och fritidsverksamheter. De svårigheter många unga möter i etableringsprocessen kan och bör därmed belysas med olika utgångspunkter och baserat på forskning som spänner över flera ämnesområden. Även om flertalet unga klarar övergången från utbildning till arbete utan större svårigheter finns det betydande grupper av unga som ställs inför stora problem. I studier om ungas övergångar till

arbetslivet är det vanligt att tala om så kallade jojo-mönster och alltmer individuellt präglade övergångsmönster. Här syftar man på att övergången till arbetslivet blir allt mindre rätlinjiga och enhetliga. Till grund för detta synsätt ligger en föreställning om att den nutida postindustriella ekonomin, jämfört med det föregående industrisamhället, präglas av en ökad differentiering vad gäller såväl kvalifikationskrav och utbildningsvägar som jobbmöjligheter.

Ibland används uttrycket *den tredje industriella revolutionen* för att beskriva de övergripande förändringar som har präglat decennierna efter 1970-talets industrikris (se bland annat Magnusson 2004 och Schön 2014). Det handlar då om den traditionella industrisektorns tillbakagång, nya sätt att organisera arbetet och den ökade betydelsen av serviceinriktad och kunskapsintensiv verksamhet. Men det handlar också om global utveckling i riktning mot ökad marknadsintegration, med växande internationella kapitalströmmar och ökad migration. Utbildning och inte minst högre utbildning blir allt viktigare på samhällsnivå för att möta de nya utmaningarna och för individerna för att motsvara de krav som ställs i arbetslivet. Men utbildning kan också ses som en social investering på övergripande nivå för att skapa utrymme för nya verksamheter och samtidigt minska de sociala kostnader som följer i förändringens spår, kostnader förknippade med arbetslöshet och utanförskap (Morel m.fl. 2012). Samtidigt är utbildning ett redskap för att omfördela maktresurser och ge möjligheter till inflytande och självförverkligande. Lärande ger möjligheter till utveckling och förändring, både för involverade individer och de lokalsamhällen där människor lever och verkar.

I nära anslutning till uttrycket *den tredje industriella revolutionen*, som främst förknippas med ämnet ekonomisk historia, har statsvetenskapligt och sociologiskt inriktade forskare talat om övergången från *en keynesiansk välfärdsstat* till *en schumpeteriansk workfare-stat* (se till exempel Jessop 1993 & 2013). Begreppet *workfare-stat* skulle närmast kunna översättas till *aktiveringsstat*. Övergången till en *aktiveringsstat* har i flera avseenden påverkat de insatser som görs för att stödja ungas övergång från skola till arbetsliv.

Utgångspunkten är att den välfärdsstat som utvecklades i flera västeuropeiska länder efter andra världskriget, och mest långtgående i de nordiska länderna, var ett försök att bädda in den kapitalistiska ekonomin i ett finmaskigt socialt och politiskt skyddsnät med full sysselsättning och generösa socialförsäkringar. Medborgares utsatthet för inkomstförluster och fattigdomsrisker vid konjunkturkriser skulle elimineras. Den keynesianska välfärdsstaten vilade på en stark nationalstat, samverkan mellan olika sociala intressen och en nationellt reglerad ekonomi. Grundförutsättningen var de stora industriföretagens dominans, reglerade kapitalströmmar och standardiserad varuproduktion för en ständigt växande masskonsumtion. De nya förutsättningarna från 1970-talet och framåt, med industrikrisen, den tilltagande globala ekonomiska integrationen, tjänste- och kunskapssamhällets genombrott, förändrade betingelserna och försatte den keynesianska välfärdsregimen under allt hårdare press. I stället har alltså enligt vissa forskare en ny typ av institutionell inbäddning etablerats, kopplad till en schumpeteriansk *aktiveringsstat*.⁵

Ett grundläggande inslag i *aktiveringsstaten* är mer av marknadsanpassning och mindre av statlig centralstyrning. Kontrollen över offentliga verksamheter decentraliseras och

⁵ Namnet anknyter till nationalekonomen Joseph Schumpeter som var mest känd för sin forskning om innovationers betydelse för ekonomins långsiktiga utveckling.

privatiseras. Nationalstatens funktioner urholkas delvis genom att både kommuner och regionala nivåer får större inflytande samtidigt som makt förskjuts till övernationella organ som EU. Styrningsformerna inom det offentliga förändras, med ökad tilltro till konkurrensens effektivitetshöjande betydelse (new public management). Staten ägnar sig i allt högre grad åt målstyrning, det vill säga uppföljning av hur olika aktörer som anförtrotts ansvaret för tidigare statliga verksamheter lever upp till fastslagna mål. I den internationella litteraturen talar man ibland om en övergång från government till governance. Det betyder bland annat likvärdigheten vad gäller arbetsmarknads- och utbildningsinsatser minskar.

Aktiveringsstaten kännetecknas också av en övergripande omläggning av den ekonomiska politiken, där mindre vikt fästs vid efterfrågestyrning via socialförsäkringar och offentlig konsumtion än vid att påverka utbudsrelationer. Avregleringar ska bidra till en mer flexibel arbetsmarknad, bland annat genom att göra det lättare för arbetsgivare att bestämma om arbetsvillkoren. Ett sådant exempel är uppluckringen av reglerna för anställningstrygghet, med generösare möjligheter att inrätta korttidsanställningar. Ett annat exempel är att arbetsmarknadspolitiken läggs om i mer ”krävande” riktning där ersättningsnivåer sänks, ersättningsperioder begränsas och/eller kvalificeringsregler skärps (till exempel i arbetslöshetsförsäkringen) i syfte att öka trycket på individer att söka arbeten aktivt, acceptera jobberbjudanden eller starta eget. Via den så kallade aktiveringspolitiken etableras en tydligare arbetslinje både genom att rätten till sociala ersättningar blir mindre generösa och genom att ersättningar villkoras med olika krav på motprestationer (bland annat för försörjningsstöd). Det yttersta syftet med aktiveringspolitiken, som ofta riktar sig specifikt till unga, är att minska försörjningsberoendet och höja arbetskraftsdeltagandet (Seikel & Spannagel 2018).

Vi kan summera detta avsnitt med att konstatera att ungas etableringsvillkor i hög grad har påverkats av den tredje industriella revolutionen och det som ibland betecknas som övergången från en keynesiansk välfärdsstat till en aktiveringsstat. Sociala skyddsnät har blivit mindre finmaskiga samtidigt som villkoren i arbetslivet har blivit mer tudelade. Många unga hänvisas till otrygga anställningar, de blir en del av prekariatet på den ”sekundära arbetsmarknaden”. Lönespridningen har ökat, ingångslönerna släpar efter i många länder, samtidigt som kraven för att få en fast tjänst och bli en del av en ”intern arbetsmarknad” har ökat. Att inte klara de formella utbildningskraven straffar sig hårdare i det postindustriella än i det industriella samhället. Samtidigt innebär omläggningen av välfärdspolitiken att generella rättigheter ersätts med ökade inslag av kontroll och krav kopplade till sociala ersättningar på låg nivå.

2.5. Det postindustriella samhället och en tilltagande individualisering

Med vilka utgångspunkter och begrepp tolkar vi bäst de förändringar som påverkar ungas etableringsvillkor? Vi har framhållit betydelsen av en mångfald av forskningsperspektiv. Det innebär att förutsättningarna inte låter sig fångas med en begränsad uppsättning begrepp eller utifrån en dominerande problemformulering. En grundläggande fråga måste emellertid ställas om den ökade individualiseringen och mångfalden i det som ibland kallas för ett postmodernt samhälle gör mer strukturellt orienterade analyser överflödiga. Innebär till exempel de grundläggande ekonomiska och sociala förändringar som har kunnat urskiljas under senare

decennier att ett strukturellt perspektiv på ungas etableringsmönster inte längre är lika relevant som tidigare?

Inom ramen för postmodernistiskt inspirerad forskning har det varit vanligt att ifrågasätta betydelsen av sociala strukturer för individers handlingsmöjligheter och handlingshorisonter. Även en forskare som Ulrich Beck (1992), som i grunden var kritisk till postmodernismen, framhöll att de sociala risker som kan urskiljas i det senmoderna samhället skiljer sig från de som förknippades med industrisamhället. Det innebär bland annat att klassbegreppet, så som det nyttjats inom forskningen och som det påverkat utformningen av välfärdspolitiken i länder som Sverige, inte längre ter sig relevant. I linje med detta talas det om en ökad individualisering och om att identiteter och livskarriärer i långt mindre utsträckning är beroende av enskildas sociala och ekonomiska bakgrundsförhållanden. Ulrich Beck formulerade det på följande sätt:

”Individualisation in this sense means that each person’s biography is removed from given determinants and placed in his or her own hands, open and dependent on decisions. The proportion of life opportunities that are closed to decision making is decreasing and the proportion of the biography which is open and must be constructed personally is increasing. Individualisation of life’s situations and processes thus meaning that biographies become self-reflexive” (Beck 1992, s. 135).

De mest långtgående slutsatserna om en ökad individualisering ifrågasätts emellertid av många forskare. Sociala strukturer och ekonomiska relationer kopplade till klassförhållanden, liksom kön och etnicitet, fortsätter att ha ett bestående inflytande över unga individers handlingsmönster. Mycket talar också för att fördelning av materiella och immateriella resurser, som har sin yttersta bakgrund i socioekonomiska villkor, har fått än större betydelse i ett samhälle där de sociala och ekonomiska skillnaderna i levnadsvillkor tenderar att bli allt större. Det här är en utveckling som har kunnat urskiljas i flertalet länder, mer eller mindre, och även i ett land med starka välfärdsstatliga traditioner som Sverige.

Från 1980-talet har således utvecklingen mot jämnare fördelning och ökade offentliga välfärdsåtaganden, som präglade decennierna efter andra världskriget, brutits (se bland annat Magnusson 2004, Piketty 2015 och Therborn 2016). På full sysselsättning har följt hög arbetslöshet och avregleringar av anställningstrygghet i många länder, allt i syfte att skapa ökad flexibilitet på arbetsmarknaden, lägre offentliga utgifter och starkare drivkrafter för de som saknar jobb att acceptera arbetserbjudanden till lägre löner. Även i Sverige har vi kunnat se hur en ny arbetslinje har etablerats kopplat till aktiveringskrav för bidragsförsörjda och urholkade ersättningar för dem som saknar förvärvsinkomst. Unga täcks knappast alls av det främsta skyddet mot inkomstbortfall vid arbetslöshet, arbetslöshetsförsäkringen, något som i hög grad försvagar förhandlingspositionen på arbetsmarknaden, både för enskilda individer som söker jobb och för fackliga organisationer. För unga förstärks osäkerheten av att de är överrepresenterade i så kallade a-typiska jobb. Anställningsformerna har förändrats parallellt med att andelen sysselsatta bland unga har sjunkit. Ett exempel är att allt fler unga har tidsbegränsade anställningar.

Problemen med en alltmer socialt och ekonomiskt segmenterad arbetsmarknad kan ses i perspektivet av vad vi kallade den tredje industriella revolutionen och dess återverkningar. Förändringarna bidrar till ökad social differentiering och exkludering. Processen kan urskiljas globalt, men är tydligast i länder som har uppvisat mer långtgående avregleringsambitioner och en nyliberal omläggning av den ekonomiska politiken. Flera forskare och samhällsdebattörer, bland dem David Byrne (2005) och Guy Standing (2010), har tolkat utvecklingen i samhällskritiska termer. Framväxten av en ny underklass ses som ett resultat av en målmedveten strategi bland politiska och ekonomiska eliter att öka den ekonomiska tillväxten och stärka konkurrenskraften genom en långtgående marknadsanpassning av alla samhällsarenor och allt fler aspekter av livet (Standing 2010). Den sociala exkluderingen bidrar till att skapa en ny reservarmé av arbetskraft som, enligt David Byrne, är oundgänglig inom den postindustriella kapitalismen. Guy Standing fick stort genomslag för begreppet *prekariatet*. Unga utgör tillsammans med migranter en väsentlig del av denna nya underklass. Aktiveringspolitiken med tillfälliga ungdomsinsatser och krav på arbetskraftsdeltagande för att uppfylla villkoren för försörjningsstöd uppfattas som verktyg för att mobilisera arbetskraft, det vill säga ett slags industriell reservarmé i modernt format.

Till skillnad från vad som ofta hävdas av en del postmodernistiskt orienterade forskare har klassbegreppet fortsatt stor relevans. Det gäller på övergripande samhällsnivå såväl som på individnivå. Expanderade marknader för varor och tjänster genererar förvisso nya konsumtionsmöjligheter och alternativa vägar för identitetssökande. Men vi kan också konstatera att konsumtionsmönster bland unga ofta följer spår som är grundade i klasstillhörighet (Shildrick & Rucell 2015). Erfarenheterna talar snarast för att konsumtionskulturen tenderar att förstärka klassmönster. Klasskillnader kan identifieras kopplat till livsstilar och fritidsintressen, inte enbart i anslutning till arbete och utbildning (Archer m.fl. 2007, Hamilton 2012).

Pierre Bourdieus forskning har inspirerat till otaliga studier där klassrelationers betydelse för individers livshorisonter och handlingsutrymme har synliggjorts, inte bara kopplat till ekonomiska förhållanden utan också i relation till bredare sociala och kulturella sammanhang (se till exempel Bourdieu 1986). Klasskillnaderna slår igenom i livets alla vardagliga sfärer, inte minst i skolans värld (Reay 2006). Utbildning är kanske det system som allra starkast bidrar till att vidmakthålla och förstärka klasskillnader bland unga, både i fråga om val av utbildningsvägar och utbildningsresultat. I formell mening har de tunga skolreformer som genomförts från mitten av 1900-talet och framåt, i Sverige och flera andra europeiska länder, syftat till att kompensera för olikheter i sociala bakgrundsförhållanden. Framväxten av grundskolan och gymnasieskolan skulle bidra till att arbetarklassens barn fick del av de kulturella frukter som tidigare varit förbehållna bättre bemedlade. Men här fanns ett omedvetet paternalistiskt drag där den bildade medelklassens världsbild upphöjdes till norm och där andra sidan av myntet var en övertro på att alltmer förfinade metoder för klassrumsundervisning skulle överbrygga de ”svårigheter” eller det ”underläge” som det innebar att komma från lågutbildade familjer (Olofsson 2010). I förlängningen ledde reformarbetet till etableringen av ett meritokratiskt system som unga från resursstarka familjer kunnat dra mest nytta av, i termer av tillgång till högre utbildning och avancemangsmöjligheter i arbetslivet.

Diskussionen om jojo-mönster och alltmer individualiserade övergångsmönster bland unga behöver alltså kvalificeras. I en artikel av Roberts m.fl. (1994) som behandlade skillnader i övergångsmönster mellan utbildning och arbetsmarknad i England och Tyskland pekade man på att övergångarna påverkades av ländernas olika utbildningssystem och att den individualisering som framhölls alltmer i båda länderna i praktiken var begränsad. Författarna talade i stället om en ”strukturerad individualisering”, där förhållanden som familjebakgrund, kön, uppväxtort och prestationer på grundskolenivå hade ett avgörande inflytande på ungas övergångs- och karriärmönster.

Men det finns också en annan dimension kopplad till den ökade individualiseringen som är värd att lyfta fram. Den postmoderna periodens mångfald av varor och tjänster samt bilder och trender spridda via globala nätverk innebär inte bara större mångfald och ökad valfrihet. Andra sidan av myntet är manipulation, överkommersialisering och existentiell ångest. Den upplösning av strukturer och sammanhang som förknippas med postmodernismen kan också analyseras i perspektivet av förfrämligande, sociala relationers varufiering och individers förvandling från medvetna subjekt till underordnade objekt.

Alienationens skugga

Den postmoderna föreställningen om strukturers upplösning och individers fria identitetsskapande kan bland annat härledas till den franske filosofen och regissören Guy Debords bok *Skådespelssamhället* från 1967 (Debord 2010). I boken tar han den unge Marx analyser av alienationens rötter i det kapitalistiska samhället ett steg vidare och tillämpar det på det sentida massproducerande och konsumtionsinriktade samhället. En central utgångspunkt är att människor fjärras från sitt innersta väsen via en ström av kommersiellt skapade bilder eller identiteter som ytterst bidrar till att förstärka en ojämlik social och ekonomisk samhällsordning. Individer i moderna samhällen reduceras till konsumtionsenheter. Handlingshorisonter och visioner begränsas till kommersiellt skapade bilder av framgång och mening i livet i stället för en social gemenskap baserad på medinflytande och ansvarstagande för arbets- och livsvillkor. Kommersialiseringen av sociala relationer och ambitioner avleder från det som är människans naturliga väsen, där människor får utveckla sina inneboende förmågor via en kombination av teoretiskt och praktiskt lärande.

Debords kritik av det han kallar skådespelssamhället (the society of the spectacle) kan ha bäring på det främlingskap som många unga upplever i dag. Informationsteknologin och instrumenten för masskommunikation, allt från smartphones till ipads, som upptar så mycket tid och energi, rymmer en enorm potential för gränslöst kontaktskapande och snabb kunskapsinhämtning. Men det är också tekniska instrument som kan bidra till förvirring och identitetsupplösning, till ett fjärmande från sociala och samhälleliga sammanhang. Till isolering och vilshenhet.

Alienation är ett begrepp som rymmer flera innebörder. Sociologen Malvin Seeman (1959) pekade på fem huvudsakliga dimensioner: maktlöshet, meningslöshet, normlöshet, social isolering och förfrämligande (se även McInerney 2009). Debord talade som vi just såg om ett skådespelssamhälle. Forskare har använt dessa olika dimensioner i samband med empiriska undersökningar kopplat till flera olika samhällsområden. I modern forskning har alienationsbegreppet följaktligen förfinats och uppdaterats för att nyttjas i flera sammanhang än enbart kopplat till arbetslivet (för en översikt, se till exempel Tummers & den Dulk 2011).

Forskning om utbildning och ungas villkor är ett av de områden där vi kan se påtagliga och fruktbara uttryck för modern forskning med utgångspunkt från alienationsbegreppet.

2.6. Utbildning för ett aktivt medborgarskap

Lärande i olika former och sammanhang, i skolor, i föreningar och i arbetslivet, kan ha en positiv betydelse för att motverka det främlingskap och den maktlöshet som många unga upplever. Yrkesutbildningen har till exempel en central betydelse genom att skapa förutsättningar för en helhetssyn på arbete och en inkludering i en yrkesgemenskap – och indirekt skapa förutsättningar för delaktighet och inflytande över arbetets utförande och organisering. Yrkesutbildningen förstås då i ett bredare sammanhang kopplat till delaktighet och inflytande i arbetslivet. Utbildningen har betydelse för individers maktresurser i social mening lika väl som för ekonomisk effektivitet, ökad produktivitet och omställningsförmåga.

I pedagogisk och utbildningssociologisk forskning inspirerad av kritisk teori lyfts betydelsen av kontextualiserat, utvecklingsinriktat och förändringsfokuserat lärande. En av de främsta inspiratörerna var den brasilianske pedagogen Paulo Freire (se bland annat Freire 1972). En central utgångspunkt är att individens väg bort från att vara alienierad och förtryckt går via utbildning och delaktighet. Människor kan förvandlas från förtryckta objekt till aktiva och handlande subjekt. Freire menade att frigörelsen inte bara baseras på politisk handling utan också på en förädling av kunskaper och förmågor via utbildning. Utbildningen bör vara demokratisk och förändringsinriktad, anknyta till deltagares vardagssituation och syfta till att lösa problem. Dialogen mellan elever och lärare är central. Både innehållet och formerna för undervisningen är viktiga.

Freires föreställningar om en demokratisk och frigörande utbildning kan återigen relateras till yrkesutbildningsområdet. Ett yrkeslärande som engagerar och ger möjlighet till utveckling bör förankras i breda kompetenser, både generella och praktiska, något som förutsätter varierade uppgifter, tid för reflektion och samverkan med omgivningen (se Ellström 2010). Ett yrkeslärande som ensidigt tar sin utgångspunkt i avgränsade arbetsmoment utan sammanhang, innehållsmässigt och socialt, ger sämre möjligheter för delaktighet och utveckling.

Dagens utbildningssystem står inför stora utmaningar. Det faktum att så många unga inte klarar utbildning på grundläggande nivå, med stora negativa konsekvenser för individer och samhället i stort, är ett av krissymtomen. Det avtagande intresset för att söka yrkesutbildningar i gymnasieskolan är ett annat symptom på att den utbildningsmodell som etablerades på 1960- och 1970-talen nu står inför stora förändringsbehov. Unga bör erbjudas flera alternativa vägar genom utbildningssystemet samtidigt som fler av de som ännu som unga vuxna saknar fullständig utbildning på grundläggande nivå måste erbjudas återkommande och generösa möjligheter till vuxenutbildning.

Ansvar för yrkesutbildningen borde breddas till att i betydligt högre grad än i dag omfatta arbetslivet, både företrädare för arbetsgivare och fackliga organisationer. De satsningar som hittills gjorts på lärlingsutbildning i gymnasieskolan har fått begränsat genomslag. De ungdomar som växer upp i socialt utsatta områden möts bäst via ett inkluderande utbildningssystem där de känner att deras villkor står i fokus, där de synliggörs och ges möjligheter till förändring. Det handlar sannolikt inte bara om att mer pengar till skolor

behöver fördelas efter sociala fördelningsnycklar (Utbildningsdepartementet 2017), även om det är viktigt, utan också om att pedagogik och utbildningsinnehåll måste förändras i syfte att öka ungas delaktighet och medansvar.

Ytterst bör ambitionen vara att alla ska inkluderas och ges möjligheter att bli socialt aktiva medborgare (Frymer 2005). Det handlar då inte om att unga ska förberedas för punktvisa eller avgränsade framtida arbetsuppgifter utan om att de ska ges möjligheter att förstå och tyda omvärlden, att tillägna sig redskapen att förändra sig själv och omgivningen i gemenskap med andra. Givet denna ambition är lärandet centralt. Via lärande kan motkrafter etableras i förhållande till de starka kommersiella och politiska intressen, globala och nationella, som påverkar via en alltmer vittförgrenad masskommunikation. Särskilt unga från resurssvaga miljöer riskerar att bli mottagliga offer för budskap som leder till värdenihilism, en antisocial livsstil och extremism.

Aktiveringspolitikens betydelse

Den höga ungdomsarbetslösheten i många västeuropeiska länder från 1970- och 1980-talen, och i Sverige sedan 1990-talet, bidrog som vi framhöll tidigare till en omorientering av social- och arbetsmarknadspolitiken (Grover & Stewart 1999). Vi har pekat på aktiveringspolitiken som en central ingrediens i den schumpeterianska aktiveringsstaten. Social- och arbetsmarknadspolitiken inriktas på att skapa en mer flexibel arbetsmarknad och på att minska medborgares beroende av skattefinansierade bidrag och ersättningar. Aktiveringspolitiken har varit mycket omdiskuterade inslag i såväl europeisk som amerikansk politik, åtminstone sedan 1980-talet. Även i Sverige har aktiveringspolitiken fått genomslag, inte minst när det gäller arbetsmarknadsinsatser riktade till unga. Men som vi ska se är bilden inte entydig. Aktiveringspolitik är ett mer mångfasetterat begrepp än vad som ibland kommer fram i politisk debatt och i forskning på området (Johansson 2006, ILO 2012, OECD 2012 och Olofsson & Wadensjö 2021).

Aktiveringspolitiken tog sig olika uttryck i olika länder (Lindsay & Mailand 2004). Variationerna hängde samman med skilda välfärdspolitiska traditioner och förhållanden på arbetsmarknaden, bland annat vad gäller facklig organiseringsgrad och kollektivavtalens utbredning. Trenden under senare år har också varit att i högre grad poängtera betydelsen av att erbjuda unga de kunskaper och färdigheter, den kompetens, som gör det möjligt att få ett jobb. Insatserna ska vara flexibelt utformade och individanpassade. Dessutom betonas betydelsen att unga själva får vara med och påverka innehållet i handlingsplaner och verksamheter. Det ska alltså inte handla om någon mekanisk anvisning utan hänsyn till individens förutsättningar och utvecklingsmöjligheter. Inom ramen för EU:s ungdomsgarantier betonas till exempel en utbildning först-princip snarare än en jobb först-princip. Tätare band mellan skola och arbetsliv och brobyggande till arbetslivet, via lärlingsutbildning, framhålls ofta som mer effektiva och långsiktigt uthålliga metoder för att inkludera unga som lever i utanförskap än hänvisning till första bästa låglönejobb (EU-kommissionen 2012).

Riskerna med en politik som ensidigt betonar jobb först-principen har också diskuterats i anslutning till den växande gruppen arbetande fattiga och den tilltagande uppdelningen i arbetslivet mellan jobb som erbjuder god löneutveckling och utvecklingsmöjligheter och atypiska jobb som kan betraktas som återvändsgränder (Frazer & Marlier 2010). Här har unga

fått särskild uppmärksamhet. Vägen från arbetslöshet till arbete innebär inga garantier för att individer skyddas mot fattigdomsrisker om det handlar om jobb med låga löner, om korttidsanställningar och deltidsarbete. Det talar i sin tur för att insatserna måste ha en bredare karaktär som ger tillträde till jobb med löner som möjliggör egenförsörjning och mer varaktigt sysselsättning. Men villkoren och ungdomsinsatserna ser som sagt olika ut i olika länder och bilden är motsägelsefull. Det gäller även i Sverige.

De mest kontroversiella inslagen i aktiveringspolitiken i många länder rör vad som ibland kallas för ”market workfare”. Här handlar det om att subventionera låglönearbete, via statligt reglerade löner på låg nivå och/eller omfattande skattelättnader riktade till personer som tar jobb med mycket låga löner. Det här är insatser som främst har förknippats med anglosaxiska länder, USA och Storbritannien. Men liknande förslag presenteras också i Sverige. Ändå är det inte mycket som talar för att strategin är särskild lyckosam. Riskerna är istället betydande att arbetsmarknaden blir än mer segregerad (Hadjivassilio m.fl. 2016). Så kallat ”improduktiva” individer hänvisas till segment på arbetsmarknaden som subventioneras fram med skattemedel utan att de grundläggande problemen kopplade till utanförskap förebyggs. Erfarenheterna visar dessutom att låga löner inte kompenserar för otillräcklig utbildning. Arbetslösheten bland lågutbildade unga är inte avsevärt högre i Sverige än i länder med betydligt lägre ingångslöner och oreglerade förhållanden på arbetsmarknaden (Olofsson 2017).

2.7. En avrundning om övergångsregimer

I forskningen talar man också om nationellt förankrade övergångsregimer som resulterar i olika system för övergångspolitik, det vill säga insatser på olika områden för att underlätta ungas övergång från skola till arbetsliv. Vi ska avrunda detta kapitel med att säga något kort om relationen mellan begreppen övergångsregimer och aktiveringspolitik. Med en övergångsregim avses hur arbetsmarknaden och utbildningssystemen är organiserade och hur detta i sin tur påverkar förutsättningarna för ungas etablering. I Västeuropa kan vi urskilja flera olika övergångsregimer – eller system för att organisera ungas övergång från skola till arbetsliv. Det finns en spårbindenhet i utvecklingen av övergångspolitik, som är förknippad med olika välfärdspolitiska traditioner, olika utbildningssystem liksom olika normer kopplade till det kollektiva ansvaret för medborgares välfärd (Walther 2006, Pohl & Walther 2007).

Samtidigt finns det alltså en gemensam trend i politiken i många länder där det som uppfattas som allt mindre standardiserade övergångs- och etableringsmönster bland unga möts med insatser för att öka individens eget ansvar för etableringsprocessen. Men variationerna är stora inom ramen för denna övergripande trend. Försök med ”market workfare” och instrumentell aktiveringspolitik i anslutning till jobb först-principen har som redan påtalats inte varit särskilt lyckade utan snarare bidragit till allt starkare segmenteringsmönster och en förstärkt exkludering av grupper av unga. Däremot visar erfarenheterna att utbildningar i nära anslutning till arbetslivet, med medverkan från företag och fackliga organisationer och där målet är erkända kvalifikationer, underlättar för unga från mindre gynnade socioekonomiska förhållanden att få varaktiga och kvalificerade jobb (se bland annat Hadjivassiliou m.fl. 2016).

Återigen: Unga som ges möjligheter till lärande, som får vara med och påverka utformningen av utbildnings- och arbetsmarknadsinsatser, som upplever att de insatser som utformas är ”verklighetsförankrade” och kan leda fram till goda jobb och trygga förhållanden, till skillnad från standardiserade aktiveringsinsatser, blir också mer engagerade och motiverade (Walther 2006). Motivation är ett nyckelbegrepp inom utbildning och arbetsmarknadspolitik liksom inom socialt arbete mer generellt. Formellt såväl som informellt lärande kan bidra till den motivation och det självförtroende som krävs för att individer ska kunna påverka sina egna förhållanden och tillsammans med andra engagera sig för att påverka samhällsutvecklingen i stort.

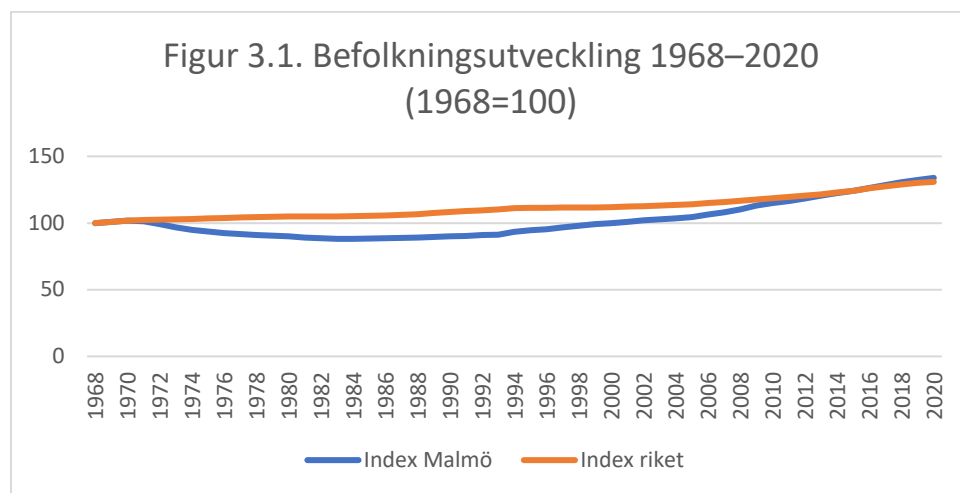
3. Förutsättningar för ungas övergångar i Malmö – det breda och långsiktiga perspektivet

Efter en inledande forskningsöversikt och positionsbestämning med utgångspunkt från studier om ungas övergångar och nya förutsättningar i arbetslivet ska vi i de två följande kapitlen följa upp villkoren för unga i Malmö.

Under det senaste dryga halvsekle har etableringsvillkoren för unga i Malmö genomgått grundläggande förändringar. Malmö har förvandlats från en utpräglad industristad till en mångkulturell utbildningsstad, där övergångarna från skola till förvärvsarbete och egenförsörjning har blivit alltmer utdragna och för många också mer sårbara. Staden präglas av en betydande segregation som följer klassmässiga och etniska linjer. Utan den omfattande immigrationen hade Malmö haft en negativ befolkningsutveckling och en betydligt högre genomsnittsålder, men samtidigt har migrationen förstärkt ett mönster av social tudelning som i högre grad kännetecknar Malmö än andra kommuner i Sverige. Det sistnämnda blir också tydligt om man utgår från målen förknippade med FN:s Agenda 2030 som Malmö stad i likhet med andra kommuner följer upp. Den relativa fattigdomen, framför allt bland barn och unga, är mer omfattande i Malmö än på andra håll i landet. Det är också fler som har svårt att klara utbildningsmålen i grundskolan och gymnasieskolan. Samtidigt är det en större andel unga som påbörjar akademisk utbildning. Liksom andra storstadsregioner i Sverige har Malmö präglats av en kraftig utbildningsexpansion sedan 1990-talet som underlättades av högskolans tillkomst 1998. Utbildningsexpansionen har inneburit nya möjligheter till social mobilitet och bidragit till ett ökat utbud av kvalificerad arbetskraft, väl anpassad till ett näringsliv som i högre grad präglas av personnära och kunskapsintensiva tjänster och produkter jämfört med den standardiserade industriproduktion som dominerade fram till 1960- och 1970-talen.

3.1. Befolkningsutvecklingen

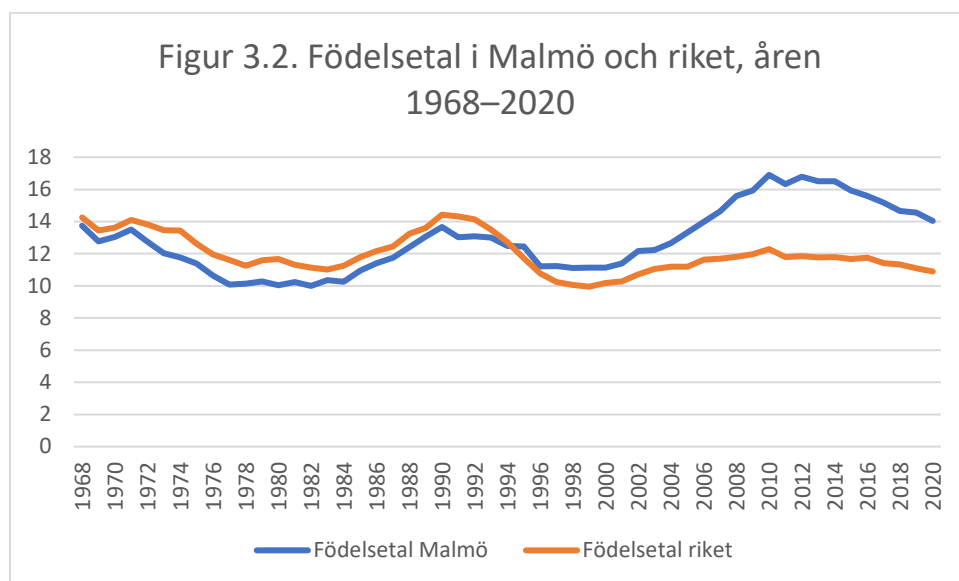
Befolkningsutvecklingen i Malmö har samspelat med förändringen av stadens ekonomiska struktur. Utgår vi från den befolkningsstatistik som publiceras av Statistiska centralbyrån (SCB) kan vi konstatera att Malmö hade en negativ befolkningsutveckling under ett par decennier från början av 1970-talet.

Källa: SCB. Befolkningsstatistik.

I figur 3.1 ges en översiktlig bild av utvecklingen av befolkningsantalet i Malmö jämfört med riket som helhet under åren 1968 till och med 2020 (med 1968 som basår=100). Den negativa befolkningsutvecklingen bröts runt år 1990 och därefter har befolkningsökningen i Malmö varit snabbare än i riket som helhet. Sett över hela tidsperioden, det vill säga räknat från slutet av 1960-talet fram till 2020, har antalet personer i befolkningen ökat i Malmö i samma takt som i Sverige, med cirka 30 procent.

Vad utmärker då de demografiska förhållandena i Malmö? För det första handlar det om födelsetalens utveckling, flyttningarna och ålderssammansättningen. Födelsetalen utvecklades länge negativt i Malmö.⁶

Källa: SCB. Befolkningsstatistik.

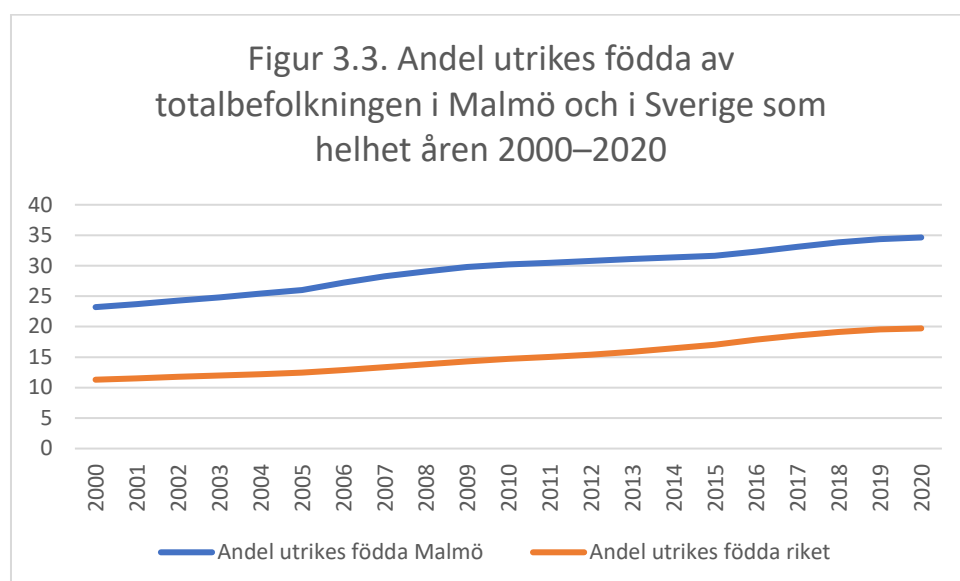
Födelsetalen gick ner i Malmö under industrikrisen på 1970-talet, mer i Malmö än i riket i övrigt. På motsvarande sätt minskade födelsetalen under krisen på 1990-talet liksom efter finanskrisen åren 2008–2009. Men 1990-talets mitt utgjorde ändå en brytpunkt. Från 1990-talets mitt och framåt har födelsetalen varit högre i Malmö än genomsnittstalen för Sverige som helhet. En förklaring kan vara den stora ökningen av antalet individer i åldrarna 25–29 år i Malmö under perioden efter 1990. Antalet individer i den åldersgruppen ökade med mer än 80 procent i Malmö jämfört med drygt 40 procent på riksnivå. Som andel av den totala befolkningen har 25–29-åringarna på senare år utgjort cirka 10 procent i Malmö jämfört med 7 procent som riksgenomsnitt.

Malmö har föryngrats genom ett omfattande inflöde av individer från andra kommuner i Sverige liksom genom direktinvandring från andra länder. Totalt sett har flyttningsnettot varit positivt sedan 1980-talet. Flyttningsöverskottet har bidragit till att folkmängden har ökat mellan 1 och 2 procent per år. Samtidigt kan vi konstatera att flyttningsöverskottet har varit särskilt stort bland unga vuxna. I åldrarna 20–24 år har flyttningsöverskottet pendlat mellan 8 och 10 procent sedan millennieskiftet, det vill säga under de två senaste decennierna. Direktinvandringen har stått för ungefär en fjärdedel av flyttningsöverskottet. Tillströmningen av studenter till Malmö i dessa åldrar har bidragit till flyttningsöverskottet.

⁶ Födelsetalen beräknas här som antalet årligen födda i kommunen per 1000 invånare.

Även i åldrarna 25–29 år har flyttningsöverskottet varit betydande och uppgått till mellan 4 och 5 procent per år under de senaste två decennierna. Direktinvandringen har stått för en större del av inflyttningen jämfört med i åldrarna 20–24 år och har pendlat mellan en tredjedel och hälften. Den snabba tillväxten av unga vuxna liksom av individer i den yngre medelåldern, upp till 34 års ålder, återspeglas också i en minskande andel personer i Malmö i åldrarna från 65 år och uppåt. Den åldersgruppen växte fram till slutet av 1980-talet och utgjorde då mer än en femtedel av totalbefolkningen i Malmö. Det var en högre andel jämfört med genomsnittet för Sverige som helhet. Under senare år har andelen motsvarat cirka 15 procent, vilket är betydligt lägre än riksgenomsnittet. Det som ibland betecknas som den demografiska försörjningskvoten (andelen personer över 65 år i befolkningen) har alltså minskat i Malmö.

Globaliseringen och befolkningsmigrationen har påverkat det demografiska mönstret i Malmö under lång tid. Redan under 1960- och 1970-talen utgjorde gruppen utrikes födda en större andel av befolkningen i Malmö jämfört med genomsnittet för landets samtliga kommuner. Totalt sett ökade sedan andelen utrikes födda från 23 procent av Malmös totalbefolkning år 2000 till närmare 35 procent 2020. I landet som helhet var ökningen också snabb, men från en betydligt lägre nivå. Andelen utrikes födda i Sveriges totalbefolkning ökade från 11 procent år 2000 till 20 procent 2020.

Källa: SCB. Befolkningsstatistik.

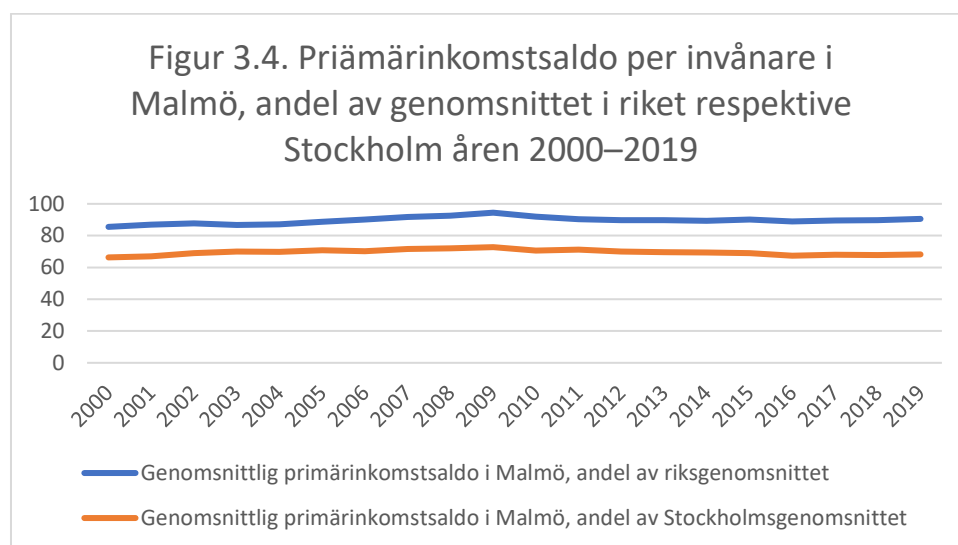
Relativt sett var också ökningen av andelen utrikes födda snabbare i andra delar av Sverige än i Malmö i åldrarna 15–19 år, 20–24 år respektive 25–29 år från år 2000 och framåt, men i och med att utgångsnivån var betydligt högre i Malmö var andelen utrikes födda fortfarande betydligt större i kommunen i dessa åldersgrupper år 2020. Den snabbaste relativa ökningen skedde bland personer i åldrarna 30–34 år, det vill säga bland personer i yngre medelåldern. Andelen utrikes födda ökade från 29 procent år 2000 till 43 procent 2020. I landet som helhet fördubblades andelen, från 15 till 30 procent.

Även om andelen utrikes födda är större i Malmö än i flertalet andra kommuner är det den snabba tillväxten av gruppen unga och unga vuxna med utrikes födda föräldrar – eller den så

kallade andra generationens invandrare – som varit mest markant och som skiljer Malmö från andra delar av landet. Bland tonåringar i åldrarna 15–19 år ökade andelen med två utrikes födda föräldrar från 13 till 26 procent mellan 2002 till 2020 vilket kan jämföras med från 5 till 10 procent på riksnivå. Bland unga vuxna var den relativa ökningen än starkare, om än från en lägre nivå. Andelen med två utrikes födda föräldrar ökade från 8 till 20 procent i åldrarna 20–24 år mellan åren 2002 och 2020 jämfört med från 5 till 9 procent i Sverige som helhet. I åldrarna 25–29 år var andelen 6 procent 2002 och 14 procent 2020 jämfört med 4 respektive 7 procent på riksnivå. De uppföljningar som genomförts inom Muvah talar för att det finns specifika utmaningar också för gruppen unga med utrikes födda föräldrar. Det finns alltså anledning att se till hela gruppen unga och unga vuxna med utländsk bakgrund. Gruppen med utländsk bakgrund består således av utrikes födda och inrikes födda med två utrikes födda föräldrar. Gruppen med inrikes bakgrund består av inrikes födda med minst en inrikes född förälder.

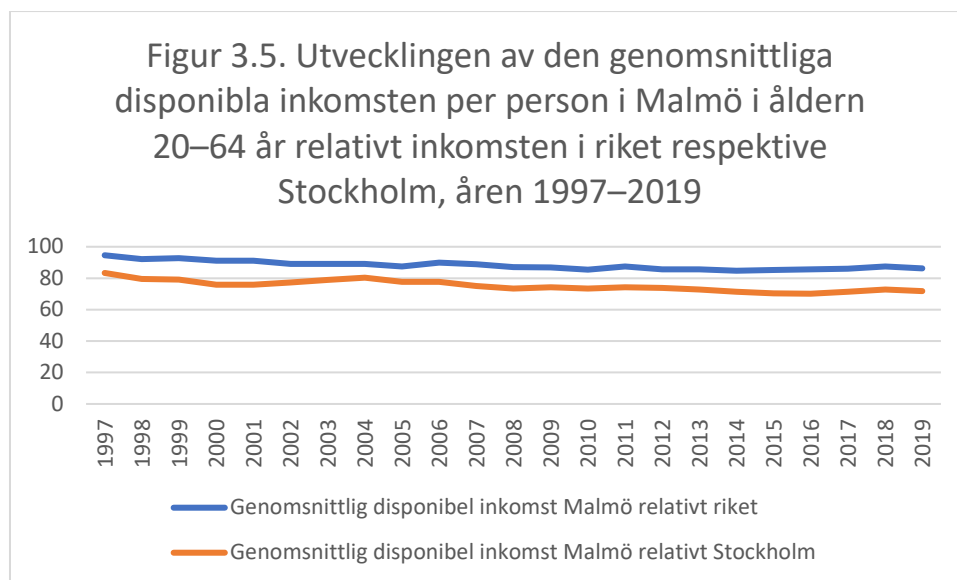
3.2. Inkomstförhållanden

Genomsnittsinkomsten i Malmö är lägre än i andra kommuner. Det återspeglar både en lägre produktivitet och en lägre andel förvärvsarbete. En lägre andel förvärvsarbete leder till färre arbetade timmar vilket påverkar den ekonomiska tillväxten och inkomstutvecklingen negativt. Uppgifter kopplade till nationalräkenskaperna visar att den så kallade bruttoregionalprodukten (BRP), ett mått på det samlade värdet av producerade varor och tjänster i kommunen, har närmast sig riksgenomsnittet på senare år. Däremot är BRP per sysselsatt i löpande priser avsevärt lägre än i de övriga två storstadsregionerna, vilket återspeglar en lägre produktivitet. Under det senaste året som SCB redovisar var BRP enligt denna definition närmare 15 procent lägre än i Stockholm och 9 procent lägre än i Göteborg. Även det så kallade primärinkomstsaldot, som redovisas i nationalräkenskaperna, illustrerar en lägre genomsnittlig inkomstnivå. Primärinkomstsaldot per invånare i Malmö, det vill säga de samlade inkomsterna före transfereringar och skatter, har under senare år legat cirka 10 procent under riksgenomsnittet och drygt 30 procent under genomsnittet per invånare i Stockholm. Det sistnämnda illustrerar både en lägre produktivitet och en genomsnittligt lägre andel förvärvsarbete i befolkningen.

Källa: SCB. Nationalräkenskaperna.

Utgår man så från SCB:s uppgifter om individers disponibla inkomster i åldrarna 20–64 år framkommer att den genomsnittliga inkomsten i Malmö minskat relativt inkomsten i riket i stort och i än högre grad jämfört med Stockholm. Det sista uppmätta året (2019) utgjorde skillnaden jämfört med den genomsnittliga disponibla inkomsten per person i Sverige 14 procent. Jämfört med förhållandena i Stockholm utgjorde inkomstskillnaden 28 procent. I figur 3.5 redovisas uppgifterna för en dryg tjugoförårsperiod. Kurvorna illustrerar inkomsten i Malmö som procentuell andel av genomsnittsinkomsten i riket respektive Stockholm.

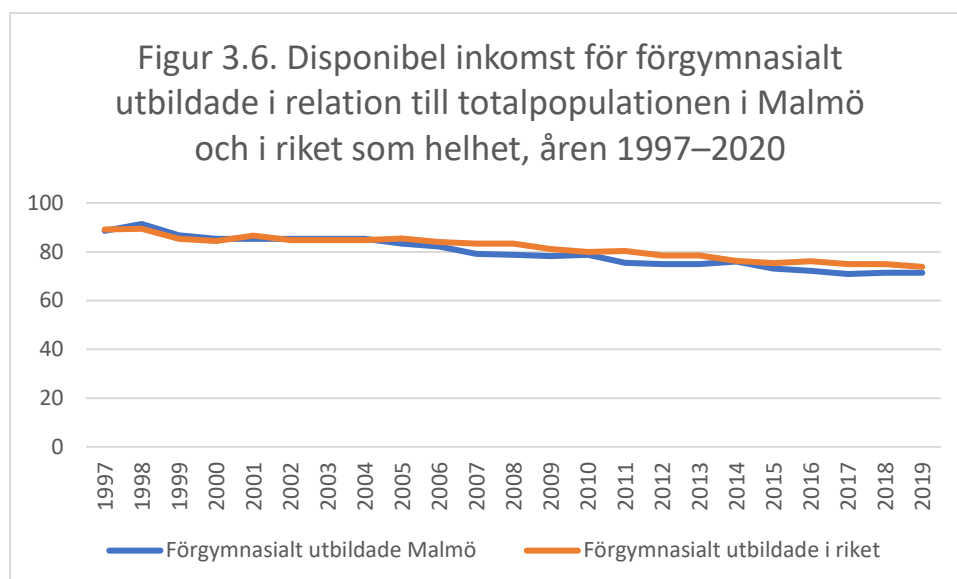
Källa: SCB. Registerdata för integration. Statistik med inriktning mot inkomster.

Uppgifterna om den genomsnittliga disponibla inkomsten per invånare säger inte särskilt mycket om villkoren för individer med olika bakgrund. Generellt sett har till exempel yngre personer lägre inkomster än äldre. Skillnaderna i genomsnittlig disponibel inkomst mellan unga vuxna i åldern 20–24 år och populationen i åldern 20–64 år i stort är emellertid mindre i Malmö jämfört med förhållandena på riksnivå. Det återspeglar att även äldre har en lägre inkomstnivå i Malmö.

Utrikes födda har i genomsnitt en betydligt lägre genomsnittlig disponibel inkomst än inrikes födda. Under senare år har den disponibla inkomsten varit cirka 25 procent lägre för utrikes födda i Malmö, vilket överensstämmer ganska väl med förhållandena i riket.

Inkomstskillnaderna mellan utrikes födda och inrikes födda har också varit relativt stabil under de senaste dryga två decennierna.

Utbildningsnivån har också stor betydelse för den disponibla inkomsten. En mycket betydande förändring under den tidsperiod vi diskuterar är att förgymnasialt utbildades inkomster minskat kraftigt i relation till inkomsterna för totalpopulationen. Här har utvecklingen varit något mera markerad i Malmö jämfört med i landet i stort, men trenden är densamma vilket också framgår av figur 3.6.

Källa: SCB. Registerdata för integration. Statistik med inriktning mot inkomster.

Under en dryg tjuugoårsperiod har förgymnasialt utbildade förlorat närmare 20 procentenheter i disponibel inkomst jämfört med totalpopulationen. Eftersom individer med utländsk bakgrund är överrepresenterade bland förgymnasialt utbildade finns det naturligtvis ett samband mellan låga inkomster för förgymnasialt utbildade och villkoren för personer med utländsk bakgrund. Men inkomstskillnaderna säger rimligen också något om förhållandena i arbetslivet och sorteringen av arbetskraft med olika utbildningsbakgrund på arbetsmarknaden. Förgymnasialt utbildade riskerar återkommande och långa perioder av arbetslöshet och är överrepresenterade bland dem som fastnar i prekära sysselsättnings- och inkomstförhållanden på arbetsmarknaden. Samtidigt visar också den starkt negativa inkomsttenden att sociala bidrag och ersättningar i mindre utsträckning har kompenserat gruppen med förgymnasial utbildning.

Det kan vara värt att uppehålla sig något ytterligare vid dessa förhållanden. Två av de sjutton mål som formuleras inom Agenda 2030, som omnämndes tidigare, handlar om att motverka fattigdom (mål 1) och att uppnå en god utbildning för alla (mål 4). Malmö visar svaga resultat när det gäller att motverka fattigdom. Enligt en uppföljning av Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) är andelen barn i åldrarna 0–19 år som lever i ekonomisk utsatthet betydligt större i Malmö jämfört med riksgenomsnittet (Kolada. AGENDA 2030 – Globala målen för hållbar utveckling). Samtidigt är andelen barn som inte uppnår målen i grundskolan också högre än i landet i övrigt. Andelen uppgår till cirka 20 procent i Malmö. Vi kommer att synliggöra en del av konsekvenserna av ofullbordad grundläggande utbildning i det följande.

3.3. Låga inkomster och bidragsberoende

SCB redovisar andelen invånare på kommun- och riksnivå som har en årlig inkomst som understiger ett och ett halvt basbelopp. Prisbasbeloppet bestäms av regeringen och utgår från förändringen av konsumentprisindex och gäller för ett kalenderår i taget. Basbeloppet ligger bland annat till grund för ersättningar kopplade till socialförsäkringen. År 2021 motsvarar prisbasbeloppet 47 600 kronor och 2022 höjs beloppet till 48 300 kronor.

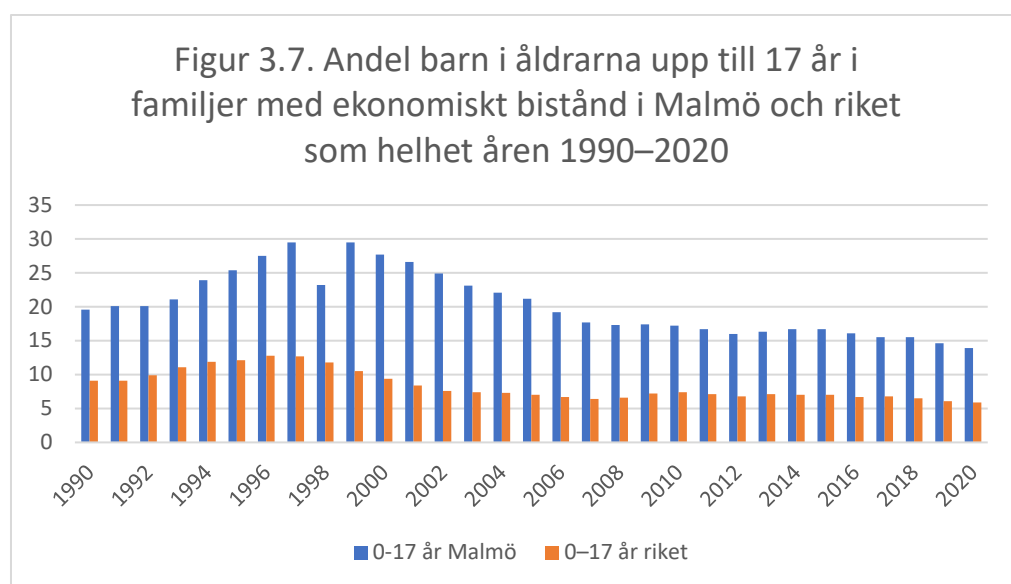
Av naturliga skäl är det en betydligt större andel yngre som har låga inkomster. Andelen i åldrarna 20–24 år med taxerade inkomster som understiger ett och ett halvt basbelopp har

förvisso minskat över tid men har ändå legat på en så pass hög nivå som runt 30 procent i Malmö under senare år. Det är samma andel som i de två andra storstadsregionerna. På riksnivå är andelen något lägre, cirka 25 procent. En rimlig förklaring är att andelen studerande i åldrarna 20–24 år är högre i storstadsregionerna.

Andelen med låga inkomster är också större bland utrikes födda än bland inrikes födda. Bland utrikes födda i Malmö hade 14 procent år 2019 en redovisad inkomst som understeg ett och ett halvt prisbasbelopp. Motsvarande andel bland inrikes födda var 10 procent. Andelen utrikes födda med så pass låg inkomst var något högre i Malmö jämfört med såväl riket som helhet som de två andra storstadsregionerna. I Stockholm och Göteborg var andelen utrikes födda med inkomster under ett och ett halvt prisbasbelopp lägre än motsvarande andel i landet som helhet.

Men återigen kan vi se att utbildningsnivån är utslagsgivande för inkomstfördelningen. Andelen förgymnasialt utbildade i Malmö med inkomster under ett och ett halvt basbelopp har uppgått till cirka 20 procent under de senaste två decennierna. Det är en högre nivå än i landet i övrigt liksom i de andra två storstadsregionerna. Det talar för att låg utbildning får kraftigare återverkningar försörjningsmässigt i Malmö än i landet i övrigt.

Den försörjningsmässiga utsatthet som drabbar lågutbildade i Malmö jämfört med förhållandena i landet i övrigt återspeglas också i att en större andel individer beviljas ekonomiskt bistånd. Den mest markanta avvikelser i Malmö är, som tidigare påtalats, att en så stor andel barn växer upp i familjer med låg ekonomisk standard.⁷ Andelen har under senare år legat mellan 20 och 25 procent i Malmö jämfört med 10 procent på riksnivå. Det innebär alltså att andelen barn som växer upp i familjer som beviljas ekonomiskt bistånd i Malmö är betydligt större än genomsnittet för Sverige som helhet, vilket också framgår av figur 3.7. Andelen har förvisso minskat över tid, liksom i andra kommuner, men ändå varit mer än dubbelt så stor som riksgenomsnittet under det senaste decenniet.

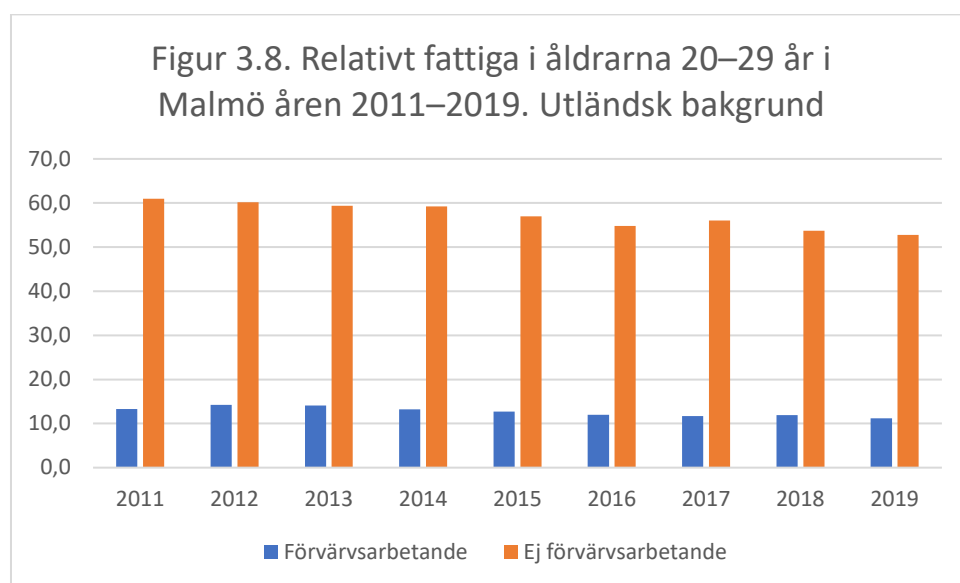

Källa: Socialstyrelsen. Ekonomiskt bistånd.

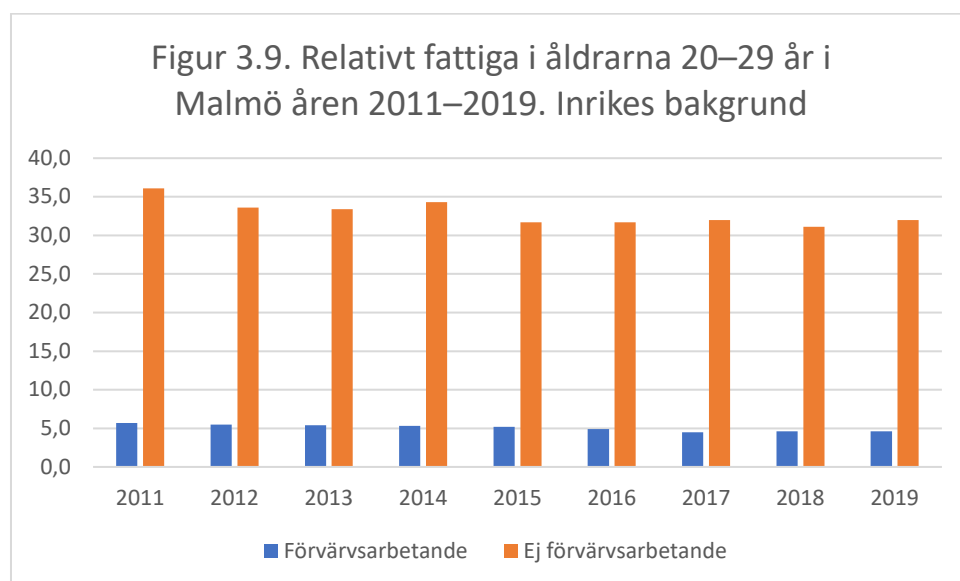
⁷ Den etablerade definitionen av relativ fattigdom är att inkomsten per konsumtionsenhet understiger 60 procent av medianinkomsten.

Andelen som omfattas av ekonomiskt bistånd i Malmö är också mycket stor bland 18–19-åringar och 20–24-åringar. Bland 18–19-åringar är andelen över 20 procent i Malmö och har så varit under de senaste åren medan genomsnittet på riksnivå understiger 10 procent. Bland unga vuxna över 20 år är andelen lägre, men ändå över 10 procent och dubbelt så stor som genomsnittet för Sverige.

Bland unga vuxna liksom bland medelålders och äldre är arbetslöshet en avgörande orsak till behovet av ekonomiskt bistånd. Unga vuxna som saknar starkare förankring på arbetsmarknaden och i mindre utsträckning får ersättning via arbetslöshetsförsäkringen är mer ekonomiskt sårbara vid arbetslöshet. Att inte förvärvsarbeta betyder i praktiken stora fattigdomsrisker, vilket också framgår av figur 3.8 och 3.9. Utsattheten är större bland personer med utländsk bakgrund.

Källa: SCB. Inkomster – ekonomisk standard.

Källa: SCB. Inkomster – ekonomisk standard.

Det kan tilläggas att andelen relativt fattiga bland de som inte förvärvsarbetar är högre i Malmö jämfört med riksgenomsnittet och avsevärt högre än i Stockholm. Men det som gör situationen särskilt allvarlig är att gruppen som inte förvärvsarbetar är betydligt större i Malmö, vilket indirekt medför att en större andel av populationen riskerar att hamna i ekonomiskt utsatta förhållanden. Utgår vi från villkoren för personerna i åldersgruppen 20–29 år kan vi konstatera att närmare en fjärdedel har tillhört kategorin relativt fattiga i Malmö jämfört med 17 procent på riksnivå. Vi noterade tidigare att de genomsnittliga disponibla inkomsterna är betydligt lägre i Malmö jämfört med landet i övrigt, cirka 15 procent lägre. Samtidigt är andelen relativt fattiga i hela åldersgruppen 20–64 år mer än 10 procentenheter större. Under de senaste tio åren har andelen varit 26 procent i Malmö jämfört med 14–15 procent i Sverige som helhet.

3.4. Studiedeltagande och utbildningsnivå

Som vi redan har konstaterat är det en lägre andel av grundskoleeleverna i Malmö som uppnår målen för grundskolestudierna och blir behöriga för studier på ett nationellt program i gymnasiet. Enligt Skolverkets senaste publicerade uppgifter för läsåret 2019/20 var det ungefär en femtedel av eleverna som inte uppfyllde de krav som gäller för studier på ett yrkesprogram. Den andelen överstiger riksgenomsnittet med cirka 5 procentenheter.

Samtidigt kan man konstatera att andelen grundskoleelever som uppnår målen har ökat i Malmö på senare år parallellt med att andelen har minskat på nationell nivå.

Utbildningsresultaten i termer av genomsnittliga betygspoäng har också förbättrats påtagligt för eleverna i Malmö och ligger nu på ungefär samma nivå som i riket för övrigt. Till detta kommer att andelen elever med utländsk bakgrund i Malmö är betydligt större än på nationell nivå, mer än dubbelt så stor. Utgår vi exempelvis från läsåret 2019/20 utgjorde andelen niondeklassare med utländsk bakgrund närmare 53 procent i Malmö jämfört med 25 procent på riksnivå. Jämför vi med förhållandena på riksnivå var det också en något lägre andel av niondeklassarna i Malmö som hade någon förälder med eftergymnasial utbildning. Tar man hänsyn till dessa förhållanden framstår egentligen inte utbildningsresultaten på grundskolenivå i Malmö som anmärkningsvärt svaga.

Men även om vi beaktar de specifika förutsättningarna i Malmö kan vi alltså konstatera att det är en betydande grupp som inte uppnår målen i grundskolan och att detta präglar förutsättningarna för övergången till gymnasiestudier. Svagast är förutsättningarna i särskilt utsatta områden. I Malmö räknas två områden, Herrgården i Rosengård och Södra Sofielund, till landets urbana utvecklingsområden. Områdena präglas, som framgick i föregående kapitel, av social och ekonomisk utsatthet liksom en mycket stor koncentration av invånare med utländsk bakgrund. Förhållandena återspeglar den mycket starka segregation som råder mellan olika stadsdelar i Malmö. I Herrgården har utvecklingen ändå varit positiv när det gäller andelen grundskoleelever som uppnått målen i grundskolan, men det var fortfarande 45 procent som inte uppnådde målen vid det senaste mättilfället år 2018. I Södra Sofielund har utvecklingen varit negativ sedan 1990-talets slut. Av niondeklassarna som lämnade grundskolan 2018 var det 55 procent som inte var behöriga för studier på ett yrkesprogram i gymnasieskolan.

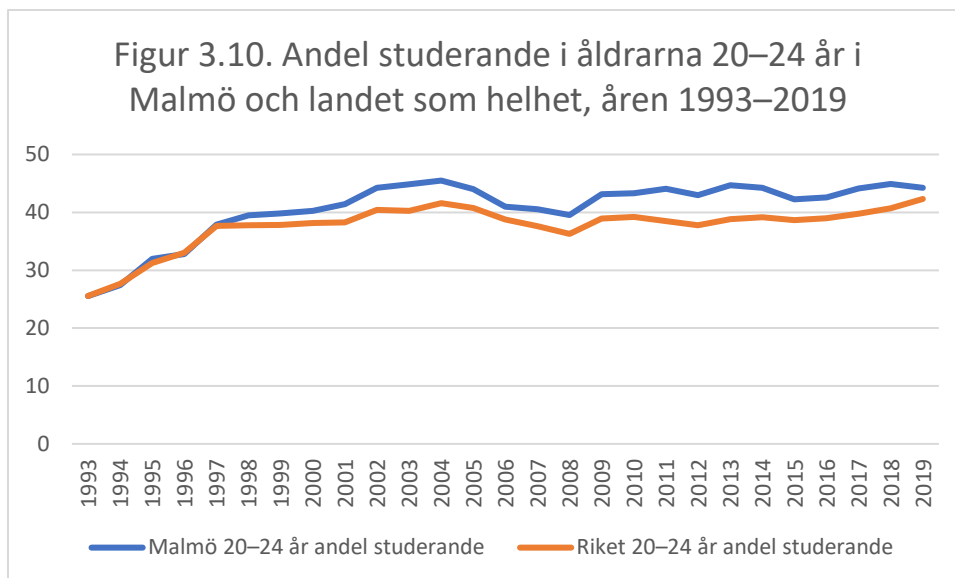
Det stora flertalet unga påbörjar gymnasiestudier omedelbart efter grundskolan. De som inte är behöriga till ett nationellt program hänvisas till ett introduktionsprogram.⁸ Sedan flera decennier har trenden på nationell nivå varit att en större andel elever väljer utbildningar på gymnasiet som leder vidare till eftergymnasiala studier. Den här trenden har varit än mer utmärkande för storstadsregionerna. Andelen elever som valt att studera på högskoleförberedande program i Malmö ökade från 50 procent 2011 till 66 procent 2020, allt enligt Skolverkets uppgifter. Andelen elever på yrkesprogram var redan begränsad 2011, men ökade något från 19 till 21 procent 2020. Under samma tioårsperiod minskade andelen elever på introduktionsprogram ganska påtagligt, vilket delvis var ett resultat av gymnasiereformen 2011 (Gy11) men också återspeglade det förhållandet att fler elever uppnådde målen i grundskolan. 13 procent av ungdomarna i Malmö i gymnasieåldern studerade på ett introduktionsprogram år 2020 vilket kan jämföras med 11 procent på riksnivå.

Samtidigt ska man notera att det finns ungdomar i åldrarna mellan 16 och 19 år som inte bedriver gymnasiestudier och därför omfattas av det kommunala aktivitetsansvaret. Enligt SCB:s uppföljningar av gruppen som varen arbetar eller studerar (UVAS) har cirka 12 procent av ungdomarna i de aktuella åldrarna tillhört den kategorin på senare år. Det innebär att UVAS-gruppen i dessa åldrar är något större i Malmö än på nationell nivå.

Det finns olika sätt att följa upp genomströmningen bland eleverna i gymnasieskolan. Skolverket mäter bland annat andelen av nybörjareleverna, inklusive eleverna på introduktionsprogram, som fullföljt gymnasieutbildningen med en examen tre år efteråt. Enligt dessa uppgifter är genomströmningen betydligt svagare i Malmö jämfört med genomsnittstalet för landet som helhet. 56 procent av de som gick ut våren 2020 och som påbörjat gymnasiestudier tre år tidigare hade fullbordat en examen på ett nationellt program jämfört med 66 procent på riksnivå. Mäter man däremot andelen av avgångseleverna på ett nationellt program som uppnår en examen är andelen 75 procent i Malmö jämfört med 78 procent på riksnivå. Men då har man alltså exkluderat elever på introduktionsprogrammen och inte tagit hänsyn till att unga individer kan avstå från gymnasiestudier helt och hållet. Uppgifterna förstärker bilden av att en större andel unga i Malmö inte uppnår en fullbordad gymnasieutbildning inom ramen för gymnasieskolan.

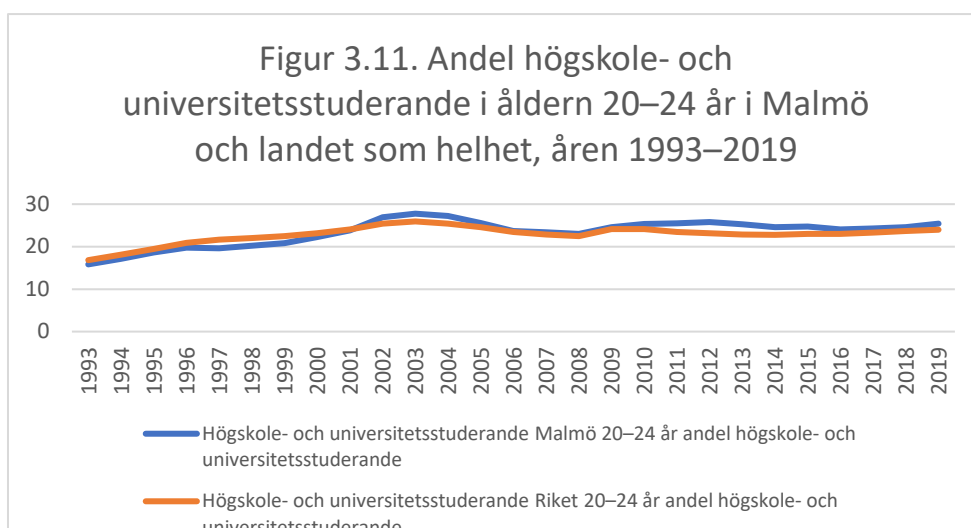
En betydande andel av unga vuxna i Malmö fortsätter att studera i 20–24-årsåldern. Som framgår av figur 3.10 ökade andelen markant under 1990-talet, i spåren av den djupa ekonomiska krisen i början av årtiondet, men har därefter varit relativt stabil.

⁸ Gymnasiereformen 2011 (Gy11) innebar en del förändringar gällande behörighetsreglerna, bland annat skilda behörighetsregler för yrkesprogram och högskoleförberedande program. Det dåvarande individuella programmet (IV) ersattes av ett antal olika introduktionsprogram vars syfte är att förbereda eleverna för studier på ett nationellt program eller för inträde i arbetslivet.

Källa: SCB. Statistik om studiedeltagande.

Många av de som studerar bland 20–24 åringarna studerar på eftergymnasial nivå, men en betydande andel studerar också på komvux och folkhögskolor. Andelen högskole- och universitetsstuderande ökade som framgår av figur 3.11 fram till 2000-talets första år, men har därefter stabiliserats på en nivå runt 25 procent. Skillnaden är som synes inte särskilt stor med andelen eftergymnasialt studerande på nationell nivå. Jämfört med de två andra storstadsregionerna, Göteborg och Stockholm, är den en lägre andel i åldersgruppen 20–24 år som studerar på högskola och universitet. Ser man till åldersgruppen 25–29 år har andelen högskole- och universitetsstuderande utgjort ungefär 15 procent under den senaste tioårsperioden. Det är en nivå som skiljer sig något mer från genomsnittet på nationell nivå, men som fortfarande ligger under nivåerna i Stockholm och Göteborg.

Källa: SCB. Statistik om studiedeltagande.

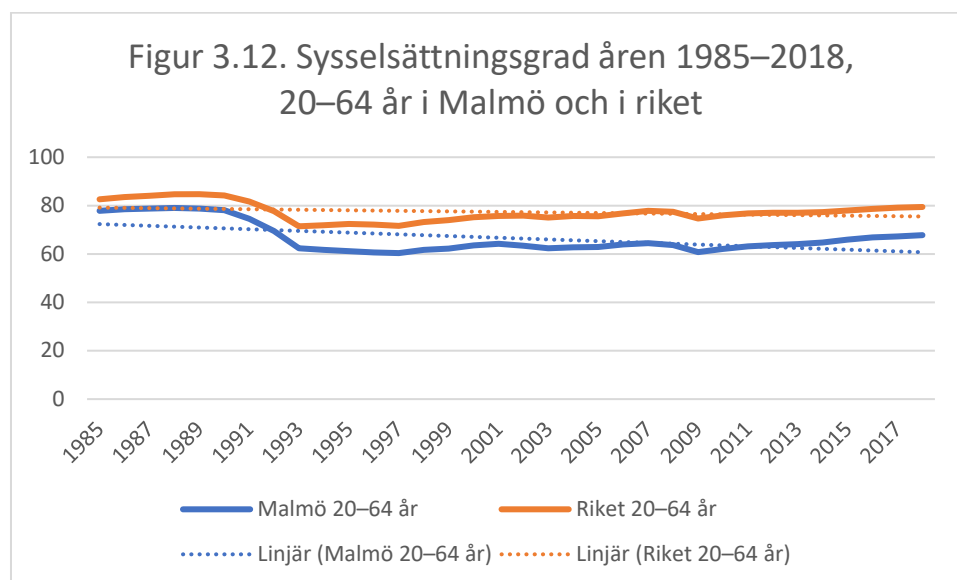
Den registrerade utbildningsnivån bland unga vuxna är något högre i Malmö jämfört med förhållande i övriga delar av landet. Cirka 30 procent har erfarenhet av någon slags eftergymnasial utbildning i åldern 20–24 år jämfört med 25 procent som riksgenomsnitt. Den nivån har också varit relativt stabil sedan 1990-talets slut. Andelen som enbart har förgymnasial utbildning i samma åldersgrupp har å andra sidan också varit något större i

Malmö, cirka 20 procent jämfört med 15 procent på riksnivå. Även den andelen har varit relativt stabil under den senaste tjugoårsperioden.

Bland 25–29-åringarna är andelen med erfarenhet av eftergymnasial utbildning betydligt högre, dryga 50 procent i Malmö jämfört med 45 procent på riksnivå. Fler har hunnit påbörja högre utbildning i dessa åldrar. Många påbörjar eftergymnasiala studier först några år efter gymnasiet. Dessutom har många av dem som flyttar till Malmö i dessa åldrar erfarenhet av eftergymnasial utbildning. Andelen förgymnasialt utbildade bland 25–29-åringarna i Malmö har under flera år uppgått till cirka 15 procent. Det är ungefär samma nivå som på riksnivå, men samtidigt en högre nivå än i de två andra storstadsregionerna.

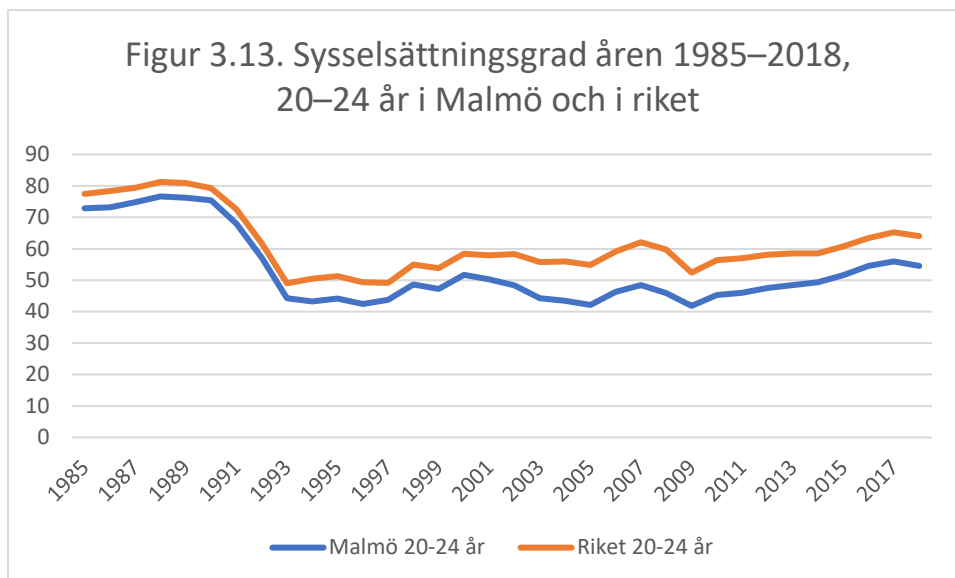
3.5. Villkoren på arbetsmarknaden

Som påtalats tidigare är andelen förvärvsarbetande i befolkningen i Malmö lägre än i nationen som helhet. I figur 3.12 visas förändringen av sysselsättningsgraden i Malmö och i Sverige från mitten av 1980-talet och fram till 2018. Som framgår av figuren innebär 1990-talets inledning ett avgörande trendbrott. Trendlinjerna visar emellertid att den långsiktiga utvecklingen har varit mer stabil på riksnivå än i Malmö.

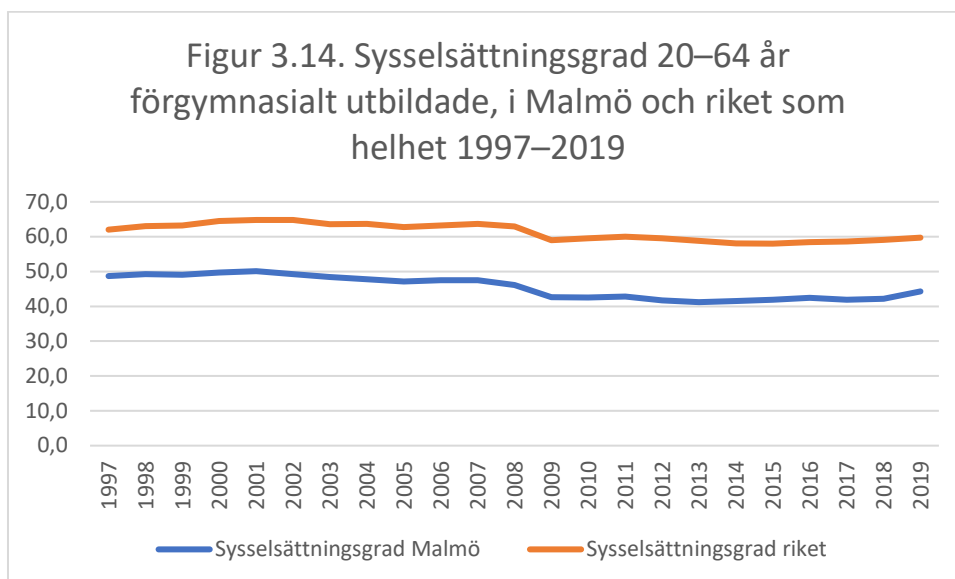
Källa: SCB. Registerbaserad arbetsmarknadsstatistik.

1990-talskrisen fick större återverkningar för yngre på arbetsmarknaden än för medelålders och äldre. Ett par omedelbara effekter av krisen var snabbt stigande arbetslöshet och – som vi såg i föregående avsnitt – ett kraftigt ökat studiedeltagande bland unga vuxna. Den samlade effekten av detta blev att sysselsättningsgraden minskade i åldrarna 20–24 år. En viss återhämtning kan urskiljas under senare år, men det återstår att följa effekterna av coronakrisen.

Källa: SCB. Registerbaserad arbetsmarknadsstatistik.

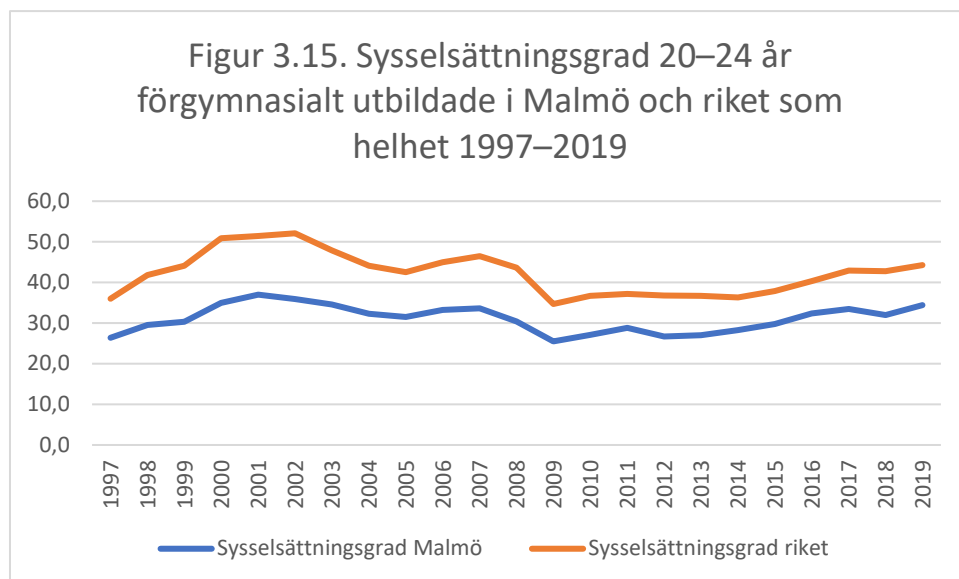
De turbulenta förhållandena under 1990-talet och även under finanskrisen 2008–2009 påverkade inte bara yngre i största allmänhet utan särskilt individer med svag utbildningsbakgrund. Villkoren i arbetslivet för personer som saknar fullständig gymnasieutbildning och i vissa fall också fullbordad grundskoleutbildning har blivit än bräckligare över tid. I figur 3.14 illustreras sysselsättningsgraden för förgymnasialt utbildade i åldern 20–64 år från 1997 och framåt.

Källa: SCB. Statistik med inriktning mot arbetsmarknaden.

Som framgår har sysselsättningsgraden i Malmö för hela populationen i åldern 20–64 år minskat sedan slutet av 1990-talet. Skillnaden i andelen förvärvsarbetande jämfört med genomsnittet för riket har uppgått till 20 procentenheter, för att sedan minska något på senare år. Enbart drygt 40 procent av de förgymnasialt utbildade i den aktuella åldersgruppen har varit förvärvsarbetande i Malmö jämfört med cirka 60 procent som genomsnitt för landet som helhet.

Bland unga vuxna är andelen förvärvsarbetande än lägre. Utgår vi från åldersgruppen 20–24 år kan vi se att sysselsättningsgraden under den senaste tioårsperioden har ökat något från strax under till strax över 30 procent. Ungefär 10 procentenheter färre i den aktuella åldersgruppen förvärvsarbetar i Malmö jämfört med förhållandena på nationell nivå.

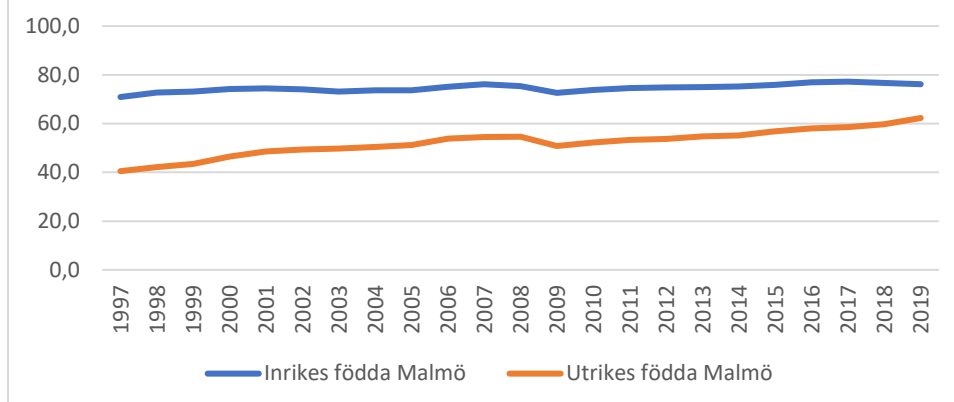

Källa: SCB. Statistik med inriktning mot arbetsmarknaden.

Uppgifterna talar alltså, som vi framhållit tidigare, för att låg utbildning straffas hårdare på arbetsmarknaden i Malmö jämfört med förhållandena på andra håll i landet. Utmaningarna förvärras av att andelen individer med ofullständig utbildning på grundläggande nivå är större i Malmö, vilket vi kunde konstatera i föregående avsnitt. Det är visserligen så att även eftergymnasialt utbildade har en lägre sysselsättningsgrad i Malmö jämfört med genomsnittet för riket, men för denna grupp är skillnaden mindre. För åldersgruppen 25–34 år uppgår exempelvis skillnaden till cirka 5 procentenheter. 78 procent av de eftergymnasialt utbildade i dessa åldrar var förvärvsarbetande före coronapandemin slog till och det sista år SCB redovisar, det vill säga 2019.

Utrikes födda har generellt sett en betydligt lägre sysselsättningsgrad än inrikes födda. Men även för utrikes födda är det uppenbart att fullbordad utbildning på gymnasial nivå har en avgörande betydelse. Ser vi till hela den vuxna populationen, det vill säga i åldern 20–64 år, understiger sysselsättningsgraden 40 procent för utrikes födda med förgymnasial utbildning i Malmö. Motsvarande uppgift för inrikes födda är 55 procent. För gymnasialt utbildade är sysselsättningsgraden för utrikes födda strax över 60 procent. Sysselsättningsgraden har också ökat markant sedan slutet av 1990-talet, med cirka 20 procentenheter, samtidigt som den har varit relativt stabil bland inrikes födda.

Figur 3.16. Sysselsättningsgrad i åldern 20–64 år för gymnasialt utbildade inrikes födda och utrikes födda i Malmö 1997–2019

Källa: SCB. Statistik med inriktning på arbetsmarknaden.

Fullbordad gymnasial utbildning har alltså också blivit allt viktigare för utrikes föddas möjligheter att få jobb i Malmö. Även gruppen utrikes födda med eftergymnasial utbildning får i allt större utsträckning jobb i Malmö. Sysselsättningsgraden har ökat under de senaste tio åren. Men andelen förvärvsarbetande bland utrikes födda med eftergymnasial utbildning överstiger inte andelen sysselsatta med gymnasial utbildning. Bland inrikes födda är sysselsättningsgraden bland eftergymnasialt utbildade nästan 10 procentenheter högre än bland inrikes födda med gymnasial utbildning. Det illustrerar att eftergymnasial utbildning tycks betala sig sämre för utrikes födda i Malmö. På riksnivå är andelen sysselsatta utrikes födda med eftergymnasial utbildning 10 procentenheter högre. Drygt 20 procent de utrikes födda i Malmö med eftergymnasial utbildning var registrerade som öppet arbetslösa 2019. Arbetslösheten var därmed fyra gånger större än bland inrikes födda med eftergymnasial utbildning och lika stor som arbetslösheten bland inrikes födda med enbart förgymnasial utbildning. Även detta understryker att arbetsmarknaden i Malmö är dålig på att ta till vara de kunskaper och färdigheter som invandrade svenskar besitter.

Den låga andelen förvärvsarbetande återspeglas i höga andelar unga som varken arbetar eller förvärvsarbetar (UVAS). Även om UVAS-andelen har minskat sedan 1990-talet så sticker Malmö ut med högre tal jämfört med landet i övrigt. Knappt 30 procent bland utrikes födda i åldern 20–25 år tillhörde år 2019, det senast redovisade året, UVAS-gruppen. Drygt 40 procent bland de med enbart förgymnasial utbildning i samma ålder ingick i UVAS-gruppen. Det är mycket höga nivåer och överstiger riksgenomsnittet med 10 procentenheter. I de båda andra storstadsregionerna, Stockholm och Göteborg, var alltså UVAS-gruppen mindre jämfört med landet i övrigt. Det gällde både bland utrikes födda och förgymnasialt utbildade. Det återspeglar återigen att arbetsmarknaden i Malmö är svagare, något som särskilt drabbar unga, utrikes födda och lågutbildade. Nu ska det återigen påtalas av de uppgifter vi återger släpar efter och därför inte fångar in sysselsättningseffekterna av coronapandemin. Det mesta talar emellertid för att de grupper som redan har haft en relativt svagare ställning på arbetsmarknaden i Malmö, det vill säga unga, utrikes födda och lågutbildade, också har påverkats mest negativt av de sociala och ekonomiska följdverkningarna av pandemin.

3.6. Vilka är utmaningarna?

Förhållandena i Malmö kopplat till ungas övergångar, utbildning och arbete har förändrats påtagligt under senare decennier. Stora kliv har tagits i riktning mot det mångkulturella kunskapssamhället. Den gamla industristaden framstår alltmer som en utbildningsstad. I åldersgruppen 20–24 år har andelen studerande ökat med 20 procentenheter sedan början av 1990-talet. Betydelsen av tillkomsten av Malmö högskola år 1998 kan inte överskattas. Antalet registrerade studenter uppgick enligt Universitetskanslersämbetets uppgifter till 15 600 höstterminen 2020. Universitetet i Malmö underlättar övergången till högre utbildning för många i staden som traditionellt har varit underrepresenterade i gruppen eftergymnasialt studerande, unga med föräldrar som saknar akademisk utbildning och unga med utländsk bakgrund. Malmö universitet har gjort stora framsteg i arbetet med breddad rekrytering, något som inte minst återspeglas i den stora representationen av studerande med utländsk bakgrund.

Men även om omvandlingen mot ett kunskapssamhälle har gått framåt saknas inte utmaningar. I det här kapitlet har vi pekat på flera specifika förhållanden där Malmö avviker från landet i övrigt, avvikelser som har ett högt socialt pris.

De genomsnittliga disponibla inkomsterna är lägre och ojämnt fördelade. Den sociala segregationen följer tydliga socioekonomiska, geografiska och etniska mönster. Den stora andelen barn som växer upp i familjer under fattiga förhållanden talar för att mycket återstår att göra för att leva upp till målen kopplade till Agenda 2030. Även den stora andelen som inte fullföljer utbildning på grundläggande nivå bör uppmärksammas. Låg utbildning skapar överrisker för arbetslöshet, fattigdom och ohälsa.

Den låga sysselsättningsgraden är ett bekymmer i Malmö och drabbar främst lågutbildade och personer med utländsk bakgrund. Arbetsmarknaden för dessa grupper är svagare än i andra delar av landet. Låg utbildning straffar sig hårdare i Malmö än på andra håll. Gruppen som tillhör UVAS, det vill säga som varken arbetar eller studerar, är mycket stor i Malmö.

Även om andelen i utbildning har vuxit över tid finns det mer att göra. Det finns en potential för mer träffsäkra utbildningsval. Yrkesutbildningen i gymnasieskolan ger en relativt säker väg in i arbetslivet. Mot den bakgrunden är det ett bekymmer att så få väljer dessa utbildningar. En delförklaring är att många som annars skulle ha valt yrkesutbildning inte är behöriga för att studera på ett nationellt program. Samtidigt kan vi konstatera att det borde finnas en potential för fler att välja högre utbildning. Ser man på studiedeltagandet i åldrarna 20–24 år är andelen som deltar i eftergymnasiala studier inte nämnvärt högre än genomsnittet på nationell nivå. Andelen som väljer högre utbildning har varit relativt stabil under den senaste 15-årsperioden och ligger på en klart lägre nivå än i de andra storstadsregionerna.

Villkoren på arbetsmarknaden är mest bekymmersamma för lågutbildade. Men vi kan också konstatera att eftergymnasialt utbildade drabbas av etableringsproblem. Utrikes födda med högre utbildning har en låg sysselsättningsgrad, enbart lite drygt 60 procent, och arbetslöshetstalen är alarmerande höga. Detta gäller också om vi jämför med förhållandena i Stockholm och Göteborg. Högre utbildning ger inte samma etableringsmöjligheter på arbetsmarknaden för unga vuxna med utländsk bakgrund som för unga med inrikes bakgrund. För att intresset för utbildning ska öka, något som bidrar till integration och en omfördelning av maktresurser, förutsätts också att arbetsmarknaden i mindre utsträckning än i dag

exkluderar individer med utländsk bakgrund. Här har det otvivelaktigt gjorts framsteg över tid, men mycket återstår att göra.

4. En elevuppföljning – sjätteklassare och niondeklassare från 2008

I det kapitel som nu följer vill vi fördjupa den breda skildringen av ungas övergångsvillkor från föregående kapitel genom att kartlägga övergångs- och etableringsmönster för ett par årskullar i Malmö i ett longitudinellt perspektiv, det vill säga övergångar från grundskolor till gymnasial och eftergymnasial utbildning liksom övergångar till arbetslivet. Dessutom vill vi synliggöra inkomst- och försörjningsförhållanden, bland annat i vilken utsträckning individer varit beroende av försörjningsstöd. Sysselsättnings- och försörjningsvillkoren relateras till olika bakgrundsfaktorer, till exempel föräldrarnas sysselsättningsstatus och utbildningsnivå, födelseland, stadsdelstillhörighet, individernas utbildningsnivå och utbildningsinriktning. Resultaten av uppföljningen presenteras huvudsakligen i form av korstabeller och logistiska regressioner där vi bedömer hur olika bakgrundsfaktorer påverkar oddsen för att individerna ska befinna sig i en viss situation under det sista uppföljningsåret.

Logistiska regressionsanalyser är en metod som går ut på att analysera oddsen för att individer i en viss undersökningspopulation, i detta fallet sjätteklassare och niondeklassare i Malmö år 2008, ska befinna sig i en viss kategori vid ett senare uppföljningstillfälle. Syftet är att värdera hur olika bakgrundsfaktorer, till exempel utbildningsnivå, påverkar sannolikheten att befinna sig i en viss situation. Oddsen kan tolkas som sannolikheten för att befinna sig i en viss kategori dividerat med sannolikheten att inte befinna sig där. De resultat analysen ger redovisas som oddskvoter. Oddskvoterna ska då tolkas som den relativa avvikelser i jämförelse med en referensgrupp som ges värdet 1. Exempelvis kan man bedöma oddset för att tillhöra gruppen förvärvsarbetande. Väljer vi att använda individer som uppnått en examen i gymnasieskolan som referensgrupp, det vill säga om dessa individer ges värdet 1 i regressionen, kommer med största sannolikhet gruppen individer som saknar gymnasieutbildning att erhålla en oddskvot som understiger 1. Det ska då tolkas som att dessa individers sannolikhet att vara sysselsatta är mindre än de som har en gymnasieexamen. Skillnaden kan anges i procent och motsvarar skillnaden mellan referensgruppens värde 1 och det värde vi erhåller för gruppen utan fullbordad gymnasieutbildning.

För att kunna genomföra kartläggningen har MUVAH-plattformen följaktligen haft tillgång till registerdata från SCB avseende individer som gick årskurs 4 till och med 9 i grundskolor i Malmö från år 2008 till och med 2014 och vi väljer här att följa upp eleverna i årskurs 6 och 9 från 2008. Motivet till att vi har valt ut just dessa årskullar är att de har kommit längre i sin etableringsprocess än de yngre årskullarna, det vill säga de har i högre grad hunnit ta de första stegen ut i arbetslivet eller påbörja eftergymnasial utbildning. Vi har också möjlighet att urskilja i vilken utsträckningen övergångsfasen från utbildning till arbetsliv är förenad med kortare eller längre perioder av beroende av sociala ersättningar och bidrag. Jämförelsen av sjätteklassarna och niondeklassarna syftar främst till att ge oss kunskaper om hur utdragen övergångsprocessen är. De flesta av sjätteklassarna var 22 år vid det sista uppföljningsåret (2017).⁹ I vilken utsträckning är de som väljer bort vidare studier förvärvsarbetande och egenförsörjande? Vi redovisar uppgifterna om sjätteklassarna på stadsdelsnivå. Niondeklassarna var fyra år äldre vid det sista uppföljningsåret (2018). De flesta var 26 år.

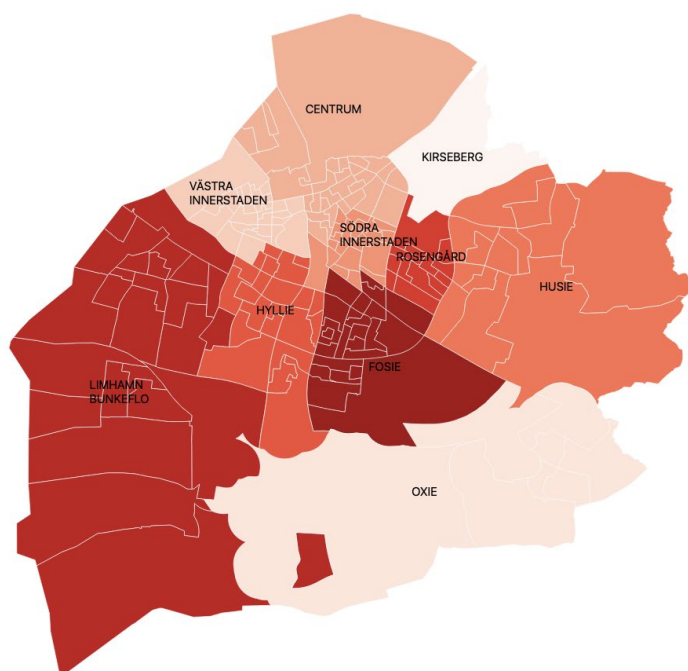
⁹ Vi har ännu inte hunnit uppdatera uppgifterna för samtliga årskullar. Det sista uppföljningsåret för sjätteklassarna är alltså 2017 och för niondeklassarna 2018.

Det innebär framför allt att vi kan säga något mer om övergången till eftergymnasial utbildning. Hur många påbörjade eftergymnasial utbildning, vad utmärker dessa individer i relation till den övriga populationen och hur många nådde fram till en examen?

4.1. Sjätteklassarna från 2008

Den undersökta populationen sjätteklassare från Malmös grundskolor 2008 består av totalt 2523 individer, varav 52 procent pojkar och 48 procent flickor. 51 procent tillhörde gruppen med svensk bakgrund, varav 40 procent inrikes födda med inrikes födda föräldrar och 11 procent inrikes födda med en inrikes född och en utrikes född förälder. 49 procent hade utländsk bakgrund, varav 32 procent var inrikes födda med två utrikes födda föräldrar och 17 procent var utrikes födda. Det betyder att kohortens sammansättning skilde sig betydligt från förhållandena på riksnivå. Genomsnittligt i samtliga kommuner i Sverige utgjorde andelen inrikes födda med inrikes födda föräldrar drygt 70 procent av den aktuella årskullen år 2008. Andelen inrikes födda med enbart en inrikes född förälder var ungefär densamma i Malmö som riksgenomsnittet. Andelen utrikes födda var däremot dubbelt så stor och andelen inrikes födda med två utrikes födda föräldrar hela tre gånger så stor som i riket i övrigt.¹⁰

Kartan nedan illustrerar fördelningen av antalet individer som gick i årskurs 6 år 2008 per stadsdel enligt den indelning som gällde fram till 2013. Malmö var då uppdelat i tio stadsdelar. Mörkare färg betyder att fler sjätteklassare bodde i stadsdelen. Fosie sticker ut som den med flest individer, tätt följd av Limhamn Bunkeflo. Rosengård kom på tredje plats följt av Hyllie. Oxie och Kirseberg var minst sett till antalet individer i årskurs 6 år 2008.

¹⁰ Det kan noteras att de senaste befolkningsuppgifterna från SCB visar att andelen i gruppen med utländsk bakgrund har ökat på riksnivå och att andelen inrikes födda med två inrikes födda föräldrar har minskat till 63 procent. Även i Malmö har gruppen med utländsk bakgrund ökat påtagligt andelsmässigt och utgör nu en majoritet av individerna i årskullen. Andelen inrikes födda med två utrikes födda föräldrar utgör enbart 32 procent av årskullen. Samtidigt har antalet individer i kohorten som helhet ökat kraftigt under den dryga tioårsperioden, med strax över 20 procent på riksnivå och med hela 40 procent i Malmö.

I tabell 4.1 nedan framgår både det absoluta antalet samt andelen sjätteklassare per stadsdel i Malmö.

Tabell 4.1. Antal och andel i populationen per stadsdel i Malmö

	<i>Antal</i>	<i>Andel</i>
Limhamn Bunkeflo	407	16
Oxie	146	6
Hyllie	265	10
Fosie	412	16
Husie	234	9
Rosengård	345	14
Södra Innerstaden	193	8
Västra Innerstaden	172	7
Centrum	181	7
Kirseberg	136	5
Uppgift saknas	32	1
Malmö totalt	2523	100

Flertalet elever gick i en grundskola som låg i den stadsdel där de var folkbokförda. Drygt 18 procent hade emellertid valt att studera vid en grundskola som låg i en annan stadsdel. I tabell 4.2 framgår hur stor den andelen var i respektive stadsdel.

Tabell 4.2. Andel som studerade på en skola som låg utanför den stadsdel där de var folkbokförda

	<i>Utanför stadsdelen</i>	<i>Inom stadsdelen</i>
Limhamn Bunkeflo	12	88
Oxie	10	90
Hyllie	52	48
Fosie	6	94
Husie	4	96
Rosengård	25	75
Södra Innerstaden	21	80
Västra Innerstaden	7	93
Centrum	36	64
Kirseberg	8	92
Malmö totalt	18	82

Som framgår av tabellen var spridningen stor. I Hyllie, Centrum och Rosengård fanns de största andelarna som studerade utanför stadsdelen. Omvänt hade Husie, Fosie och Västra Innerstaden störst andelar som gick i en grundskola i den stadsdel där de var folkbokförda.

4.2. Familjebakgrund och utbildningsnivå

Boendemönstret var, som väntat, starkt segregerat i relation till föräldrarnas födelse- och socioekonomiska bakgrund. Nedan illustreras andelen med utländsk bakgrund per stadsdel.

Tabell 4.3. Andel med inrikes och utländsk bakgrund per stadsdel

	<i>Inrikes bakgrund</i>	<i>Utländsk bakgrund</i>
Limhamn Bunkeflo	89	11
Oxie	73	27
Hyllie	41	59
Fosie	31	69
Husie	74	26
Rosengård	8	92
Södra Innerstaden	25	75
Västra innerstaden	83	17
Centrum	54	46
Kirseberg	61	39
Malmö totalt	51	49

Som framgår av tabell 4.3 var mönstret väldigt splittrat. Rosengård, Södra Innerstaden och Fosie hade störst andel sjätteklassare med utländsk bakgrund. Medan andelen med utländsk bakgrund var över 90 procent i Rosengård var den bara lite drygt 10 procent i Limhamn Bunkeflo och 17 procent i Västra Innerstaden.

En stor andel elever hade föräldrar med eftergymnasial utbildning. 45 procent av sjätteklassarna växte upp i hem där minst en av föräldrarna hade eftergymnasial utbildning. 17 procent hade två föräldrar med eftergymnasial utbildning. Men spridningen var stor. 32 procent hade minst en förälder med låg utbildning, det vill säga enbart förgymnasial utbildning. 7 procent hade två vårdnadshavare med låg utbildning. 54 procent av sjätteklassarna med inrikes bakgrund och 36 procent av dem med utländsk bakgrund hade minst en förälder med eftergymnasial utbildning. 21 procent av dem med inrikes bakgrund och 45 procent av dem med utländsk bakgrund hade minst en förälder med förgymnasial utbildning.

Tabell 4.4. Andel sjätteklassare med minst en eftergymnasialt utbildad förälder per stadsdel

	<i>Föräldrar med högre utbildning</i>	<i>Ingen förälder med högre utbildning</i>
Limhamn Bunkeflo	69	31
Oxie	40	60
Hyllie	42	58
Fosie	31	69
Husie	56	44
Rosengård	24	76
Södra Innerstaden	38	62
Västra Innerstaden	62	38
Centrum	59	41
Kirseberg	40	60
<i>Malmö totalt</i>	45	55

Eleverna med hemhörighet i Limhamn Bunkeflo och i Västra Innerstaden hade i högre grad föräldrar med eftergymnasial utbildning än elever från andra stadsdelar. Det var alltså också de två stadsdelar där andelen sjätteklassare med inrikes bakgrund var störst. Samtidigt hade eleverna från Oxie och Kirseberg, även det två stadsdelar med höga andelar med inrikes bakgrund, i mindre utsträckning föräldrar med eftergymnasial utbildning. Det återspeglade en spridning av utbildningsnivåer och sociogeografiska skillnader även i befolkningen med inrikes bakgrund.

Tabell 4.5. Andel sjätteklassare med minst en förgymnasialt utbildad förälder per stadsdel

	<i>Någon förälder låg utbildning</i>	<i>Ingen förälder låg utbildning</i>
Limhamn Bunkeflo	12	88
Oxie	25	75
Hyllie	35	65
Fosie	42	58
Husie	21	79
Rosengård	57	43
Södra Innerstaden	47	53
Västra Innerstaden	19	81
Centrum	26	74
Kirseberg	32	68
<i>Malmö totalt</i>	33	67

Stadsdelar med en stor andel med utländsk bakgrund hade genomgående högre andelar sjätteklassare med lågutbildade föräldrar. Rosengård, Södra Innerstaden och Fosie var de stadsdelar som hade störst andelar elever år 2008 med en eller två föräldrar med enbart förgymnasial utbildning.

Tittar vi närmare på hemförhållandena för de berörda individerna kan det inledningsvis vara värt att notera att 14 procent levde med en ensamstående förälder, oftast en kvinna. Andelen var högre bland elever med utländsk bakgrund än med inrikes bakgrund. Dessutom varierade andelarna med föräldrarnas utbildningsnivå. Andelarna var 20 procent bland sjätteklassarna vars föräldrar hade förgymnasial utbildning jämfört med 9 procent bland sjätteklassare vars föräldrar hade eftergymnasial utbildning. Limhamn Bunkeflo hade lägst andel elever som växte upp med en ensamstående förälder, enbart 5 procent. Störst andelar fanns i stadsdelarna Södra Innerstaden och Centrum, båda 19 procent.

4.3. Föräldrarnas förankring på arbetsmarknaden

Frågan är då hur sysselsättningssituationen såg ut. 77 procent av sjätteklassarna levde i hem där minst en av föräldrarna förvärvsarbetade när de gick årskurs 6 år 2008. Andelen vars föräldrar inte förvärvsarbetade var högre bland elever som bodde med en ensamstående förälder än bland dem med sammanboende föräldrar, 48 procent jämfört med 19 procent. Men skillnaderna var också stora mellan elever med inrikes och utländsk bakgrund. Bland sjätteklassare med inrikes födda föräldrar var det 6 procent som växte upp i hem där ingen av föräldrarna jobbade. Bland inrikes födda vars båda föräldrar var födda i ett annat land var det 28 procent vars föräldrar inte förvärvsarbetade. Bland de utrikes födda sjätteklassarna var den andelen så stor som 42 procent.

Skillnaderna var naturligtvis också stora i relation till föräldrarnas utbildningsnivå. 32 procent av dem vars föräldrar saknade eftergymnasial utbildning levde 2008 i ett hem där inte någon av föräldrarna förvärvsarbetade. Bland sjätteklassare med minst en förälder med eftergymnasial utbildning var den andelen enbart 12 procent. I tabell 4.6 redovisas andelen sjätteklassare i hem där någon av föräldrarna var förvärvsarbetande uppdelat på stadsdelar år 2008.

Tabell 4.6. Andel sjätteklassare med minst en förälder som förvärvsarbetade per stadsdel

	<i>Minst en förälder förvärvsarbetade</i>	<i>Ingen förälder förvärvsarbetade</i>
Limhamn Bunkeflo	93	7
Oxie	86	14
Hyllie	78	22
Fosie	70	30
Husie	91	9
Rosengård	56	44
Södra Innerstaden	54	46
Västra Innerstaden	88	12
Centrum	82	18
Kirseberg	82	18
Malmö totalt	77	23

Andelen sjätteklassare vars föräldrar förvärvsarbetade var störst i stadsdelarna Limhamn Bunkeflo, Husie och Västra Innerstaden, samtliga stadsdelar med låga andelar elever med utländsk bakgrund och låga andelar med föräldrar med förgymnasial utbildning. Bland elever som bodde i Rosengård och Södra Innerstaden var det, som framgår av tabell 4.6, mycket stora andelar vars föräldrar inte förvärvsarbetade. Det var också i dessa stadsdelar som andelen elever med utrikes födda och lågutbildade föräldrar var störst.

Nästan en femtedel av sjätteklassarna hade någon förälder som uppbar försörjningsstöd 2008. 11 procent hade två föräldrar med försörjningsstöd. I gruppen med inrikes bakgrund hade 6 procent minst en förälder som uppbar försörjningsstöd. Motsvarande andel bland eleverna med utländsk bakgrund var 34 procent. Även här fanns ett tydligt samband med föräldrarnas utbildningsbakgrund. I hem där minst en förälder hade eftergymnasial utbildning hade 11 procent försörjningsstöd. Motsvarande andel i hem där minst en förälder hade förgymnasial utbildning var 37 procent. Som framgår av tabell 4.7 var spridningen återigen betydande mellan stadsdelarna. I stadsdelar med en koncentration av elever med utländsk bakgrund och lågutbildade föräldrar var andelen som växte upp i hem där någon vårdnadshavare uppbar försörjningsstöd mycket stor.

Tabell 4.7. Andel sjätteklassare med föräldrar som uppbar försörjningsstöd per stadsdel

	<i>Försörjningsstöd</i>	<i>Ej försörjningsstöd</i>
Limhamn Bunkeflo	2	98
Oxie	6	94
Hyllie	24	76
Fosie	26	74
Husie	4	96
Rosengård	40	60
Södra Innerstaden	44	56
Västra Innerstaden	6	94
Centrum	17	83
Kirseberg	16	84
Malmö totalt	19	81

De bakgrundsuppgifter avseende familjebakgrund och boendeområde som redovisats i detta inledande avsnitt återspeglar betydande skillnader i sjätteklassarnas levnadsförhållanden år 2008. Det är slående hur segregerade förhållandena var mellan eleverna i olika stadsdelar med avseende på utländsk bakgrund och föräldrarnas utbildningsnivå liksom föräldrarnas sysselsättningsgrad och försörjningsstödsberoende. I de avsnitt som nu följer kommer vi att undersöka vad dessa bakgrundsförhållanden kan ha haft för betydelse för sjätteklassarnas fortsatta utbildnings- och karriärvägar.

4.4. Utbildningsval och vägar genom gymnasieskolan

När de som tillhörde årskullen sjätteklassare från 2008 var 16 år, det vill säga år 2012, påbörjade det stora flertalet gymnasiestudier. I det här avsnittet kartläggs vägarna genom gymnasieskolan.

I tabell 4.8 presenteras utbildningsinriktningen på gymnasiet bland individerna som gick årskurs 6 i grundskolan i Malmö år 2008.

Tabell 4.8. Fördelning av elever efter stadsdelstillhörighet och programinriktning¹¹

		HP	YP	IM	Uppg. sakn.	Totalt
Limhamn Bunkeflo	Antal	298	63	14	32	407
	Andel	73	16	3	8	100
Oxie	Antal	70	48	19	9	146
	Andel	48	33	13	6	100
Hyllie	Antal	153	55	38	19	265
	Andel	58	21	14	7	100
Fosie	Antal	219	75	81	37	412
	Andel	53	18	20	9	100
Husie	Antal	153	54	17	10	234
	Andel	65	23	7	4	100
Rosengård	Antal	145	76	92	32	345
	Andel	42	22	27	9	100
Södra Innerstaden	Antal	108	34	32	19	193
	Andel	56	18	17	10	100
Västra Innerstaden	Antal	124	27	5	16	172
	Andel	72	16	3	9	100
Centrum	Antal	122	29	17	13	181
	Andel	67	16	9	7	100
Kirseberg	Antal	81	26	21	8	136
	Andel	60	19	15	6	100
Malmö totalt	Antal	1473	487	336	195	2491
	Andel	59	20	14	8	100

Enligt en logistisk regression där vi kontrollerar för variabler kopplade till föräldrarnas utbildningsnivå, sysselsättningsgrad och familjebakgrund minskade oddsen för att individerna i populationen skulle välja ett yrkesprogram i gymnasieskolan om någon förälder hade eftergymnasial utbildning. Oddsen ökade däremot om de hade inrikes bakgrund. Om någon förälder hade eftergymnasial utbildning minskade oddsen för att ungdomarna skulle välja ett yrkesprogram med 63 procent (jämfört om ingen vårdnadshavare hade eftergymnasial utbildning). Om de hade inrikes bakgrund ökade oddsen med 28 procent. Föräldrarnas sysselsättningsstatus hade mindre betydelse.

Oddsens för att gå ett introduktionsprogram minskade med 63 procent om någon vårdnadshavare hade eftergymnasial utbildning, med 63 procent om båda vårdnadshavarna var förvärvsarbetande och med 49 procent om individerna hade inrikes bakgrund.

Fullbordad gymnasieutbildning

I tabell 4.9. ges en översiktlig bild av andelen som fullbordade ett nationellt program i gymnasieskolan bland eleverna som gick årskurs 6 i grundskolan i Malmö år 2008.

¹¹ HP=högskoleförberedande program, YP=yrkesprogram och IM=introduktionsprogram.

Tabell 4.9. Samtliga per programriktning samt antal och andel som fullbordat utbildningen per stadsdel

		<i>Samtliga HP</i>	<i>Därav fullbordat</i>	<i>Samtliga YP</i>	<i>Därav fullbordat</i>
Limhamn Bunkeflo	Antal	192	158	74	56
	Andel	100	82	100	76
Oxie	Antal	55	37	55	33
	Andel	100	67	100	60
Hyllie	Antal	95	62	67	28
	Andel	100	65	100	42
Fosie	Antal	150	94	110	63
	Andel	100	63	100	57
Husie	Antal	92	68	64	43
	Andel	100	74	100	67
Rosengård	Antal	97	56	111	51
	Andel	100	58	100	46
Södra Innerstaden	Antal	66	35	37	20
	Andel	100	53	100	55
Västra Innerstaden	Antal	84	58	27	20
	Andel	100	69	100	74
Centrum	Antal	83	56	29	18
	Andel	100	67	100	62
Kirseberg	Antal	56	38	37	21
	Andel	100	68	100	57
Malmö totalt	<i>Antal</i>	<i>970</i>	<i>662</i>	<i>611</i>	<i>353</i>
	<i>Andel</i>	<i>100</i>	<i>68</i>	<i>100</i>	<i>58</i>

Som framgår av tabell 4.9 var det en högre genomströmning på de högskoleförberedande programmen än på yrkesprogrammen, vilket överensstämmer med bilden på nationell nivå. Samtidigt var variationen betydande mellan stadsdelarna. En logistisk regression visar att för sjätteklassare från hem där någon förälder hade eftergymnasial utbildning var oddsen för att fullborda en högskoleförberedande utbildning dubbelt så stor jämfört med sjätteklassare från hem där ingen av föräldrarna hade högre utbildning. Även vårdnadshavarnas sysselsättningsstatus och familjebakgrund påverkade sannolikheten för att fullborda en högskoleförberedande utbildning. Om båda föräldrarna förvärvsarbetade ökade oddsen för att fullborda utbildningen med 29 procent och om individen hade inrikes bakgrund med 41 procent.

När det gäller oddsen för att fullborda en yrkesutbildning hade främst familjebakgrunden och föräldrarnas sysselsättningsstatus betydelse. Vårdnadshavarnas utbildningsnivå, mätt som förekomsten av föräldrar med eftergymnasial utbildning, hade mindre betydelse vilket främst förklaras av att det var ovanligt att yrkes elever hade vårdnadshavare med eftergymnasial utbildning. Inrikes bakgrund ökade oddsen för att individen skulle fullfölja en yrkesutbildning

med 82 procent (jämfört med individer med utländsk bakgrund). Om båda föräldrarna var förvärvsarbetande ökade oddsen för att eleven fullföljde yrkesutbildningen med drygt 20 procent (jämfört med elever där inte båda vårdnadshavarna förvärvsarbetade).

Sammanfattningsvis kan konstateras att utbildningsvalen i hög utsträckning påverkades av individens socioekonomiska bakgrund. För det första handlade det om föräldrarnas utbildningsnivå. Individer med någon vårdnadshavare med eftergymnasial utbildning studerade oftare på ett högskoleförberedande program jämfört med individer vars vårdnadshavare inte hade någon eftergymnasial utbildning. För det andra handlade det om föräldrarnas sysselsättningsstatus. Sjätteklassare vars föräldrar förvärvsarbetade år 2008 gick i högre utsträckning på högskoleförberedande program jämfört med individer vars vårdnadshavare inte förvärvsarbetade år 2008. Utbildningsvalen påverkades också av individens familjebakgrund. Oddsen för att ha befunnit sig på ett yrkesprogram var högre för individer med inrikes bakgrund jämfört med individer med utländsk bakgrund.

Även utbildningsresultaten i gymnasieskolan påverkades av dessa bakgrundsfaktorer. Sannolikheten för att ha tagit ut en gymnasieexamen var högre för individer vars föräldrar hade eftergymnasial utbildning och var förvärvsarbetande år 2008 jämfört med individer vars föräldrar inte hade eftergymnasial utbildning och inte var förvärvsarbetande år 2008. Föräldrarnas födelseland, det vill säga om individerna hade inrikes eller utländsk bakgrund, hade dock störst effekt på sannolikheten för att fullfölja en utbildning. För individer med inrikes bakgrund var oddsen för att ha en gymnasieexamen drygt 130 procent större jämfört med individer med utländsk bakgrund. Omvänt visar resultaten att oddsen för att inte ha fullbordat en gymnasieutbildning var högre för individer vars föräldrar hade högst förgymnasial utbildning, som inte förvärvsarbetade år 2008 och för individer med utländsk bakgrund.

4.5. Sjätteklassarnas sysselsättnings- och försörjningsstatus

I detta avsnitt ska vi följa upp individernas status några år efter att de lämnade gymnasieskolan. Det primära uppföljningsåret för sjätteklassarna från 2008 är år 2017. Inledningsvis tittar vi närmare på årskullens sysselsättningsgrad och förvärvsinkomst år 2017. Vi analyserar hur olika bakgrundsfaktorer påverkade sannolikheten för försörjningsstöd. Bland sjätteklassarna var andelen som hunnit skaffa sig erfarenhet av eftergymnasiala studier det sista uppföljningsåret ganska begränsad, enbart 15 procent. Andelen eftergymnasialt studerande var betydligt större i den några år äldre gruppen som gick ut årskurs 9 2008.

Sysselsättningsgrad

Vi inleder med att belysa sjätteklassarnas sysselsättningsstatus under uppföljningsåret 2017. Tabellerna 4.10 och 4.11 visar oddsen för att en individ var förvärvsarbetande år 2017. Vi har kontrollerat för ett antal variabler gällande individens utbildningsbakgrund, socioekonomiska bakgrund och familjebakgrund.

Till att börja med visar tabell 4.10 oddsen för att vara sysselsatt år 2017 baserat på en uppsättning socioekonomiska bakgrundsfaktorer. Av tabellen framgår att sannolikheten för att vara sysselsatt var lägre för individer vars vårdnadshavare 1 (oftast modern) var ensamstående år 2008. Oddsen för att en individ var förvärvsarbetande år 2017 var ungefär 18 procent lägre om vårdnadshavaren var ensamstående år 2008.

Även föräldrarnas utbildningsnivå påverkade sannolikheten för en individ var förvärvsarbetande år 2017. Av tabellen framgår att oddsen för att vara sysselsatt var lägre för individer vars vårdnadshavare hade eftergymnasial utbildning år 2008. Det är rimligen ett uttryck för att individer vars föräldrar var akademiskt utbildade i större utsträckning studerade år 2017 och därför inte förvärvsarbetade.

Tabell 4.10 visar också att sannolikheten för att vara sysselsatt under uppföljningsåret var högre för individer vars vårdnadshavare förvärvsarbetade år 2008. Oddsen för att själv förvärvsarbete år 2017 var drygt 50 procent större för individer vars båda vårdnadshavare var förvärvsarbetande år 2008 jämfört med om ingen eller bara en av vårdnadshavarna förvärvsarbetade.

Till sist visar tabell 4.10 att oddsen för att vara förvärvsarbetande var högre för individer med inrikes bakgrund jämfört med individer med utländsk bakgrund. För individer med utländsk bakgrund var oddsen för att förvärvsarbete under uppföljningsåret drygt 44 procent lägre jämfört med individer med svensk bakgrund.

<i>Tabell 4.10. Resultatet från logistiska regressioner på oddsen att förvärvsarbete år 2017 för individer som gick i årskurs 6 i Malmö år 2008</i>	
<i>Årskurs 6 år 2008</i>	<i>Förvärvsarbetande år 2017</i>
<i>Vårdnadshavare 1</i>	
Ej ensamstående	1
Ensamstående	0,82
<i>Båda föräldrarna</i>	
Minst en ej förvärvsarbetande	1
Båda förvärvsarbetande	1,51
Ingen eftergymnasial utbildning	1
Minst en eftergymnasial utbildning	0,68
<i>Familjebakgrund</i>	
Inrikes bakgrund	1
Utländsk bakgrund	0,56

När det gäller individens utbildningsbakgrund framgår det av tabell 4.11 att sannolikheten för att förvärvsarbete under det sista uppföljningsåret var betydligt högre för sjätteklassare som följt en gymnasial yrkesutbildning. För yrkesutbildade individer var oddskvoten för att vara sysselsatt 4,59, vilket kan utläsas som att oddsen för att förvärvsarbete var nästan 360 procent större relativt dem som inte hade någon gymnasieutbildning. I tabellen ingår inte bara de som fullbordat en gymnasial yrkesutbildning, utan även de som påbörjat en sådan utbildning utan att fullborda den. Med andra ord talar resultatet för att även en ofullbordad yrkesutbildning ökade sannolikheten för framtida förvärvsarbete.

Även att ha befunnit sig på en högskoleförberedande utbildning ökade sannolikheten för att förvärvsarbeta, men effekten var inte lika stor som för individer med en bakgrund på ett yrkesprogram. En delförklaring till är att en större andel av de som läst ett högskoleförberedande program studerade år 2017.

Oddsens för att förvärvsarbeta ökade alltså betydligt för individer med en bakgrund på något av gymnasieskolans nationella program. Effekten var starkast om man varit inskriven på ett yrkesprogram, vilket naturligtvis inte är överraskande. Yrkesutbildning på gymnasial nivå syftar definitionsmässigt till att förbereda individen för inträde på arbetsmarknaden efter avslutade studier. Samtidigt är det värt att poängtera skillnaden mellan de som påbörjade en yrkesutbildning och de som påbörjade en högskoleförberedande utbildning. Att andelen förvärvsarbetande är större i den förstnämnda gruppen är väntat och förklaras som sagt till viss del av att individer från högskoleförberedande utbildningar oftare övergår till eftergymnasiala studier. Men långtifrån alla som läst en högskoleförberedande utbildning bedrev studier år 2017, något vi återkommer till längre fram i det här kapitlet.

Tabell 4.11. Resultatet av logistiska regressioner för oddsens att vara förvärvsarbetande år 2017 för individer som gick i årskurs 6 i Malmö år 2008

Årskurs 6 år 2008	Sysselsatt år 2017
Utbildningsbakgrund	
Ingen gymnasieutbildning	1
Yrkesutbildning	4,59
Högskoleförberedande utbildning	2,93

Sammanfattningsvis kan konstateras att oddsens för att vara förvärvsarbetande i hög utsträckning påverkades av individens utbildningsbakgrund i gymnasiet. Högst var sannolikheten för individer med en bakgrund på något av gymnasieskolans yrkesprogram. Men även andra faktorer som individers socioekonomiska bakgrund och familjebakgrund påverkade sannolikheten för att förvärvsarbeta. Oddsens för att vara sysselsatt var lägre för individer som bodde med en ensamstående förälder och vars vårdnadshavare inte jobbade år 2008. Detsamma gällde för individer med utländsk bakgrund. För individer vars föräldrar hade eftergymnasiala utbildning minskade alltså också sannolikheten för att förvärvsarbeta år 2017.

Förvärvsintensitet bland unga som ej var studerande år 2017

Av tabell 4.11 framgick att oddsens för att förvärvsarbeta var högre för individer som läst en yrkesutbildning jämfört med de som läst en högskoleförberedande utbildning. Vi konstaterade också att en delförklaring är att fler av de som läst den sistnämnda utbildningsinriktningen studerade under uppföljningsåret. Gymnasieskolans högskoleförberedande program syftar till att förbereda gymnasieelever för studier på eftergymnasial nivå och den absoluta majoriteten av de som övergår till eftergymnasiala studier har sin bakgrund på sådana program. Men såväl på nationell nivå som i Malmö är det en betydande andel av eleverna från

högskoleförberedande program som inte studerar vidare. Högst är övergångarna till eftergymnasiala studier bland elever som läst naturvetenskapsprogrammet och International Baccalaureate (IB). Elever från det samhällsvetenskapliga och det estetiska programmet deltar i betydligt mindre utsträckning i eftergymnasiala studier. Omkring 50 procent av dessa elever studerar på högskola eller universitet tre år efter avslutade gymnasiestudier. Det gör att uppgifterna ovan kan vara missvisande – inte minst när det gäller sysselsättningsituationen för de individer som har en bakgrund på ett högskoleförberedande program. Av den anledningen väljer vi att i det följande presentera uppgifter om förvärvsintensiteten bland individerna i populationen som *inte* var studerande under uppföljningsåret.

Tabell 4.12 visar alltså oddsens för att vara förvärvsarbetande bland de individer som inte var studerande under uppföljningsåret 2017, oavsett vilken nivå studierna bedrevs på. Med andra ord finns varken universitets-, komvux-, folkhögskole- eller någon andra studerande med i materialet. I tabellen jämförs sannolikheten för att vara sysselsatt för dem som fullbordat respektive inte fullbordat något av gymnasieskolans nationella program med dem som inte hade någon gymnasieutbildning överhuvudtaget. Vi kan konstatera att sannolikheten för att vara förvärvsarbetande var betydligt högre för individer som fullbordat en gymnasial yrkesutbildning. Det gäller inte bara i relation till dem som inte hade någon gymnasieutbildning utan också i relation till individer som fullbordat en högskoleförberedande utbildning och dem som påbörjat, men inte fullbordat ett nationellt program i gymnasieskolan.

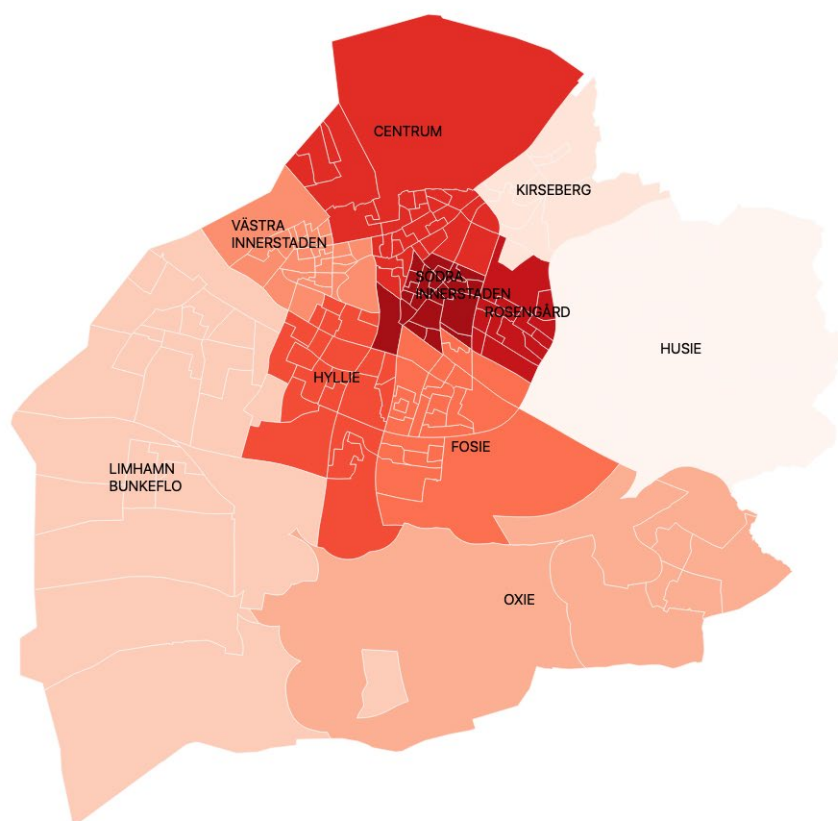
Bland sjätteklassarna från 2008 ökade följaktligen sannolikheten för att en individ förvärvsarbetade betydligt om hen studerat på ett yrkesprogram. Samtidigt ökade oddsens för att vara sysselsatt även för dem med en bakgrund på ett högskoleförberedande program samt för individer som påbörjat ett nationellt program, men inte fullbordat det. Med andra ord var sannolikheten för att vara sysselsatt högre bland de individer som hade en bakgrund på ett nationellt program jämfört med dem som helt saknade gymnasieutbildning eller som enbart hade erfarenhet av studier på ett introduktionsprogram. Samtidigt är det värt att poängtera den stora skillnaden mellan att ha fullbordat en yrkesutbildning och att ha fullbordat en högskoleförberedande utbildning. Sannolikheten för att förvärvsarbeta var betydligt högre i för individer med en bakgrund på yrkesutbildningar.

Av 4.12 framgår också att oddsens för att vara sysselsatt var högre för individer med inrikes bakgrund jämfört med individer med utländsk bakgrund. Detta gällde alltså även när vi kontrollerar för individens utbildningsbakgrund. Kontrollerat för individens utbildningsbakgrund var oddsens för att förvärvsarbeta under uppföljningsåret 94 procent högre för individer med inrikes bakgrund.

Tabell 4.12. Resultat från logistiska regressioner på oddsens för att vara förvärvsarbetande år 2017 för individer som gick i årskurs 6 i Malmö år 2008 och inte var studerande år 2017

Årskurs 6 år 2008 ej studerande	Odds för Sysselsättning
<i>Utbildningsbakgrund</i>	
Ingen gymnasieutbildning	1
Fullbordad yrkesutbildning	7,18
Fullb. högskoleförberedande utbildning	4,24
Ej fullbordad yrkesutbildning	4,41
Ej fullb. högskoleförberedande utbildning	3,44
<i>Familjebakgrund</i>	
Utländsk bakgrund	1
Inrikes bakgrund	1,94

Vi ska illustrera uppgifterna om förvärvsintensiteten uppdelat på Malmös stadsdelar. Kartan nedan visar andelen ej förvärvsarbetande i respektive stadsdel. En mörkare färg indikerar alltså en högre andelen ej förvärvsarbetande. Av kartan framgår att andelen förvärvsarbetande var lägst i Södra Innerstaden följt av Rosengård. Andelen förvärvsarbetande var högst i Husie följt av Kirseberg.

Inkomstnivåer

Hittills har vi sett att oddsens för att förvärsarbete under uppföljningsåret påverkades av faktorer som individens utbildningsbakgrund, socioekonomiska bakgrund och familjebakgrund. Dessutom har vi illustrerat en geografisk effekt som talar för att förvärsintensiteten bland sjätteklassarna under uppföljningsåret skiljde sig betydligt i relation till de stadsdelar i Malmö där de var skrivna 2008. En ytterligare och närliggande dimension är att inkomstnivåerna bland individerna varierade påtagligt. I det följande presenterar vi uppgifter om inkomstnivåer. Vi har delat in populationen i fem lika stora grupper (kvintiler) baserat på individernas inkomst. Återigen har vi genomfört logistiska regressioner. Den här gången bedömer vi sannolikheten för att höra till fjärde och femte inkomstkventilen, det vill säga oddsens för att tillhöra den del av populationen som hade högst förvärsinkomst under uppföljningsåret. Vi kontrollerar för variabler kopplade till socioekonomisk bakgrund, utbildningsbakgrund och familjebakgrund. Resultaten av de logistiska regressionerna presenteras i tabell 4.13 och 4.14.

I anslutning till de bakgrundsvariabler som presenteras i tabell 4.13 kan konstateras att sannolikheten för att tillhöra gruppen med störst inkomster var högre för individer vars föräldrar förvärsarbetade 2008. En intressant iakttagelse är att oddsens för att ingå i gruppen med högre inkomster var lägre för individer vars föräldrar hade en eftergymnasial utbildning. En viktig förklaring till detta är rimligtvis återigen att dessa individer i högre utsträckning studerade under uppföljningsåret.

Tabell 4.13 visar också att oddsens för att ha en inkomstnivå över vår inkomstgräns var högre för individer med inrikes bakgrund jämfört med individer med utländsk bakgrund. För individer med utländsk bakgrund var oddsens att ha en inkomst i nivå med fjärde och femte inkomstkventilen 18 procent lägre än för individer med inrikes bakgrund.

<i>Tabell 4.13 Resultatet av logistiska regressioner för oddsens att höra till fjärde eller femte inkomstkventilen.</i>	
Årskurs 6 år 2008	Inkomstnivå 4:e eller 5:e kvintilen
<i>Socioekonomiska bakgrundsfaktorer</i>	
Högst en förälder förvärsarbetande	1
Båda föräldrarna förvärsarbetande	1,18
Eftergymnasial utbildning – ingen av föräldrarna	1
Eftergymnasial utbildning – minst en av föräldrarna	0,76
<i>Familjebakgrund</i>	
Inrikes bakgrund	1
Utländsk bakgrund	0,82

Störst effekt på oddsens för att ha en inkomstnivå motsvarande 4:e och 5:e kvintilen hade de utbildningsrelaterade bakgrundsfaktorerna, vilket framgår av tabell 4.14. För individer med en bakgrund på ett yrkesprogram var oddskvoten för att tillhöra de båda högre inkomstkventilerna 5,55, vilket alltså ska jämföras med oddskvoten 1 för de som inte hade

någon gymnasieutbildning. Med andra ord ökade oddsen med 455 procent för yrkesprogramseleverna jämfört med individer som inte hade en bakgrund på något av gymnasieskolans nationella program.

<i>Tabell 4.14 Resultatet av logistiska regressioner för att höra till fjärde eller femte inkomstkvaliteten</i>	
Årskurs 6 år 2008	Inkomstnivå 4:e eller 5:e kvintilen
<i>Utbildningsbakgrund</i>	
Ingen utbildning på nationellt program	1
Yrkesutbildning	5,55
Högskoleförberedande utbildning	2,73

Även för individer med en bakgrund på ett högskoleförberedande program ökade sannolikheten för högre inkomster. Oddsen för att ha en förvärvsinkomst i nivå med fjärde och femte kvintilen ökade med 173 procent jämfört med dem som inte hade någon erfarenhet av utbildning på ett nationellt program.

Oddsens för att ha en inkomstnivå över genomsnittet var följaktligen högst för de med en bakgrund på ett yrkesprogram. Det förklaras, som framhållits tidigare, rimligen av att utbildningarna har en tydligare koppling till arbetsmarknaden och yrkesutbildade har lättare att få mer kvalificerade jobb med högre ingångslöner. De som studerat på ett högskoleförberedande program deltog i högre utsträckning i utbildning under uppföljningsåret och hade därför en lägre inkomstnivå. Samtidigt är det värt att återigen poängtera att långtifrån alla individer som studerat på ett högskoleförberedande program väljer att studera vidare. Många elever från högskoleförberedande program väljer att avvakta med att påbörja högskole- och universitetsutbildning efter gymnasiet.

Inkomstnivåer för gruppen ej studerande

I det följande ska vi titta närmare på oddsen för att ingå i fjärde och femte inkomstkvaliteten för individer som inte studerade år 2017. Vi har alltså, precis som tidigare i tabell 4.12, sorterat bort individer som bedrev någon form av utbildning under uppföljningsåret 2018.

I tabell 4.15 redovisas resultaten från logistiska regressioner på oddsen för att ha en inkomst i nivå med fjärde och femte kvintilen år 2017 för individer som gick i årskurs 6 i Malmö år 2008 och som ej var studerande år 2017. Referensvärdet (1) för variablerna med utbildningsbakgrund är att ej ha studerat på ett nationellt program inom gymnasieskolan. Ett första konstaterande är att oddsen för att ha en förvärvsinkomst i nivå med fjärde och femte kvintilen var högre för individer som påbörjat ett nationellt program jämfört med individer som inte hade gjort det. Det gällde även för individer som inte fullbordat utbildningen.

Precis som vi kunde konstatera tidigare sticker yrkesutbildningen ut. Sannolikheten för att ha en förvärvsinkomst som översteg genomsnittet var högst för individer som fullbordat en gymnasial yrkesutbildning. Det är rimligtvis, återigen, en effekt av att yrkesutbildning i högre

utsträckning än till exempel en högskoleförberedande utbildning leder till stabila anställningsförhållanden och en tryggare försörjningssituation. Oddskvoten för att höra till fjärde eller femte inkomstkventilen var 5,75 för individer som fullbordat en gymnasial yrkesutbildning jämfört med 3,22 för dem som fullbordat en högskoleförberedande utbildning. Med andra ord – bland sjätteklassarna lönade det sig, ur ett försörjningsperspektiv, att ha fullbordat ett nationellt program inom gymnasieskolan, men för dem som inte studerade vidare ökade sannolikheten för en gynnsammare försörjningssituation mer för yrkesutbildade individer jämfört med de som följt ett högskoleförberedande program.

Av tabellen framgår också att familjebakgrunden påverkade inkomstnivån, även när man kontrollerar för utbildningsbakgrund. Kontrollerat för utbildningsbakgrund var oddsen för att ha en förvärvsinkomst i nivå med fjärde eller femte kvintilen 61 procent högre för individer med inrikes bakgrund jämfört med individer med utländsk bakgrund.

Tabell 4.15. Resultat från logistiska regressioner på oddsen för att tillhöra fjärde och femte inkomstkventilen år 2018 för individer som gick i årskurs 6 i Malmö år 2008 och som ej var studerande år 2017.

Årskurs 6 år 2008 ej studerande år 2017	4:e och 5:e inkomstkventilen
<i>Utbildningsbakgrund</i>	
Ej gymnasieutbildning	1
Fullbordad yrkesutbildning	5,75
Fullbordad högskoleförberedande utbildning	3,22
Ej fullbordad yrkesutbildning	2,92
Ej fullbordad högskoleförberedande utbildning	2,43
<i>Familjebakgrund</i>	
Utländsk bakgrund	1
Inrikes bakgrund	1,61

Försörjningsstöd

Hittills har vi presenterat uppgifter kopplade till sysselsättning och inkomstnivåer bland sjätteklassarna från 2008. Vi har konstaterat att sysselsättning och inkomstnivå framför allt påverkades av utbildningsbakgrunden, men också av socioekonomiska faktorer och familjebakgrund. I tabell 4.16 redovisas så oddsen för att uppbära försörjningsstöd under uppföljningsåret 2017.

Till att börja med kan konstateras att föräldrarnas utbildningsnivå påverkade oddsen för att individen skulle uppbära försörjningsstöd. Om en person hade minst en förälder med eftergymnasial utbildning var oddsen för att uppbära försörjningsstöd knappt 54 procent lägre jämfört med oddsen för individer vars föräldrar inte hade en eftergymnasial utbildning.

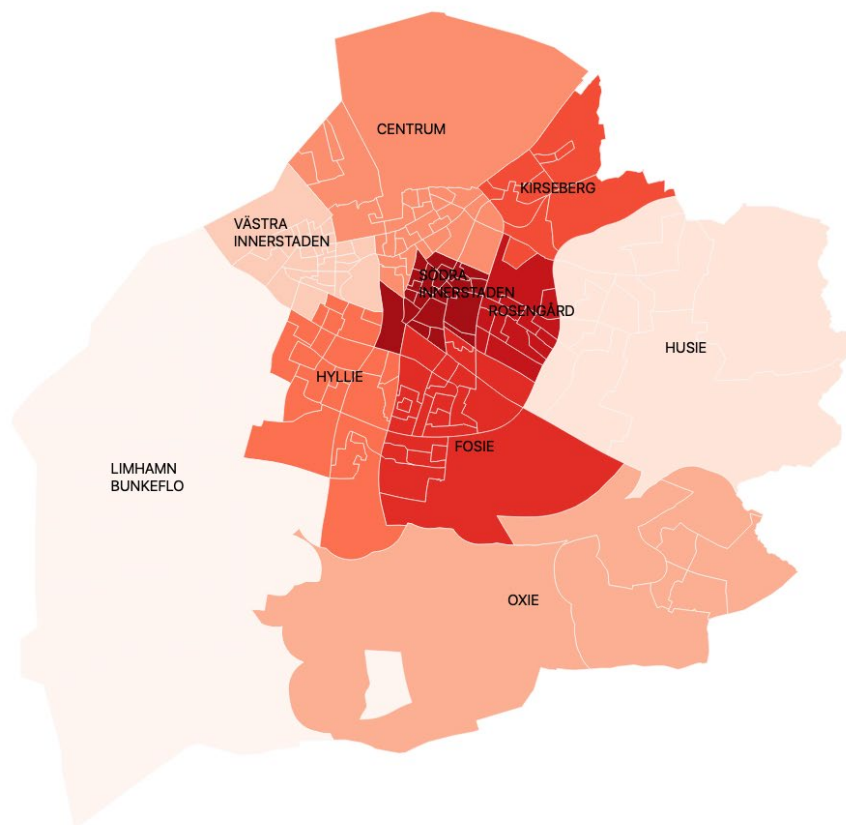
Den variabel som hade störst inverkan på sannolikheten för att uppbära försörjningsstöd under uppföljningsåret var om någon av föräldrarna uppbär försörjningsstöd år 2008. För

sjätteklassarna var oddsen att uppbära försörjningsstöd 333 procent högre om någon av vårdnadshavarna uppbar försörjningsstöd år 2008 jämfört med om ingen av dem gjorde det.

Till sist kan också konstateras att oddsen för att uppbära försörjningsstöd var lägre för individer med inrikes bakgrund jämfört med individer med utländsk bakgrund. För individer med utländsk bakgrund var oddsen att uppbära försörjningsstöd cirka 60 procent högre jämfört med individer med inrikes bakgrund.

Tabell 4.16. Resultat från logistiska regressioner för oddsen att uppbära försörjningsstöd år 2017 för individer som gick i årskurs 6 i Malmö år 2008.	
Årskurs 6 år 2008	Försörjningsstöd år 2018
Socioekonomiska bakgrundsfaktorer	
En förälder förvärvsarbetande	1
Båda föräldrarna förvärvsarbetande	0,28
Eftergymnasial utbildning – ingen av föräldrarna	1
Eftergymnasial utbildning – minst en av föräldrarna	0,56
Försörjningsstöd – ingen av föräldrarna	1
Försörjningsstöd – minst en av föräldrarna	4,33
Familjebakgrund	
Inrikes bakgrund	1
Utländsk bakgrund	1,60

Kartan nedan visar andelen bland sjätteklassarna från 2008 som uppbar försörjningsstöd under uppföljningsåret 2017 uppdelat på stadsdelsbakgrund. Tidigare kunde vi konstatera att andelen förvärvsarbetande var lägst i Södra Innerstaden och Rosengård. Även andelen som uppbar försörjningsstöd var högst i de båda stadsdelarna. Lägst var den i Limhamn Bunkeflo följt av Husie.

4.6. Niondeklassarnas vägar från skola till arbetsliv

I det här avsnittet ska vi följa upp niondeklassarna från 2008. Ser vi några avvikelser i övergångsmönstren i förhållande till den några år yngre årskullen? Uppföljningen omfattar totalt 2742 individer som var folkbokförda i Malmö och avslutade årskurs 9 i någon av stadens grundskolor år 2008. Uppföljningsåret är denna gång 2018, det vill säga drygt tio år efter att individerna i den aktuella årskullen lämnade grundskolan.

Tabell 4.17. Gymnasieval och gymnasieutbildning bland niondeklassarna från 2008

	<i>Antal</i>	<i>Andel</i>
<i>Högskoleförberedande program</i>	1459	53
<i>Yrkesprogram</i>	869	32
<i>Introduktionsprogram</i>	382	14
<i>Ingen registrerad gymnasieutbildning</i>	32	1
<i>Totalt</i>	2742	100

Jämfört med den tre år yngre årskullen var det en större andel av niondeklassarna som valde yrkesprogram, knappt 32 procent jämfört med enbart 20 procent bland sjätteklassarna. Andelen som valde högskoleförberedande program var lägre, 53 jämfört med 58 procent.

Andelen som gick vidare till ett introduktionsprogram (eller ett individuellt program som det fortfarande kallades före gymnasireformen 2011) var ungefär densamma. Bland sjätteklassarna från 2008 påbörjade 14 procent ett introduktionsprogram på gymnasiet.

En mindre andel av niondeklassarna tillhörde gruppen ”som saknade registrerad gymnasieutbildning” och som därmed omfattades av det kommunala aktivitetsansvaret. Bland niondeklassarna var det enbart 32 individer eller drygt 1 procent av samtliga individer i årskullen. Motsvarande antal och andel bland sjätteklassarna var 195 individer respektive 8 procent.

En större andel unga kvinnor valde högskoleförberedande program än män. Omvänt gällde att en större andel män än kvinnor valde yrkesprogram. Personer med utländsk bakgrund var överrepresenterade på högskoleförberedande program och på introduktionsprogram/individuellt program. Flertalet med inrikes bakgrund valde högskoleförberedande program (56 procent) samtidigt som nästan fyra av tio valde ett yrkesprogram. Personer med utländsk bakgrund var starkt underrepresenterade på yrkesprogram.

Av niondeklassarna från 2008 som hade minst en förälder med eftergymnasial utbildning studerade drygt 70 procent på högskoleförberedande program. Motsvarande andel bland dem vars båda föräldrar hade utbildning som understeg eftergymnasial nivå var 38 procent.

Mindre än 6 procent av dem med minst en förälder med eftergymnasial utbildning studerade på introduktionsprogram/individuellt program. Motsvarande andel bland dem vars föräldrar hade utbildning som understeg eftergymnasial nivå var drygt 21 procent.

Föräldrarnas utbildningsbakgrund var alltså utslagsgivande för utbildningsvalet på gymnasiet. Oddsens för att studera på ett högskoleförberedande program ökade med 290 procent om man hade minst en förälder med eftergymnasial utbildning (jämfört med om man inte hade det). När man kontrollerar för vårdnadshavarnas utbildningsnivå hade familjebakgrunden (inrikes eller utländsk bakgrund) ingen effekt alls på oddsens för att studera på ett högskoleförberedande program. Däremot var alltså oddsens för att studera på ett yrkesprogram och ett introduktionsprogram negativt respektive positivt korrelerad till utländsk bakgrund.

Sysselsättningsgrad, förvärvsinkomster och försörjningsstöd

Andelen förvärvsarbetande bland niondeklassarna under uppföljningsåret 2018 visade samma mönster som för sjätteklassarna. Sysselsättningsgraden varierade i första hand med utbildningsbakgrund och familjebakgrund.

Tabell 4.18. Förvärvsarbetande 2018 efter gymnasieutbildning			
	<i>Förvärvs- arbetande</i>	<i>Ej förvärvs- arbetande</i>	<i>Samtliga</i>
Högskoleförberedande program	913	546	1459
Andel	63	37	100
Yrkesprogram	656	213	869
Andel	76	24	100
Introduktionsprogram	205	177	382
Andel	54	46	100
Ingen registrerad gymnasieutbildning	6	26	32
Totalt	1780	962	2742
Andel	65	35	100

Tabell 4.19. Förvärvsarbetande 2018 efter familjebakgrund			
	<i>Förvärvs- arbetande</i>	<i>Ej förvärvs- arbetande</i>	<i>Samtliga</i>
Inrikes bakgrund	1077	503	1580
Andel	68	32	100
Utländsk bakgrund	703	459	1162
Andel	60	40	100
Totalt	1780	962	2742
Andel	65	35	100

Totalt var 65 procent av niondeklassarna förvärvsarbetande år 2018, det vill säga vid 26 års ålder. Sysselsättningsgraden var högst bland dem med en bakgrund på yrkesprogram i gymnasieskolan, vilket framgår av tabell 4.18. 76 procent av dem som följt ett yrkesprogram förvärvsarbetade jämfört med knappt 63 procent bland dem som hade studerat på ett högskoleförberedande program. De som hade en utländsk bakgrund hade en betydligt lägre sysselsättningsgrad än de med inrikes bakgrund, 60 procent jämfört med 68 procent. Lägst var andelen sysselsatta bland dem med en bakgrund på ett introduktionsprogram, knappt 54 procent.

Skillnaderna mellan könen var små. Män hade en något högre sysselsättningsgrad än kvinnor, 66 procent jämfört med 64. Skillnaden måste betraktas som liten givet att kvinnorna i betydligt högre grad studerade under uppföljningsåret.

Om vi tittar närmare på olika bakgrundsfaktorer som påverkade sannolikheten för att förvärvsarbeta i den berörda årskullen kan vi, precis som när det gällde sjuåringarna från 2008, konstatera att om båda föräldrarna förvärvsarbetade år 2008 ökade också sannolikheten för att ungdomarna skulle förvärvsarbeta 2018. På motsvarande sätt minskade sannolikheten för att ungdomarna skulle förvärvsarbeta om någon av föräldrarna uppbar försörjningsstöd. Att ha utländsk bakgrund minskade också sannolikheten något för att förvärvsarbeta jämfört

med att ha inrikes bakgrund, men effekten av utländsk bakgrund avtog om man kontrollerar för om föräldrarna erhållit försörjningsstöd. Liksom för sjätteklassarna kan vi också konstatera att oddsen för att förvärvsarbete minskade om man hade någon eftergymnasialt utbildad förälder. Det sistnämnda förhållandet, som kan verka paradoxalt, förklaras följaktligen av att många i årskullen fortfarande studerade 2018 och att personer med eftergymnasialt utbildade föräldrar var kraftigt överrepresenterade bland dem som deltog i utbildning.

Om vi uteslutande uppmärksammar de individer i årskullen som inte hade någon erfarenhet av eftergymnasial utbildning och inte heller bedrev några högskole- och universitetsstudier år 2018 blir mönstret än tydligare. Oddsens för om du förvärvsarbetade eller ej var i än högre grad en relaterad till tidigare gymnasieutbildning.

Tabell 4.20. Resultat från logistiska regressioner på oddsens att förvärvsarbete 2018 för individer som gick i årskurs 9 i Malmö 2008 och som saknade högskole- och universitetsutbildning	
Årskurs 9 år 2008	Förvärvsarbetande år 2018
Ingen gymnasieutbildning	1
Högskoleförberedande utbildning	7,54
Yrkesutbildning	17,48
Introduktionsprogram/individuellt program	5,99

Referensvariabeln i tabell 4.20 är frånvaro av någon form av gymnasieutbildning. Uppgifterna i tabellen visar att för individer som gått en högskoleförberedande utbildning på gymnasiet, men som saknade erfarenhet av eftergymnasiala studier, var oddsens för att vara förvärvsarbetande sex till sju gånger större jämfört med en person som helt saknade gymnasieutbildning. Bland dem som gått en yrkesutbildning var oddsens för att förvärvsarbete hela sexton till sjutton gånger större och bland dem med en bakgrund på ett introduktionsprogram/individuellt program fem gånger större.

940 individer ingick i gruppen som förvärvsarbetade och som saknade erfarenhet av högre utbildning. Av dessa hade ungefär hälften en bakgrund på ett yrkesprogram, knappt 30 procent på ett högskoleförberedande program och flertalet övriga på ett individuellt program. Den genomsnittliga förvärvsinkomsten år 2018 för samtliga i gruppen uppgick till 234 000 kronor. För yrkesutbildade översteg genomsnittsinkomsten 250 000 kronor. De som hade en bakgrund på högskoleförberedande program hade en genomsnittlig årsinkomst på 228 000 kronor och tidigare elever på individuellt program 200 000 kronor.

Niondeklassarna från 2008 som hade utländsk bakgrund och som ingick i gruppen förvärvsarbetande hade genomsnittligt lägre förvärvsinkomster än de med inrikes bakgrund. Skillnaden uppgick till ungefär 30 000 kronor per person 2018. Förvärvsinkomsterna för dem

med utländsk bakgrund understeg genomsnittsinkomsten för samtliga i gruppen med ungefär 15 procent.

Inkomstskillnaderna bland förvärvsarbetande år 2018 var också betydande mellan kvinnor och män. Män hade genomgående högre inkomster. Detta gällde oavsett familjebakgrund och utbildningsbakgrund i gymnasiet. Störst var skillnaden bland dem som hade en yrkesutbildning i gymnasiet och minst var skillnaden bland dem med en bakgrund på ett introduktionsprogram. Män med inrikes bakgrund som hade studerat på ett yrkesprogram i gymnasiet hade en årsinkomst på i genomsnitt 271 000 kronor år 2018, vilket kan jämföras med 214 000 kronor för yrkesutbildade kvinnor med inrikes bakgrund. Skillnaden i genomsnittlig årslön uppgick således till 57 000 kronor. Även bland dem med utländsk bakgrund var inkomstskillnaderna mellan könen betydande. Bland yrkesutbildade med utländsk bakgrund översteg skillnaden 50 000 kronor per person år 2018.

Tabell 4.21. Genomsnittlig årslön 2018 förvärvsarbetande kvinnor och män		
	<i>Utländsk bakgrund</i>	<i>Inrikes bakgrund</i>
Yrkesutbildade män	245 090 kr	270 750 kr
Yrkesutbildade kvinnor	197 340 kr	214 190 kr
Högskoleförb. utbildning män	233 930 kr	252 330 kr
Högskoleförb. utbildning kvinnor	200 330 kr	212 910 kr
IM-utbildning män	197 300 kr	218 860 kr
IM-utbildning kvinnor	186 510 kr	217 170 kr
Samtliga män	228 430 kr	268 550 kr
Samtliga kvinnor	192 980 kr	217 810 kr

En intressant iakttagelse som också framgår av uppgifterna i tabell 4.21 är att yrkesutbildning gav betydligt sämre avkastning i termer av genomsnittlig årsinkomst för kvinnor än för män. Uppgifterna är särskilt uppseendeväckande vad gäller kvinnor med inrikes bakgrund. Den genomsnittliga årslönen var till och med lägre för kvinnor med yrkesutbildning och högskoleförberedande utbildning än för kvinnor med en bakgrund på ett introduktionsprogram/individuellt program. Det återspeglar villkoren på den starkt könsuppdelade arbetsmarknaden och att utbildningsvalen bidrar till att förstärka denna uppdelning. Samtidigt ska det betonas att antalet individer med inrikes bakgrund som förvärvsarbetade och hade studerat på ett introduktionsprogram/individuellt program var relativt begränsat. Det handlade om totalt 68 personer jämfört med 479 med en bakgrund på ett yrkesprogram och 158 på ett högskoleförberedande program.

Försörjningsstödsberoendet bland niondeklassarna från 2008 följde samma mönster som för sjätteklassarna. Behovet av försörjningsstöd var starkt relaterat till socioekonomisk bakgrund, ofullständig utbildning och familjebakgrund. Totalt sett erhöll 8 procent av samtliga individer i populationen eller 220 personer försörjningsstöd vid något tillfälle 2018. Andelen män som erhöll försörjningsstöd var något större än andelen kvinnor, men det var inga dramatiska skillnader mellan könen. Skillnaderna var större relaterat till familjebakgrund. Drygt 12

procent av dem med utländsk bakgrund beviljades försörjningsstöd under året jämfört med strax under 5 procent bland dem med inrikes bakgrund.

Utbildningsbakgrunden var väldigt utslagsgivande för om man hade försörjningsstöd eller ej. Bland dem som gått ett högskoleförberedande program i gymnasiet var det enbart drygt 3 procent som hade försörjningsstöd 2018. Motsvarande andel bland yrkesutbildade var 8 procent, en andel som alltså motsvarade genomsnittet för årskullen som helhet. Bland tidigare elever på introduktionsprogram/individuellt program var det närmare 24 procent som under kortare eller längre perioder uppbar försörjningsstöd år 2018.

Tittar vi närmare på sannolikheterna eller snarare riskerna för att behöva uppbära försörjningsstöd framstår utbildningsbakgrund liksom socioekonomiska bakgrundsförhållanden, som i vilken utsträckning föräldrarna förvärvsarbetade och om föräldrarna uppburit försörjningsstöd, som helt utslagsgivande. Kontrollerar man för dessa förhållanden hade familjebakgrunden, det vill säga om individen hade utrikes eller inrikes bakgrund, ingen betydelse.

<i>Tabell 4.22. Resultat från logistiska regressioner på oddsen för försörjningsstöd 2018</i>	
<i>Årskurs 9 2008</i>	<i>Försörjningsstöd 2018</i>
Män	1
Ej gymnasieexamen	4,87
Minst en förälder ej förvärvsarbetande	2,31
Minst en förälder försörjningsstöd	4,3

Oddsens för att behöva uppbära försörjningsstöd som presenteras i tabell 4.22 kan tolkas enligt följande. Försörjningsstöd för män nyttjas som referensvariabel (=1). Att inte ha någon fullbordad gymnasieexamen utgör det bakgrundsförhållande som medför störst överrisker för att uppbära försörjningsstöd. Oddsens ökar nästan fyra gånger jämfört med det genomsnittliga försörjningsstödsberoendet för män (eller 387 procent). Oddsens ökar också påtagligt om man har haft föräldrar som uppburit försörjningsstöd. I relation till försörjningsstödsberoende bland män ökar oddsens tre gånger (eller med 330 procent). Det sistnämnda förhållandet är naturligtvis starkt länkat till om föräldrarna förvärvsarbetar eller ej. Som framgår av tabellen ökade sannolikheten för att behöva uppbära försörjningsstöd om man hade någon förälder som inte förvärvsarbetade. Tar man hänsyn till dessa bakomliggande förhållanden ger alltså familjebakgrunden, det vill säga om individen har utländsk bakgrund eller ej, inte något ytterligare förklaringsvärde.

4.7. Sjätteklassarnas övergångar till högre utbildning

I de två avsnitt som nu följer ska vi behandla övergångarna till akademisk utbildning och de faktorer som har påverkat utbildningsvalen, framför allt vad gäller studier vid Malmö universitet. En mindre andel av sjätteklassarna från 2008 hade som påtalats tidigare påbörjat

akademisk utbildning det sista uppföljningsåret (2017). Det handlade om 390 personer eller drygt 15 procent av det totala antalet individer i årskullen. Andelen med erfarenhet av eftergymnasial utbildning var betydligt större bland niondeklassarna från 2008. Det illustrerar att övergångarna till högre utbildning är relativt utdragna. Vi inleder med en översikt av sjuåtteklassarnas övergångar och avslutar kapitlet med att behandla niondeklassarnas utbildningserfarenheter mer ingående.

Tabell 4.23. Högskole- och universitetsstuderande år 2017 bland sjuåtteklassarna från 2008 fördelat på lärosäten

	<i>Antal</i>	<i>Andel av studerande</i>	<i>Andel av årskullen</i>
Blekinge tekniska högskola	11	2,8	0,4
Göteborgs universitet	12	3,1	0,5
Högskolan i Kristianstad	28	7,2	1,1
Linnéuniversitetet	7	1,8	0,3
Lunds universitet	161	41,3	6,4
Malmö universitet	113	29,0	4,5
Stockholms universitet	10	2,6	0,4
Uppsala universitet	10	2,6	0,4
Övriga lärosäten	38	9,7	1,5
Totalt	390	100	15,5

Som framgår av tabell 4.23 studerade 70 procent av samtliga eftergymnasialt studerande vid universiteten i Malmö och Lund. Fler studerade i Lund än i Malmö. 6,4 procent av samtliga individer i populationen studerade vid Lunds universitet jämfört med 4,5 procent vid Malmö universitet.

I tabell 4.24 framgår könsfördelningen bland de studerande, dels i Lund och Malmö och dels bland samtliga eftergymnasialt studerande.

Tabell 4.24. Könsfördelning bland högskole- och universitetsstuderande år 2017

	<i>Andel män</i>	<i>Andel kvinnor</i>
Lunds universitet	51,6	48,4
Malmö universitet	37,2	62,8
Samtliga studerande	45,1	54,9

Fler tjejer än killar studerade, men det var något fler pojkar än flickor som studerade i Lund. I Malmö var det en betydligt högre andel kvinnliga studenter jämfört med genomsnittet för samtliga lärosäten.

Tabell 4.25. Familjebakgrund bland studerade i Lund och Malmö liksom i gruppen eftergymnasialt studerande totalt, år 2017 (andelar)

	<i>Inrikes födda. Två inrikes födda föräldrar</i>	<i>Inrikes födda. En inrikes född förälder</i>	<i>Inrikes födda. Två utrikes födda föräldrar</i>	<i>Utrikes födda</i>
Lunds universitet	46,0	7,4	34,2	12,4
Malmö universitet	25,7	12,4	50,4	11,5
Samtliga studerande	36,7	9,0	41,5	12,8

Som framgår av tabell 4.25 var det en betydligt större andel inrikes födda med inrikes födda föräldrar av de som studerade i Lund jämfört med de som studerade i Malmö. Omvänt utgjorde andelen inrikes födda med två utrikes födda föräldrar en mycket större andel av de studerande i Malmö, särskilt jämfört med fördelningen i Lund men också jämfört med totalgruppen eftergymnasialt studerande. De utgjorde hälften av de som påbörjat studier i Malmö. Inrikes födda med två inrikes födda föräldrar var underrepresenterade i förhållande till gruppens andel av den totala populationen (det vill säga som andel av samtliga individer som gick i årskurs 6 i grundskolan år 2008). En något större andel utrikes födda studerade i Lund än i Malmö.

Frågan är då hur utbildningsbakgrunden såg ut bland högskole- och universitetsstuderande. I stort sett samtliga hade en bakgrund på högskoleförberedande gymnasieprogram.

Tabell 4.26. Högskole- och universitetsstuderande efter gymnasieutbildning år 2017

	<i>Antal</i>	<i>Andel av högskole- och universitetsstuderande</i>	<i>Andel av populationen per utbildningsinriktning</i>
HP	376	96,4	25,3
YP	6	1,5	1,2
IM	1	0,3	0,3
Andra program	6	1,5	10,5
Uppgift saknas	1	0,3	0,6
Totalt	390	100	15,5

Drygt 96 procent hade följt ett högskoleförberedande program i gymnasieskolan. En fjärdedel av de som studerade på ett högskoleförberedande program 2012 studerade år 2017 vid ett akademiskt lärosäte. Enbart 6 av de 390 individer som hade erfarenhet av eftergymnasiala studier hade en bakgrund på ett yrkesprogram i gymnasieskolan.

Effekten av föräldrarnas utbildningsnivå år 2008 är starkare på oddsen för studier vid Lunds universitet än i Malmö, det vill säga om någon förälder var eftergymnasialt utbildad ökade sannolikheten för studier vid Lunds universitet. Samma sak gäller om båda föräldrarna var förvärvsarbetande. Om man kontrollerar för vårdnadshavarnas utbildningsbakgrund, sysselsättning och familjebakgrund var oddsen för studier vid Malmö universitet däremot mycket större om man hade utländsk bakgrund.

Tabell 4.27. Andel studerande vid Lunds och Malmö universitet vars vårdnadshavare var förvärvsarbetande och hade utbildning på eftergymnasial nivå år 2008

	<i>Båda föräldrarna förvärvsarbetande</i>	<i>Någon förälder med eftergymnasial utbildning</i>
Lunds universitet	63	68
Malmö universitet	50	52

Ur ett rekryteringsperspektiv var både studerande vid Lunds och Malmö universitet överrepresenterade bland individer i populationen med förvärvsarbetande och högt utbildade föräldrar. Men ur ett socioekonomiskt perspektiv var rekryteringen betydligt bredare i Malmö än i Lund.

4.8. Niondeklassarnas övergångar till högre utbildning

Andelen sjätteklassare från 2008 som hade hunnit skaffa sig erfarenhet av högskole- och universitetsstudier vid 22–23 års ålder var följaktligen ganska begränsad. Ser vi nu närmare på gruppen niondeklassare från 2008, som hade uppnått 25–26 års ålder vid det sista uppföljningsåret 2018, såg bilden väldigt annorlunda ut. 1301 av dessa hade erfarenhet av akademisk utbildning. Det motsvarade en andel på 47 procent.

Tabell 4.28. Niondeklassare från 2008 med erfarenhet av högre utbildning 2018

		<i>Högskole- och universitetsstudier</i>	<i>Ej högskole- och universitetsstudier</i>	<i>Totalt</i>
<i>Kvinnor</i>	Antal	734	637	1371
	Andel	54	46	100
<i>Män</i>	Antal	567	804	1371
	Andel	41	59	100
<i>Totalt</i>	Antal	1301	1441	2742
	Andel	47	53	100

Kvinnor var som framgår av tabell 4.28 klart överrepresenterade bland niondeklassarna från 2008 som hade erfarenhet av högre utbildning.

Tabell 4.29. Familjebakgrund bland niondeklassare från 2008 med erfarenhet av högre utbildning

	Högre utbildning	Ej högre utbildning	Samtliga
Inrikes bakgrund	829	751	1580
Andel	52	48	100
Utländsk bakgrund	472	690	1162
Andel	41	59	100
Totalt	1301	1441	2742
Andel	47	53	100

Ser man till andelen av individerna i årskullen totalt var de med utländsk bakgrund underrepresenterade bland högskole- och universitetsstuderande. De utgjorde drygt 36 procent av dem som påbörjade eftergymnasiala studier samtidigt som 42 procent av samtliga personer i årskullen hade utländsk bakgrund.

Utrikes födda var underrepresenterade och utgjorde drygt 10 procent av dem som påbörjade högskole- och universitetsstudier medan de utgjorde strax över 13 procent av årskullen totalt. 6 procent av samtliga eftergymnasialt studerande var födda i något asiatiskt land och knappt 2 procent i ett europeiskt land utanför EU28 och utanför Norden. 10 individer eller mindre än 1 procent var födda i ett annat nordiskt land (än Sverige).

26 procent av dem som påbörjade högskole- och universitetsstudier var födda i Sverige med två utrikes födda föräldrar, det vill säga de tillhörde den så kallade ”andra generationen”. De som tillhörde andra generationen utgjorde 29 procent av individerna i årskullen totalt och var därmed något underrepresenterade bland dem som påbörjade eftergymnasiala studier.

Andelen med utländsk bakgrund som påbörjade högskole- och universitetsstudier var ändå betydligt högre jämfört med snittet bland studerande i landet som helhet.

Personer med inrikes bakgrund enligt definitionen inrikes födda med minst en inrikes född förälder var överrepresenterade i gruppen som påbörjade högskole- och universitetsstudier. De utgjorde närmare 58 procent av årskullen totalt och samtidigt nästan 64 procent av dem som påbörjade eftergymnasiala studier. Som vi såg i det tidigare avsnittet gällde den omvända relationen bland sjätteklassarna som hade påbörjat högre utbildning. I den gruppen utgjorde inrikes födda med två utrikes födda föräldrar en mycket större andel. Inrikes födda med inrikes födda föräldrar var underrepresenterade bland dem som hade påbörjat akademiska studier år 2017. Men då ska det som sagt betonas att den totala andelen som hade påbörjat akademisk utbildning av sjätteklassarna från 2008 var betydligt lägre.

Tabell 4.30. Utbildningsbakgrund i gymnasiet

		<i>Högskole- och universitetsstudier</i>	<i>Ej högskole- och universitetsstudier</i>	<i>Totalt</i>
<i>Högskoleförberedande program</i>	Antal	1020	439	1459
	Andel	70	30	100
<i>Yrkesprogram</i>	Antal	253	616	869
	Andel	29	71	100
<i>Introduktionsprogram</i>	Antal	26	356	382
	Andel	7	93	100
<i>Ingen registrerad gymnasieutbildning</i>	Antal	2	30	32
<i>Totalt</i>	Antal	1301	1441	2742
	Andel	47	53	100

Nästan 70 procent av de niondeklassare som hade studerat på högskoleförberedande program påbörjade högskole- och universitetsstudier. Det betyder att de utgjorde drygt 78 procent i gruppen högskole- och universitetsstuderande som helhet. De övriga hade i huvudsak en bakgrund på yrkesprogram i gymnasieskolan.

Det är värt att notera att drygt 30 procent av samtliga som påbörjade högskole- och universitetsstudier också hade kompletterat gymnasiestudierna med utbildning på komvux och/eller folkhögskola.

Övergångarna till högre utbildning är utdragna. Skolverkets uppföljningar talar för att gymnasieelevers direktövergångar från gymnasiet till högskole- och universitetsstudier minskade under läsåren 2008/09 till 2015/16 (Skolverket januari 2018: *Övergången från gymnasieskola till högskola – sammanställning av befintlig statistik och övrig kunskap*). Andelen minskade från knappt 25 till 20 procent. Andelen som övergått till högre utbildning upp till tre år efter avslutad gymnasieutbildning minskade också och understeg 40 procent under det sista uppföljningsåret.

En betydligt större andel av personerna med eftergymnasialt utbildade föräldrar valde högre utbildning jämfört med unga vars föräldrar saknade erfarenhet av akademiska studier.

Tabell 4.31. Föräldrarnas utbildningsbakgrund i gruppen niondeklassare från 2008 med högskole- och universitetsutbildning

		<i>Högskole- och universitetsstudier</i>	<i>Ej högskole- och universitetsstudier</i>	<i>Totalt</i>
<i>Ingen förälder eftergymnasial utbildning</i>	Antal	476	974	1450
	Andel	33	67	100
<i>Någon förälder eftergymnasial utbildning</i>	Antal	825	467	1292
	Andel	64	36	100
<i>Totalt</i>	Antal	1301	1441	2742
	Andel	47	53	100

Av dem som påbörjade högskole- och universitetsstudier hade 64 procent minst en förälder med eftergymnasial utbildning. Bland dem som inte påbörjade högskole- och universitetsstudier var den andelen enbart 36 procent.

Oddsens för att en individ skulle ha påbörjat högskole- och universitetsstudier ökade med 230 procent om hen hade minst en förälder med eftergymnasial utbildning (jämfört med om vårdnadshavarna hade utbildning på lägre nivå).

Familjebakgrunden (utrikes eller inrikes bakgrund) hade ingen betydelse medan däremot förekomst av försörjningsstöd bland föräldrarna (år 2008) kraftigt minskade oddsens för påbörjad högskole- och universitetsutbildning. Om båda föräldrarna förvärvsarbetade (2008) fördubblades dessutom oddsens för högskole- och universitetsstudier jämfört med om ingen vårdnadshavare förvärvsarbetade.

Tabell 4.32. Könsfördelning bland niondeklassarna från 2008 som påbörjade utbildning vid Malmö universitet

		<i>Malmö universitet</i>	<i>Andra lärosäten</i>	<i>Totalt</i>
<i>Kvinnor</i>	Antal	245	489	734
	Andel	33	67	100
<i>Män</i>	Antal	199	368	567
	Andel	35	65	100
<i>Totalt</i>	Antal	444	857	1301
	Andel	34	66	100

Totalt sett var det alltså en betydligt större andel kvinnor än män som påbörjade högskole- och universitetsstudier. Tabell 4.32 visar att 34 procent av de 1301 niondeklassare från år 2008 som påbörjade högskole- och universitetsstudier hade valt studier vid Malmö universitet.

Könsfördelningen var något jämnare bland dem som påbörjade studier vid Malmö universitet än vid andra lärosäten. Av dem som påbörjade studier vid Malmö universitet utgjorde kvinnorna 55 procent och männen 45 procent. Vid andra lärosäten var motsvarande fördelning 57 procent kvinnor och 43 procent män.

Tabell 4.33. Familjebakgrund bland niondeklassarna från 2008 som påbörjade utbildning vid Malmö universitet

		<i>Malmö universitet</i>	<i>Andra lärosäten</i>	<i>Totalt</i>
<i>Inrikes bakgrund</i>	Antal	246	583	829
	Andel	55,4%	68,0%	63,7%
<i>Utländsk bakgrund</i>	Antal	198	274	472
	Andel	44,6%	32,0%	36,3%
<i>Totalt</i>	Antal	444	857	1301
	Andel	100%	100%	100%

Av uppgifterna i tabell 4.33 framgår det att andelen med utländsk bakgrund var betydligt större bland de niondeklassare från 2008 som valde att studera vid Malmö universitet, nästan 45 procent jämfört med 32 procent bland dem som påbörjade studier vid andra lärosäten. 42 procent av dem som påbörjade högskole- och universitetsstudier och som hade utländsk bakgrund studerade vid Malmö universitet. Det kan jämföras med strax under 30 procent bland dem som hade inrikes bakgrund.

Av dem som var utrikes födda och påbörjade högskole- och universitetsstudier valde 36 procent utbildningar vid Malmö universitet. Motsvarande andel bland dem med två utrikes födda föräldrar (andra generationen) var drygt 44 procent. 11 procent av dem som påbörjade studier vid Malmö universitet var utrikes födda, en något högre andel jämfört med dem som valde studier vid andra lärosäten. Den stora avvikelserna gällde alltså gruppen inrikes födda med två utrikes födda föräldrar som utgjorde närmare 34 procent av dem som påbörjade studier vid Malmö universitet jämfört med 22 procent av dem som påbörjade studier vid andra lärosäten. Det är således en grupp som Malmö universitet lyckades attrahera väl.

Tittar man närmare på bakgrunden bland dem som påbörjade studier vid Malmö universitet var drygt 5 procent födda i ett asiatiskt land, 2 procent i ett EU-land (exklusive Norden) och 2 procent i ett europeiskt land som inte ingick i EU. Mindre än 1 procent var födda i ett annat nordiskt land än Sverige. Närmare 90 procent var födda i Sverige.

Tabell 4.34. Föräldrarnas utbildningsbakgrund bland niondeklassarna som påbörjade utbildning vid Malmö universitet.

		<i>Malmö universitet</i>	<i>Andra lärosäten</i>	<i>Totalt</i>
<i>Ingen förälder förgymnasial utbildning</i>	Antal	300	674	974
	Andel	67,6%	78,6%	74,9%
<i>Någon förälder förgymnasial utbildning</i>	Antal	144	183	327
	Andel	32,4%	21,4%	25,1%
<i>Totalt</i>	Antal	444	857	1301
	Andel	100%	100%	100%

En betydligt större andel av dem som påbörjade studier vid Malmö universitet hade föräldrar med låg utbildning jämfört med dem som valde utbildning vid andra lärosäten. Drygt 32 procent av de studerande vid Malmö universitet hade minst en vårdnadshavare med förgymnasial utbildning (i betydelsen mindre än en 2-årig gymnasieutbildning) jämfört med 21 procent bland de studerande vid andra lärosäten. 55 procent av de studerande vid Malmö universitet hade minst en förälder med eftergymnasial utbildning jämfört med 68 procent bland studerande vid andra lärosäten.

Det var följaktligen sammantaget 34 procent av dem som påbörjade högskole- och universitetsstudier som studerade vid Malmö universitet. Samtidigt studerade 44 procent av dem som hade minst en vårdnadshavare med förgymnasial utbildning vid Malmö universitet. Strax under 30 procent av dem som hade minst en vårdnadshavare med eftergymnasial utbildning påbörjade studier i Malmö. Bland dem som hade två vårdnadshavare med eftergymnasial utbildning och som påbörjade högskole- och universitetsstudier (totalt 378 individer) valde enbart drygt 23 procent studier i Malmö.

Uppgifterna talar alltså för att Malmö universitet i högre grad attraherade studenter från ”studieovana” miljöer än andra lärosäten (inom den berörda årskullen niondeklassare) även om andelen studerande med eftergymnasialt utbildade vårdnadshavare var hög också i Malmö. Inom gruppen med erfarenhet av eftergymnasial utbildning ökade oddsen för studier vid Malmö universitet med 80 procent om man hade utländsk bakgrund och med närmare 45 procent om man hade minst en förälder med förgymnasial utbildning.

Tabell 4.35. Könsfördelning bland dem som hade en registrerad akademisk examen bland niondeklassarna från 2008

<i>Malmö universitet</i>				
		<i>Registrerad akademisk examen</i>	<i>Ej registrerad akademisk examen</i>	<i>Totalt</i>
<i>Kvinnor</i>	Antal	85	160	245
	Andel	35	65	100
<i>Män</i>	Antal	26	173	199
	Andel	13	87	100
<i>Totalt</i>	Antal	111	333	444
	Andel	25	75	100
<i>Andra lärosäten</i>				
		<i>Registrerad akademisk examen</i>	<i>Ej registrerad akademisk examen</i>	<i>Totalt</i>
<i>Kvinnor</i>	Antal	161	328	489
	Andel	33	67	100
<i>Män</i>	Antal	108	260	368
	Andel	29	71	100
<i>Totalt</i>	Antal	269	588	857
	Andel	31	69	100

Av dem som påbörjade högskole- och universitetsutbildning bland niondeklassarna från 2008 uppnådde kvinnor i högre grad en akademisk examen än män. Det är väl också förenligt med det etablerade mönstret. Bland kvinnor som studerade vid Malmö universitet var också andelen som tog ut en akademisk examen något högre jämfört med andelen vid andra lärosäten. Samtidigt är skillnaden mycket stor mellan andelen som uppnått en registrerad examen bland män som studerade vid Malmö universitet och andra lärosäten. Som framgår av tabell 4.35 var det enbart 13 procent av männen som påbörjade studier vid Malmö universitet som hade uppnått en examen 2018 jämfört med drygt 29 procent bland studerande vid andra lärosäten.

Här finns alltså en avvikelse som bidrog till att den totala andelen som uppnått examen vid Malmö universitet var lägre än vid andra lärosäten. Den låga andelen som uppnått en examen kan generellt sett förklaras av att de påbörjat sina utbildningar sent och fortfarande studerade under det sista uppföljningsåret (2018).

Tabell 4.36. Familjebakgrund och registrerad akademisk examen bland niondeklassarna från 2008

Malmö universitet				
		<i>Registrerad akademisk examen</i>	<i>Ej registrerad akademisk examen</i>	<i>Totalt</i>
<i>Inrikes bakgrund</i>	Antal	51	195	246
	Andel	21	79	100
<i>Utländsk bakgrund</i>	Antal	60	138	198
	Andel	30	70	100
<i>Totalt</i>	Antal	111	333	444
	Andel	25	75	100
Andra lärosäten				
		<i>Registrerad akademisk examen</i>	<i>Ej registrerad akademisk examen</i>	<i>Totalt</i>
<i>Inrikes bakgrund</i>	Antal	177	406	583
	Andel	30	70	100
<i>Utländsk bakgrund</i>	Antal	92	182	274
	Andel	34	66	100
<i>Totalt</i>	Antal	269	588	857
	Andel	31	69	100

Hur såg då utfallet vad gäller andelen som uppnått examen ut i relation till de studerandes familjebakgrund? Uppgifterna i tabell 4.36 visar intressanta mönster. Till att börja med framgår det att individerna som påbörjade högskole- och universitetsstudier och hade utländsk bakgrund i högre grad än de med inrikes bakgrund hade uppnått en examen år 2018. Det gällde såväl bland de som studerat vid Malmö universitet som vid andra lärosäten.

Den första tabellen visar också att andelen av personerna med inrikes bakgrund som uppnådde en akademisk examen vid Malmö universitet var betydligt lägre jämfört med dem som påbörjade studier vid andra lärosäten, nästa 10 procentenheter lägre. Personerna med utländsk bakgrund utgjorde 45 procent av dem som påbörjat studier vid Malmö universitet, men de utgjorde samtidigt drygt 55 procent av dem som hade uppnått en registrerad examen (vid mätillfället 2018).

Det är alltså inte det förhållandet att andelen med utländsk bakgrund bland dem som påbörjade studier vid Malmö universitet var högre jämfört med dem som påbörjade studier vid andra lärosäten som kan förklara att den totala andelen som hade uppnått en akademisk examen var lägre i Malmö. Det är snarare den låga andelen bland studerande med inrikes bakgrund som uppnådde en examen som bidrog till avvikelsen.

Uppgifterna i tabellerna signalerar därmed något viktigt: Utländsk bakgrund minskar sannolikheten något för högre utbildning. Gruppen är underrepresenterad bland studerande. Men de som väl påbörjat eftergymnasiala studier behöver inte självklart missgynnas i sina studiekarriärer jämfört med studerande med inrikes bakgrund.

Tabell 4.37. Föräldrarnas utbildningsbakgrund och registrerad akademisk examen bland niondeklassarna från 2008

Malmö universitet

		Registrerad akademisk examen	Ej registrerad akademisk examen	Totalt
Ingen förälder eftergymnasial utbildning	Antal	52	148	200
	Andel	26	74	100
Någon förälder eftergymnasial utbildning	Antal	59	185	244
	Andel	24	76	100
Totalt	Antal	111	333	444
	Andel	25	75	100

Andra lärosäten

		Registrerad akademisk examen	Ej registrerad akademisk examen	Totalt
Ingen förälder eftergymnasial utbildning	Antal	87	189	276
	Andel	32	68	100
Någon förälder eftergymnasial utbildning	Antal	182	399	581
	Andel	31	69	100
Totalt	Antal	269	588	857
	Andel	31	69	100

Vilken betydelse hade då föräldrarnas utbildningsbakgrund? Andelen som uppnådde en registrerad examen var följaktligen högre bland dem som påbörjade studier vid andra lärosäten än Malmö universitet, vilket också bekräftas av uppgifterna i tabell 4.37. Samtidigt framgår det att andelen inte var lägre bland dem vars föräldrar saknade eftergymnasial utbildning. Vid Malmö universitet var andelen som uppnådde en examen till och med något högre bland niondeklassare från 2008 vars föräldrar saknade eftergymnasial utbildning. Bland dem som påbörjade studier vid andra lärosäten var skillnaden som framgår av tabellen närmast obefintlig.

Det förhållandet att en större andel av niondeklassarna som påbörjade studier vid Malmö universitet hade föräldrar med lägre utbildningsnivå tycks därmed inte vara någon bärkraftig

förklaring till att andelen med registrerad akademisk examen totalt sett var lägre i Malmö jämfört med andra lärosäten.

Precis som vi konstaterade vad gäller familjebakgrunden tycks vårdnadshavarnas utbildningsbakgrund ha mindre betydelse för prestationerna bland dem som väl befinner sig i högre utbildning. Om man har lågutbildade föräldrar minskar sannolikheten påtagligt för att man ska ta steget vidare till högre utbildning. Men bland dem som väl påbörjar högre utbildning behöver inte föräldrarnas utbildningsnivå ha någon utslagsgivande betydelse (i det här fallet för att ha uppnått en akademisk examen). Oddsen för att ha uppnått en akademisk examen bland de som studerat vid Malmö universitet var till och med något lägre bland dem med eftergymnasialt utbildade föräldrar jämfört med dem vars föräldrar saknade högre utbildning.

De som uppnått en akademisk examen och förvärvsarbetade hade en betydligt högre årsinkomst 2018 jämfört med dem som förvärvsarbetade utan att ha avrundat utbildningen med en examen. Samtidigt kan det vara intressant att notera att de som hade en examen från Malmö universitet hade avsevärt högre inkomster 2018 jämfört med de som hade en examen från andra lärosäten, skillnaden översteg 50 000 kronor i årsinkomst bland dem som förvärvsarbetade år 2018. De hade däremot lägre inkomster än sina jämnåriga förvärvsarbetande med yrkesutbildning från gymnasiet.

4.9. Övrig vuxenutbildning

Precis som när det gällde sjätteklassarna från 2008 var det en betydande andel av niondeklassarna som påbörjade komvux- eller folkhögskolestudier efter gymnasiet. 873 individer eller närmare 32 procent av samtliga i årskullen studerade vid något tillfälle på komvux och 375 individer eller närmare 14 procent bedrev folkhögskolestudier. 164 personer i årskullen hade erfarenhet av både komvux- och folkhögskolestudier. Det betyder att 1084 unika individer eller närmare 40 procent vid något tillfälle studerade på komvux eller folkhögskola. Dessa studievägar var, relativt sett, vanligast bland dem med en bakgrund på introduktionsprogram/individuellt program. De var också, relativt sett, vanligare bland yrkesprogramelever än elever på högskoleförberedande program.

Av niondeklassarna var det 42 procent av kvinnorna och 38 procent av männen som påbörjade komvux- eller folkhögskolestudier. 46 procent av dem med utländsk bakgrund hade erfarenhet av komvux- eller folkhögskolestudier jämfört med 34 procent bland dem med inrikes bakgrund.

Tabell 4.38 förekomst av komvux- och folkhögskolestudier bland niondeklassarna från 2008

<i>Komvuxstudier</i>				
		<i>Komvuxstudier</i>	<i>Ej komvuxstudier</i>	<i>Totalt</i>
Högskoleförberedande program	Antal	372	1087	1459
	Andel	26	74	100
Yrkesprogram	Antal	333	536	869
	Andel	38	62	100
Introduktionsprogram	Antal	160	222	382
	Andel	42	58	100
Ingen registrerad gymnasieutbildning	Antal	8	24	32
	Andel	25	75	100
Totalt	Antal	873	1869	2742
	Andel	32	68	100
<i>Folkhögskolestudier</i>				
		<i>Folkhögskolestudier</i>	<i>Ej folkhögskolestudier</i>	<i>Totalt</i>
Högskoleförberedande program	Antal	151	1308	1459
	Andel	10	90	100
Yrkesprogram	Antal	119	750	869
	Andel	14	86	100
Introduktionsprogram	Antal	102	280	382
	Andel	27	73	100
Ingen registrerad gymnasieutbildning	Antal	3	29	32
Totalt	Antal	375	2367	2742
	Andel	14	86	100

Föräldrarnas utbildningsbakgrund hade betydelse för sannolikheten att bedriva komvux- och folkhögskolestudier. Om individen hade någon vårdnadshavare med eftergymnasial utbildning minskade sannolikheten för komvux- eller folkhögskolestudier (även när man kontrollerar för familjebakgrund).

Bland dem med erfarenhet av komvux- eller folkhögskolestudier var det 395 individer eller drygt 36 procent som också påbörjade högskole- och universitetsstudier. Det betyder i sin tur att drygt 30 procent av niondeklassarna från 2008 som påbörjade högskole- och universitetsstudier hade tagit vägen via komvux eller folkhögskola.

Tabell 4.39. Komvuxstuderande och andel med registrerad akademisk examen bland niondeklassarna från 2008

<i>Malmö universitet</i>				
		<i>Registrerad akademisk examen</i>	<i>Ej registrerad akademisk examen</i>	<i>Totalt</i>
<i>Ej komvuxstuderande</i>	Antal	99	232	331
	Andel	30	70	100
<i>Komvuxstuderande</i>	Antal	12	101	113
	Andel	11	89	100
<i>Totalt</i>	Antal	111	333	444
	Andel	25	75	100
<i>Andra lärosäten</i>				
		<i>Registrerad akademisk examen</i>	<i>Ej registrerad akademisk examen</i>	<i>Totalt</i>
<i>Ej komvuxstuderande</i>	Antal	234	432	666
	Andel	35	65	100
<i>Komvuxstuderande</i>	Antal	35	156	191
	Andel	18	82	100
<i>Totalt</i>	Antal	269	588	857
	Andel	31	69	100

Bland högskole- och universitetsstuderande som hade en bakgrund på komvux hade en låg andel uppnått en registrerad akademisk examen år 2018. Det kan i sin tur ha flera förklaringar. En tungt vägande förklaring är rimligen att tidigare komvuxelever påbörjar studierna senare jämfört med andra studerande och att de därför tar sin examen med viss eftersläpning, det vill säga i högre ålder.

Andelen av dem som påbörjade högskole- och universitetsstudier bland niondeklassarna som hade en bakgrund på komvux var något högre vid Malmö universitet än bland dem som valde att studera vid andra lärosäten. Samtidigt var andelen av dem som hade en bakgrund på komvux och uppnådde en examen lägre vid Malmö universitet än vid andra lärosäten, knappt 11 procent jämfört med drygt 18 procent.

Den negativa avvikelserna vad gäller andelen med registrerad examen totalt sett bland niondeklassarna som påbörjade studier vid Malmö universitet kan alltså ha förstärkts av att en mindre andel av studenterna med erfarenhet av komvuxstudier uppnådde en examen jämfört med tidigare komvuxelever vid andra lärosäten. Generellt sett minskade oddsen för att ha avrundat sina akademiska studier med en examen år 2018 med ungefär 65 procent om man tidigare hade studerat vid komvux eller på en folkhögskola (när man kontrollerar för tidigare gymnasieutbildning och familjebakgrund).

5. Sammanfattande slutsatser

Den översiktliga bilden av förhållandena i Malmö som presenterats i den här rapporten visar att de senaste decenniernas utveckling har varit turbulent, men samtidigt i många avseenden löftesrika. Långsiktigt har det regionala näringslivet präglats av en utveckling bort från standardiserad industriell tillverkning till mer av serviceverksamheter och kunskapsintensiv varu- och tjänsteproduktion. Kockumskranen som var sinnebilden för fartygsproduktionens starka ställning i Malmö flyttades till Sydkorea 2002. Då hade fartygsproduktionen sedan länge upphört att ha någon avgörande betydelse för stadens näringsliv. Tillkomsten av Malmö högskola fyra år tidigare symboliserade samtidigt något nytt. Malmö har alltmer förvandlats till en utbildningsstad.

De negativa effekterna av industrikrisen på 1970-talet var påtagliga i Malmö. Det återspeglades också i befolkningsutvecklingen. Befolkningen minskade under ett par decennier. Men sedan 1990-talet har utvecklingen vänt. En omfattande inflyttning från andra delar av Sverige i kombination med en betydande direktinvandring från andra länder bidrog till att befolkningen ökade snabbare i Malmö jämfört med landet som helhet. Födelsehalten har också utvecklats starkare än på riksnivå. Det sammantagna resultatet har blivit en påtaglig förnyring av befolkningen i Malmö.

Samtidigt har inkomstutvecklingen varit mindre gynnsam i Malmö än i andra delar av landet. Vi noterade att det hänger samman med en svagare produktivitetsutveckling och färre arbetade timmar. Den relativt låga sysselsättningsgraden är Malmös akilleshäla. Den bidrar till social utsatthet i stora grupper samtidigt som förutsättningarna för att finansiera kommunens grundläggande välfärdsåtaganden – skola och omsorg – försvåras. Fattighetsriskerna är betydligt högre bland de som saknar förvärvsarbete. Sociala ersättningar och bidrag kompenserar i allt mindre utsträckning för låga förvärvsinkomster. Det förhållandet att en större andel av befolkningen i Malmö inte förvärvsarbetar är den avgörande orsaken till att andelen som lever med låga inkomster och med betydande fattighetsrisker är betydligt större än i andra delar av landet.

Svårigheterna att få fotfäste på arbetsmarknaden drabbar särskilt unga med ogynnsamma socioekonomiska bakgrundsförhållanden. De som saknar fullbordad gymnasieutbildning och de som har utländsk bakgrund är särskilt utsatta. Samtidigt kan vi konstatera att sysselsättningsutvecklingen har varit positiv för dem med fullbordad gymnasieutbildning. Skillnaden i förvärvsintensitet mellan dem med inrikes och utländsk bakgrund har minskat, även om en betydande skillnad kvarstår.

Gymnasieutbildning utgör en tröskel för inträde på arbetsmarknaden. En av de stora utmaningarna är därför att ge fler möjligheter att fullborda en grundläggande utbildning på grundskole- och gymnasienivå. Även här kan vi konstatera att utvecklingen har gått i rätt riktning i Malmö, men det återstår ändå en betydande skillnad jämfört med landet i övrigt och särskilt jämfört med de båda andra storstadsregionerna. Vuxenutbildningen har en strategisk betydelse för att ge individer förnyade chanser att ta sig över kompetenströsklarna till arbetslivet.

Eftergymnasial utbildning ger ökade möjligheter till förvärvsarbete. Andelen sysselsatta bland dem med eftergymnasial utbildning är något högre än bland gymnasieutbildade. Men

skillnaden är inte så stor och mindre i Malmö än i landet i övrigt. Vi kunde också konstatera eftergymnasialt utbildade med utländsk bakgrund inte har en högre förvärvsintensitet i åldrarna upp till 30 år i Malmö jämfört med gymnasialt utbildade. Arbetslöshetstalen är också mycket höga bland eftergymnasialt utbildade med utländsk bakgrund. Här avviker förhållandena i Malmö från villkoren i de två andra storstadsregionerna.

Efter krisen i början av 1990-talet ökade andelen eftergymnasialt studerande snabbt i Malmö liksom i landet i övrigt. Men andelen eftergymnasialt studerande stabiliserades några år in på 2000-talet. Jämfört med de andra två storstadsregionerna är det en lägre andel 20–24-åringar som påbörjar högre utbildning i Malmö. Andelen i Malmö motsvarar ungefär riksgenomsnittet. Andelen som väljer högskoleförberedande utbildning på gymnasiet är stor, men många dröjer med att påbörja akademisk utbildning och många väljer också bort högre utbildning. Det borde finnas en potential för att öka andelen eftergymnasialt studerande i Malmö. Det återstår att se om coronakrisen påskyndar en sådan utveckling.

5.1. Slutsatser av elevuppföljningen

Vår uppföljning av sjuåtteklassarna och niondeklassarna i Malmös grundskolor 2008 bekräftar i hög grad den bild som kommer fram i forskningen om ungas etableringsvillkor, men det finns också avvikelser i resultatbilden.

Uppväxtförhållandena för individerna i de två årskullar som vi har följt upp varierade påtagligt med avseende på föräldrarnas utbildnings-, sysselsättnings- och försörjningsvillkor. Den rumsliga dimensionen, här förknippat med stadsdelar, uppvisade mycket stora skillnader avseende socioekonomiska förutsättningar och befolkningssammansättning

Föräldrarnas villkor tycks ha haft en avgörande betydelse för ungas utbildningsval och utbildningsresultat. Givet att föräldrarna hade låg utbildning och en bräcklig position på arbetsmarknaden 2008 ökade sannolikheten betydligt för att de unga skulle få en motigare väg genom utbildningssystemet och svårare att få fotfäste på arbetsmarknaden. Samtidigt har utländsk bakgrund mindre betydelse när man kontrollerar för faktorer som föräldrarnas utbildningsnivå och förankring på arbetsmarknaden.

Föräldrarnas sysselsättningsstatus år 2008 tycks ha haft en stor betydelse för ungas utbildningsval och förutsättningar för att uppnå målen med utbildningarna på grundläggande nivå. Om vårdnadshavarna förvärvsarbetade ökade också sannolikheten för att ungdomarna själva skulle vara förvärvsarbetande och självförsörjande under det sista uppföljningsåret. Om föräldrarna förvärvsarbetade ökade dessutom sannolikheten för att ungdomarna skulle gå vidare till eftergymnasial utbildning. Om föräldrarna hade försörjningsstöd 2008 ökade samtidigt riskerna dramatiskt för att ungdomarna också skulle uppbära försörjningsstöd under uppföljningsåret.

Den sociala spårundenheten tycks alltså vara mycket påtaglig. Betydelsen av föräldrarnas sysselsättning har också implikationer för vilka typer av insatser som kan ha effekt på ungas möjligheter att fullfölja utbildning och överbrygga inträdeshindren på arbetsmarknaden. Uppföljningen talar för att utbildningsinsatser och arbetsmarknadspolitiska insatser som bidrar till att höja sysselsättningsgraden för vårdnadshavare kan ha avgjort positiva effekter för barnens utbildningsresultat och senare även på deras etableringsmöjligheter på arbetsmarknaden.

Riktade insatser till enskilda skolor och elever i behov av särskilt stöd är viktiga. Men dessa bör kompletteras med åtgärder som påverkar de strukturella förutsättningarna, framför allt gällande sysselsättning och försörjningsvillkor i det område där skolan rekryterar sina elever. Det kan handla om allt från riktade jobbskapande insatser via kommunal och statlig arbetsmarknadspolitik till insatser som underlättar livslångt lärande, till exempel generöst ekonomiskt stöd till föräldrar som behöver kompletterande utbildning, omskolning och yrkesutbildning.

Avsaknad av gymnasial utbildning straffar sig sysselsättnings- och försörjningsmässigt. Att fullfölja en gymnasieutbildning och erhålla en examen förbättrar individernas förutsättningar, både vad gäller möjligheterna till vidare utbildning och att få varaktiga arbetstillfällen. Samtidigt visar uppföljningen att gymnasial yrkesutbildning har avgjort positiva effekter i termer av sannolikheten att få ett jobb och högre förvärvsinkomster. En betydande andel av de som studerar på högskoleförberedande program i gymnasieskolan, till exempel på det samhällsvetenskapliga programmet, går inte vidare till högre utbildning och är därmed hänvisade till arbetslivet. Resultat av uppföljningen talar för att den sistnämnda gruppen ställs inför större utmaningar än de som har gått en yrkesutbildning.

Undersökningen talar också för att även en påbörjad yrkesutbildning är bättre än ingen yrkesutbildning alls. Unga som har påbörjat en yrkesutbildning utan att uppnå en examen har ändå bättre villkor ur sysselsättnings- och försörjningssynpunkt, inte bara jämfört med unga som enbart har studerat på ett introduktionsprogram eller som helt saknar erfarenhet av gymnasiestudier utan också jämfört med dem med högskoleförberedande utbildning (utan att studera vidare). Den negativa trenden vad gäller andelen sökande till yrkesprogram bör brytas. Andelen sjätteklassare som sökte yrkesprogram var betydligt lägre än andelen bland niondeklassarna. Före grundskoleelever i Malmö söker yrkesprogram än i landet i stort. Det är ett typiskt mönster för storstadsregionerna, men skapar matchningsproblem på arbetsmarknaden och bidrar till att försvåra många ungas övergångar till arbetslivet. Det påverkar också inkomstutvecklingen negativt.

Om fler klarar grundskolan med godkända resultat skulle fler ha möjligheter att komma in på yrkesprogram. Men det är också viktigt att bryta felaktiga föreställningar om de möjligheter till karriärutveckling som yrkesprogrammen erbjuder unga. Bättre kunskaper om arbetslivet och en normkritiskt upplagd studie- och yrkesvägledning bland eleverna i grundskolan kan ha stor betydelse i sammanhanget. Samtidigt har arbetslivets företrädare ett betydande ansvar. Kvinnor och unga med utländsk bakgrund får sämre ekonomisk utväxling på yrkesutbildning än män med inrikes bakgrund. Det talar för att den etablerade könsarbetsdelningen i arbetslivet i kombination med diskrimineringen av personer med utländsk bakgrund kan motverka intresset för yrkesutbildningarna och indirekt försämra förutsättningarna för kompetensförsörjningen på arbetsmarknaden.

Vår uppföljning av sjätteklassarna i Malmö 2008 visar att en ganska blygsam andel hade erfarenhet av eftergymnasiala studier det sista uppföljningsåret, lite drygt 15 procent. Ser man till bakgrundsförhållandena för dessa individer ökade sannolikheten för eftergymnasiala studier om vårdnadshavarna hade eftergymnasial utbildning och var förvärvsarbetande (år 2008). Rekryteringen till Malmö universitet var betydligt bredare ur ett socioekonomiskt och

sociodemografiskt perspektiv än rekryteringen till Lunds universitet. Till Malmö sökte sig en större andel unga från mindre gynnsamma socioekonomiska hemförhållanden och en större andel med utländsk bakgrund. Utländsk bakgrund ökade sannolikheten för att studera vid Malmö universitet.

Uppföljningen av niondeklassarna visade att en betydligt större andel hade erfarenhet av eftergymnasiala studier det sista uppföljningsåret, cirka 47 procent av samtliga individer i årskullen. Det illustrerar att övergångarna till högre utbildning är utdragna. Det förklarar rimligtvis också den låga andelen som hade hunnit fullborda utbildningen med examen vid 26 års ålder. Andelen kvinnor med erfarenhet av högre utbildning var betydligt högre än män. Samtidigt kunde vi konstatera att mönstret vad gällde rekryteringen till Malmö universitet bestod. En betydligt större andel av de som studerat vid Malmö universitet hade utländsk bakgrund och föräldrar med lägre utbildningsnivå. Vi konstaterade också att studerande med utländsk bakgrund och lågutbildade föräldrar i högre grad hade fullbordat en examen under uppföljningsåret 2018. Det betyder att utländsk bakgrund och föräldrarnas utbildningsnivå inte nödvändigtvis försämrade förutsättningarna för att fullfölja studierna även om vi samtidigt kunde konstatera att dessa bakgrundsförhållanden minskade sannolikheten för eftergymnasiala studier totalt sett.

Samtidigt visade resultaten att eftergymnasial utbildning inte självklart leder till stadigvarande arbeten med goda förvärvsinkomster. Diskriminerande förhållanden på arbetsmarknaden resulterar i en lägre avkastning på högre utbildning för individer med utländsk bakgrund. En akademisk utbildning som inte leder fram till examen ger dessutom svagare avkastning än en utbildning som leder fram till en examen. Förvärvsarbetade med en fullbordad examen från Malmö universitet hade emellertid en högre genomsnittlig förvärvsinkomst år 2018 jämfört med niondeklassare som valt att studera vid andra lärosäten.

5.2. Några rekommendationer

De uppgifter som har presenterats i den här rapporten talar för betydelsen av ett bredare perspektiv och för behovet av en socialpolitisk verktygslåda som möjliggör flera olika insatser i arbetet för att underlätta ungas karriärvägar från skola till arbetsliv. Det är särskilt viktigt att uppmärksamma betydelsen av föräldrarnas situation, de socioekonomiska villkoren för familjen och förhållandena i boendeområdet där man växer upp. De strukturpåverkande insatserna måste finnas där parallellt med stödet till enskilda skolor och enskilda elever.

Resultaten pekar på betydelsen av att uppvärdera den vida vägledningen som i dag är otillräckligt utvecklad och underdimensionerad i många skolor. Samverkan med arbetslivet och brobyggingsinsatser mellan grundskolor och yrkesprogram i gymnasieskolor kan öppna nya vägar för elever som inte har några naturliga kontaktytor mot yrken och arbetsmarknaden, varken via föräldrarna eller i det bostadsområde där man bor. På motsvarande sätt kan brobyggingsinsatser mellan gymnasieskolor och universitet öppna nya vägar för unga som saknar naturliga kontaktytor till högre utbildning och akademiska yrken. Upprätta en årlig plan för vägledningsarbetet på kommunal nivå och inrätta en samverkansgrupp som också omfattar deltagare från arbetslivet och universitetet.

Stärk arbetet med det kommunala aktivitetsansvaret. Den stora andelen unga i gruppen som varken arbetar eller studerar (UVAS) i Malmö bör uppmärksammas mer. Både de individuella

och samhällliga kostnaderna för utanförskap bland unga kan långsiktigt bli mycket stora. Utvidga arbetet med aktivitetsansvaret till att omfatta unga vuxna upp till 29 års ålder. Knyt arbetet med aktivitetsansvaret till vuxenutbildningen, kommunens övriga arbetsmarknadspolitiska verksamhet och Arbetsförmedlingens ungdomsprogram (Jobbgarantin för unga). Årliga planer för verksamheten kan formuleras i anslutning till DUA-plattformen (kommunens och Arbetsförmedlingens avtal kopplat till Delegationen för unga och nyanlända till arbete).

Utveckla möjligheterna till yrkes- och lärlingsutbildning inom ramen för introduktionsprogrammen, framför allt i anslutning till yrkesintroduktion. Vår uppföljning bekräftar tidigare studier på nationell nivå som visar att även ofullbordad yrkesutbildning i gymnasiet liksom utbildning inom ramen för introduktionsprogrammet yrkesintroduktion ger positiva effekter på möjligheterna för unga att få jobb och en positiv inkomstutveckling. Parterna i arbetslivet har ett ansvar för att utvidga dessa möjligheter. Partssammansatta programråd borde knytas också till yrkesintroduktion. Det är viktigt att utveckla formerna för att kvalitetssäkra det arbetsplatsförlagda lärandet för elever inom introduktionsprogrammen och synliggöra hur dessa kan kopplas till branschdefinierade kvalifikationer.

Många unga vuxna påbörjar vuxenutbildning. Vi konstaterade till exempel att över 40 procent av niondeklassarna från 2008 hade erfarenhet av studier på komvux och folkhögskola. Unga med en bakgrund på introduktionsprogram och yrkesprogram är överrepresenterade bland de studerande på komvux och folkhögskolor. Men givet att fler ska uppnå gymnasiekompetens är det fler som behöver omfattas av vuxenutbildningen. Ett slags utbildningsgaranti borde införas där utgångspunkten är att de som saknar grundskole- och gymnasiekompetens i första hand ska hänvisas till anpassade utbildningar inom vuxenutbildningen. Arbetslösa unga borde erbjudas starkare ekonomiska incitament att påbörja utbildning, det vill säga något utöver utvecklingsersättning och försörjningsstöd. En utbildningsgaranti kunde organiseras i samverkan mellan kommunerna i sydvästra Skåne. Malmö stad kunde uppvakta Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) i syfte att skapa förutsättningar för en utredning om utformningen av en sådan garanti. Frågan kunde också lyftas inom ramen för Kompetenssamverkan Skåne (KoSS).

Vi konstaterade att det borde finnas en potential för att öka övergångarna till högre utbildning i Malmö. Andelen unga vuxna som påbörjar högskole- och universitetsutbildning har varit relativt stabil under en längre period. Möjligen kommer vi att se en ökad tillströmning som ett resultat av coronakrisen. Men fler unga bör uppmärksammas möjligheterna som erbjuds via högre utbildning. Här har Malmö universitet liksom studie- och yrkesvägledningen på kommunal nivå ett ansvar för att informera om att högre utbildning öppnar dörrar till arbetslivet och ger goda sysselsättnings- och inkomsteffekter. Samtidigt beror de positiva sysselsättnings- och inkomsteffekterna i hög grad på om utbildningarna fullföljs eller ej. Det finns alltså anledning att tydliggöra att avbrutna utbildningar eller eftergymnasial utbildning som inte avrundas med en examen, inte alls ger lika positiva effekter. Här har Malmö universitet ett ansvar för att utveckla vägledningssupport och utbildningsstöd till studenter. Vi har särskilt pekat på behovet av stöd till manliga studenter och studenter med en bakgrund inom vuxenutbildningen.

En knapp tredjedel av de som hade påbörjat eftergymnasiala studier bland niondeklassarna i Malmö från 2008 hade tagit vägen via vuxenutbildningen, antingen komvux eller folkhögskolor. Det finns anledning att förstärka samarbetet mellan Malmö universitet och komvux liksom folkhögskolorna i Stormalmö. Det finns bland annat anledning att beakta hur arbetet med vägledningen kan samordnas. Malmö universitet kunde till exempel erbjuda informationservice via studentambassadörer och bistå med att ta fram universitetsförberedande kurspaket.

Malmö universitet och Malmö stad bör, avslutningsvis, fortsätta att utveckla samverkan inom Muvah. Via det utbyte som sker inom kunskapsalliansen stärks båda parter möjligheter att motsvara nutida och framtida verksamhetsbehov kopplat till ungas vägar från skola till arbetsliv. Ytterst handlar det om att öka kunskaperna om hur vi skapar förutsättningar för ett mindre segregerat och mer socialt hållbart Malmö, det vill säga ett Malmö där fler unga ges möjligheter utveckla sin fulla potential inom ramen för ett samhälle som eftersträvar likvärdiga förutsättningar för alla medborgare.

Källor och referenser

- Archer, L., Hollingworth, S. & A. Halsall, (2007), “‘University’s not for me – I’m a Nike person’. Urban working class young people’s negotiations of style, identity and educational identity”, i *Sociology*, Vol 41(2).
- Beck, U., (1992), *Risk Society. Towards a New Modernity*. London: Sage Publications.
- Bourdieu, P., (1986), “The forms of capital”, i Richardson, J., (red.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York: Greenwood.
- Byrne, D., (2005), *Social exclusion*. Buckingham: Open university press.
- CIPD, (2011), *Locus of engagement. Understanding what employees connect with at work*. Research insight May 2011. <https://www.cipd.co.uk/knowledge/fundamentals/relations/engagement/locus-report>.
- Colley H., Boetzelen, P., Hoskins, B. & T. Parveva, (red.) (2007), *Social Inclusion for Young People: Breaking Down the Barriers*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Debord, G., (2010), *Skådespelssamhället*.
<https://www.marxists.org/svenska/debord/1967/skadespelssamhallet/01.htm#h1>.
- Ellström, P.-E., (2010), “Practice-based Innovation: A learning perspective”, i *Journal of Workplace Learning*, Vol. 22(1-2).
- Engdahl, M. & M. Nybom, (2021), *Vilka effekter har lågkonjunkturer på lång sikt? Lärdomar från 90-talskrisen*. SNS Analys 74, juni 2021.
- Esping-Andersen, G., (1990), *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press.
- EU-kommissionen, (2012), *New skills and jobs in Europe: Pathways towards full employment*. Bryssel: Europeiska kommissionen.
- Felsteadt, A. & A. Unwin, (2016), *Learning outside the formal system – What Learning happens in the workplace, and how is it recognised?* Future of Skills and Lifelong Learning Evidence Review. Foresight. Government Office for Science.
- Frazer, H. & E. Marlier, (2010), *In-Work Poverty and Labour Market Segmentation in the EU: Key lessons. Synthesis Report*. EU Network of Independent Experts on Social Inclusion.
<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1025&langId=en&newsId=1394&moreDocuments=yes&tableName=news>.
- Freire, P., (1972), *Pedagogik för förtryckta*. Stockholm: Gummesson.
- Frymer, B., (2005), “Freire, Alienation, and Contemporary Youth: Toward a Pedagogy of Everyday Life”, i *UCLA Journal of Education and Information Studies*, Vol. 1(2).
- Grover, C. & J. Stewart, (1999), “‘Market Workfare’: Social Security, Social Regulation and Competitiveness in the 1990s”, i *Journal of Social Policy*, Vol. 28(1).
- Hadjivassiliou, K. P., Tassinari, A., Eichorst, W. & F. Wozny, (2016), *Assessing the Performance of School-to-Work Transition Regimes in the EU*. IZA Discussion Paper Series. No. 10301.
- Hamilton, K., (2012), “Low-income families and coping through brands”, i *Sociology*, Vol 46(1).
- ILO, (2012), *The youth employment crisis: Time for action*. International Labour Conference, 101st Session, 2012. Report V. Genève: ILO.
- Jessop, B., (1993), “Towards a Schumpeterian Workfare State? Preliminary Remarks on Post-Fordist Political Economy”, i *Studies in Political Economy*, Vol. 40(1).
- Jessop, B., (2013), “Hollowing out the ‘nation-state’ and multi level governance”, i Kenneth, P. (red.), *Handbook of Comparative Social Policy*. Cheltenham: Edward Elgar.

- Johansson, H., (2006), *Svensk aktiveringspolitik i ett nordiskt perspektiv*. ESS 2006:3. Stockholm: Fritzes.
- Lindsay, C. & M. Mailand, (2004), "Different routes, common directions? Activation policies for young people in Denmark and the UK", i *International Journal of Social Welfare*, Vol. 13(3).
- Magnusson, L., (2004), *Den tredje industriella revolutionen – och den svenska arbetsmarknaden*. Stockholm: Prisma och Arbetslivsinstitutet.
- McInerney, P., (2009), "Toward a Critical Pedagogy of Engagement for Alienated Youth: Insights from Freire and School-based Research", i *Critical Studies in Education*, Vol. 50(1).
- Mills, C. Wright, (1997), *Den sociologiska visionen*. Lund: Arkiv.
- Morel, N., Bruno, P. & J. Palme, (red.) (2012), *Towards a Social Investment Welfare State? Ideas, Policies and Changes*. Bristol: Policy Press.
- OECD, (2012), *Better skills, better jobs, better lives: A strategic approach to skills policies*. http://www.oecd.org/edu/imhe/IMHEinfos_Jult12_EN%20-%20web.pdf.
- Olofsson, J., (2010), *Krisen i skolan. Utbildning i politiken och praktiken*. Umeå: Borea Bokförlag.
- Olofsson, J., (2017), "En arbetsmarknadsrapport som utmanar", i *Socialvetenskaplig tidskrift*, Vol. 24(1).
- Olofsson, J. & E. Wadensjö, (2021), *Den svenska arbetsmarknadspolitiken i går och i dag – historisk bakgrund, föränderliga förutsättningar och nya aktörer*. Lund: Studentlitteratur.
- Parment, A., (2008), *Generation Y: Framtidens konsumenter och medarbetare gör entré*. Malmö: Liber.
- Piketty, T., (2015), *Kapitalet i det tjugoförsta århundradet*. Stockholm: Karneval.
- Pohl, A. & A. Walther, (2007), "Activating the disadvantaged. Variations in addressing youth transitions across Europe", i *International Journal of Lifelong Education*, Vol. 26(5).
- Reay, D., (2006), "The zombie stalking English schools: Social class and educational inequality", i *British Journal of Educational Studies*, Vol. 54(3).
- Roberts, K., Clark, S. C. & C. Wallace, (1994), "Flexibility and Individualisation: A Comparison of Transitions into Employment in England and Germany", i *Sociology*, Vol 28(1).
- Schön, L., (2014), *En modern svensk ekonomisk historia. Tillväxt och omvandling under två sekel*. Lund: Studentlitteratur.
- Seeman, M., (1959), "On The Meaning of Alienation", i *American Sociological Review*, Vol. 24(6).
- Seikel, D. & D. Spannagel, (2018), "Activation and In-Work Poverty", i Lohmann, H. & I. Marx (red.), *Handbook of Research in In-Work Poverty*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Shildrick, T. & J. Rucell, (2015), *Sociological Perspectives on Poverty*. Joseph Rowntree Foundation. <https://www.jrf.org.uk/sites/default/files/jrf/sociological-perspectives-poverty-full.pdf>.
- Standing, G., (2010), *The Precariat. The New Dangerous Class*. London: Bloomsbury Academic.
- Therborn, G., (2016), *Ojämlighet dödar*. Lund: Arkiv.
- Tummers, L. & L. den Dulk, (2011), *Meaningful work for a meaningful life? Work alienation and its effects in the family and work context*. Department of Public Administration. Erasmus University Rotterdam. <https://repub.eur.nl/pub/31286/MeaningfulWork.pdf>.
- Utbildningsdepartementet 2017. *Jämlikhetspeng till utsatta skolor*. <http://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2017/04/jamlikhetspeng-till-utsatta-skolor/>.
- Veit-Wilson, A., (1998), *Setting Adequacy Standards. How Governments define Minimum Incomes*. Bristol: The Policy Press.

Walker A. & L. Van Der Maesen, (red.) (2012), *Social Quality. From Theory to Indicators*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Walther, A., (2006), "Regimes of youth transitions: Choice, flexibility and security in young people's experiences across different European contexts", i *Young*, Vol. 14(2).

Statistik

Arbetsförmedlingen. *Månadsstatistik. Ungdomar 18–24 år*.

Försäkringskassan. *Databasen. Statistik inom sjukområdet. Antal personer som har fått aktivitets- och sjukersättning*.

SCB. *Arbetskraftsundersökningarna*.

SCB. *Mikrodata om unga i Malmö (MUVAH-databasen)*.

SCB. *Registerdata för integration*.

SCB. *Undersökningarna av levnadsförhållanden*.

Skolverket 2017. Pressmeddelande 2017-09-28. *Stora skillnader i gymnasiebehörighet mellan elevgrupper*.

Skolverket. *Statistik om förskola, skola och vuxenutbildning*.

Socialstyrelsen. *Statistikdatabas för ekonomiskt bistånd – årsstatistik*.

Sveriges Kommuner och Regioner (SKR). Kolada. *Agenda 2030 – Globala målen för hållbar utveckling*.